

MEKLĒJOT LABĀKO EIROPAS PRAKSI JAUNIEŠU NOZIEDZĪBAS NOVĒRŠANAI

KOPSAVILKUMS

ILONA KRONBERGA UN SANITA SĪLE

PROVIDUS
DOMNĪCA

Pētījums tapis projekta „Meklējot labāko Eiropas praksi jauniešu noziedzības novēršanai” ietvaros.

Projekts finansēts ar Eiropas Savienības atbalstu Pamattiesību un Eiropas Savienības pilsonības programmas ietvaros un līdzfinansēts Latvijas valsts budžeta finansētās programmas "NVO līdzfinansējuma programma" 2013 ietvaros, ko administrē Sabiedrības integrācijas fonds.

Par materiāla saturu atbild biedrība „Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS”, un ne Eiropas Komisija, ne Sabiedrības Integrācijas fonds neuzņemas atbildību par iekļauto informāciju.

Projekta partneri

Starptautiskā Juvenālās justīcijas observatorija (International Juvenile Justice Observatory), Beļģija

Starptautiskā bērnu attīstības iniciatīva (International Child Development Initiatives), Nīderlande

Edinburgas Universitāte (t.sk. Ģimenes un attiecību pētniecības centrs (Centre for Research on families and un relationships) iekļaujošas izglītības un dažādības pētniecības centrs (Centre for Research in Education Inclusion and Diversity), Skotija

Paramos vaikams centras
Children Support Centre

Bērnu atbalsta centrs (Children Support Centre), Lietuva

Igaunijas Tieslietu ministrija

Madonas novada pašvaldība

Valsts Bērnu tiesību aizsardzības inspekcija

Cēsu novada pašvaldība

Saldus novada pašvaldība

Labās prakses apkopojumu veica Ilona Kronberga un Sanita Sīle

© PROVIDUS, 2015

© Vāka foto Jan Truter, flickr.com

ISBN 978-9934-532-08-5

Šī pētījuma autoru personiskās tiesības pieder tā izstrādātājiem. Pētījuma autoru mantiskās tiesības pieder biedrībai „Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS”.

Pievienojot norādi uz pētījumu, atļauta pētījumā iekļautās informācijas citēšana.

SATURS

IEVADS	4
AUSTRIJA	5
BEĻĢIJA	19
ANGLIJA UN VELSA	26
ITĀLIJA	32
SKOTIJA	41
ZVIEDRIJA	49
NĪDERLANDE	56
IGAUNIJA	66
LATVIJA	73
LIETUVA	81

Cienijamo lasītāj!

Pētījums “Meklējot labāko Eiropas praksi jauniešu noziedzības novēršanai” ir viens no redzamākajiem projekta (ar tādu pašu nosaukumu) rezultātiem. Šis pētījums sniedz iespēju lasītājam iepazīties ar 10 Eiropas valstu praksi un tiesisko regulējumu jauniešu likumpārkāpumu prevencijas jomā. Viens no būtiskākajiem aspektiem šajā pētījumā ir antisociālas uzvedības *agrīnās prevencijas* jēdziens, kas sniedz atbildi uz jautājumiem „Kas ir jādara, lai pasargātu bērnus un jauniešus no saskarsmes ar formālo justīcijas sistēmu?” un „Kādā veidā tas tiek veikts Austrijā, Beļģijā, Anglijā un Velsā, Skotijā, Itālijā, Zviedrijā, Nīderlandē un trijās Baltijas valstīs – Lietuvā, Latvijā un Igaunijā?”

Pētniecības darbs, kura kopsavilkums prezentēts šajā publikācijā, veikts no 2013. -2014. gadam. Pētniecības procesā tika izvirzīti trīs galvenie uzdevumi: izzināt, kā tiek veikts darbs ar bērniem, kuriem ir uzvedības riski un kuri atrodas riska situācijās; attīstīt vienotu izpratni par preventīvā darba efektīvākajām formām un starptautiskajos tiesību aktos ietvertajiem bērnu labklājības principiem; panākt, ka Eiropā tiek īstenota vienots princips balstīta prevencijas politika, kas izpaužas konkrētos praktiskos risinājumos ikvienā Eiropas Savienības dalībvalstī.

Pētījumā “Meklējot labāko Eiropas praksi jauniešu noziedzības novēršanai” pierādīts, ka augstāk minētie projekta mērķi ir sasniegti. Pētījums sastāv no divām daļām: pirmā daļa ir salīdzinošais pētījums, kura ietvarā analizētas dažādu Eiropas valstu bērnu un jauniešu likumpārkāpumu prevencijas sistēmas, ar mērķi identificēt kopīgo principu īstenošanas veidus praksē; otrā daļa ietver pilna apjoma nacionālos ziņojumus no katras projektā iesaistītās valsts.

Pētījuma kopsavilkumā iekļauti materiāli, kas saistīti ar pētniecības rezultātu praktisko pusi: sniegti attīstāmās prakses piemēri darbam ar bērniem, kas pauž uzvedības riskus un atrodas dažādās sociālā riska situācijās. Tas sniedz iespēju dažādu profesiju speciālistiem, kuri savā ikdienas darbā sastopas ar bērnu un jauniešu likumpārkāpumu prevencijas jautājumiem, paskatīties uz prevencijas metožu daudzējādību ar citu valstu pētnieku acīm; iespējams, gūt apstiprinājumu vai papildījumu savām idejām un īstenot tās ātrāk un efektīvāk.

Nav šaubu, ka vislielākais lasītāja ieguvums, iepazīstoties ar pētījumu pilnā apjomā, būtu tomēr šī pētījuma kopsavilkums, kas ir labs sākuma punkts, lai gūtu plašāku priekšstatu par risinājumu dažādību un veiksmīgāko praksi bērnu un jauniešu likumpārkāpumu prevencijas jomā.

Ar cieņu,

Sanita Sīle un Ilona Kronberga

Austrija¹

Kopsavilkums

Šajā pārskatā plānots informēt lasītāju par jauniešu noziedzības prevencijas stratēģijām Austrijā. Tas sevī ietver noziedzības prevenciju, kuru organizē Federālā Kriminālā Aģentūra, kuras uzdevums ir noziedzības prevencija, kā arī vietējās prevencijas programmas, kuras organizē nevalstiskās organizācijas, jauniešu labklājības institūcijas, un – kas ir vispārēji pieņemts Austrijā – noziedzības prevencijas stratēģijas, kuras šīs institūcijas īsteno starpinstitucionāli. Ar virkni noziedzības prevencijas projektu² lasītājs tiks iepazīstināts īsumā, sniedzot īsu pārskatu par iespējām, ko tie piedāvā. Diskutējot par šiem projektiem, jāņem vērā reģionālie aspekti. Tā piemēram, *Gripso-Logisch* ir Vīnē lietota programma, kas tiek īstenota pēc skolas nodarbību beigām, lai novērstu vardarbību; programma *Friedenswochen* (“Miera nedēļas”) “Miera pils risinājumi” arī ir vērsta uz vardarbības novēršanu un tiek īstenota Burgenlandē; *Eigenständig Werden* (“Kļūt neatkarīgam”) ir nacionālā līmeņa programma atkarību mazināšanai, kas īpaši veiksmīgi tiek ieviesta Augšaustrijā, kas ir viena no Austrijas federatīvajām zemēm valsts ziemeļu daļā. Pārskata noslēgumā lasītāju vērtējumam tiek sniegti daži secinājumi un rekomendācijas par Austrijas agrīnās prevencijas sistēmu.

1. Austrijas jauniešu Justīcijas sistēma

1.1. Jauniešu justīcijas sistēmas principi

Nepilngadīgo tiesu likums³ galvenokārt attiecas uz nepilngadīgo izglītošanu un disciplinēšanu, kas pašā likumā arī tiek norādīts: *§ 5 (1) JGG: Nepilngadīgo kriminālatbildības tiesiskais regulējums tiek noteikts, lai atturētu jauniešus no tālāko noziedzīgo nodarījumu izdarīšanas.*

Šie mērķi tiek sasniegti galvenokārt ar Bērnu labklājības institūcijas lēmumiem, pasākumiem, kas tiek veikti iesaistot Nepilngadīgo tiesu, kā arī ar dažādu alternatīvu risinājumu palīdzību, novirzot (angļu valodā – *forms of diversion*) nepilngadīgo no oficiālā kriminālprocesa, dažāda veida rīkojumiem,

---

¹ Izstrādājusi Dr. Judīte Ruderstallere (*Ruderstaller Judith*) balstoties uz pētniecisko ziņojumu par Austriju, projektā “Meklējot labāko Eiropas praksi jauniešu noziedzības novēršanai, pieejams: <http://www.oijj.org/en/keeping-youth-away-from-crime-results>.

² The titles of many of these projects involve idiomatic German expressions, which cannot always be properly translated to English. The provided translations are, therefore, often approximations or paraphrases.

³ Further: JGG (Germ. – Jugendgerichtsgesetz, Engl. - Juvenile Court Act).

probācijas atbalstu un notiesājošiem spriedumiem ar vai bez soda piemērošanas. Brīvības atņemšana un naudas sods nepilngadīgajiem tiek piemērots tikai izņēmuma gadījumā.⁴

Speciālajai prevencijai ir liela loma, un tās nepieciešamība tiek ņemta vērā, kad tiek diskutēts par atteikšanos no kriminālvajāšanas (skatīt § 4 (2) (2), § 6 JGG), nepilngadīgā novirzīšanu no oficiālā kriminālprocesa (skatīt § 7 JGG), notiesāšanas bez soda piemērošanas (skatīt § 12 JGG) un notiesāšanas nosacīti (skatīt § 13 JGG). Vispārējā prevencija ir attiecināma tikai uz gadījumiem, kas norādīti likumā (skatīt § 6, 12, 13 JGG). Turklāt nepilngadīgo tiesu likumā noteikts (skatīt § 53 JGG), ka sodu sistēmai nepilngadīgā persona ir jāizglīto, lai bērns īstenotu tādu uzvedības modeli, kas ir saskaņā ar likumu un sabiedrības kopdzīves prasībām. Ja nepilngadīgajam piemērotais brīvības atņemšanas soda termiņš to pieļauj (piemēram, nav pārāk īss), nepilngadīgajam tiek dota iespēja iegūt šajā laikā profesionālo izglītību saskaņā ar savām spējām un interesēm.

Tiesas rīcībā ir virkne iespēju, lai nepilngadīgos neiesaistītu kriminālprocesa formālajās procedūrās, kaut arī policija, prokuratūra un tiesa ir kopīgi iesaistītas pasākumos, ko paredz dažādi alternatīvi risinājumi, tiesnešiem un prokuroriem ir jābūt speciālām zināšanām pedagogijā, psiholoģijā un sociālajā darbā. Par jebkuru procesu, ko prokurors uzsāk attiecībā uz nepilngadīgo, ir jāinformē Jauniešu labklājības aģentūra⁵ un Aizbildnības tiesa⁶.

1.2. Jauniešu Justīcijas sistēmas darbība

Šajā jomā būtiskākie normatīvie akti ir Krimināllikums⁷, Kriminālprocesa kodekss⁸ un Sodu likums⁹. Šos tiesību aktus pamatā piemēro arī nepilngadīgajiem, bet Nepilngadīgo tiesu likums¹⁰ paredz papildus nosacījumus attiecībā uz nepilngadīgajām personām. Šī likuma normas sevī ietver speciāli nepilngadīgajiem un jauniešiem¹¹ paredzētu sankciju un kriminālprocesuālo darbību sistēmu, vecāku iesaisti un sodu izpildes procedūras. Vienlaikus šajā normatīvajā regulējumā ietvertas arī vadlīnijas Aizbildnības tiesām un Nepilngadīgo tiesu atbalsta birojiem.

---

⁴ Köck: Der Erziehungsgedanke im Jugendgerichtsgesetz, JRP 1999, 269.

⁵ No angļu: *Youth Welfare Office*.

⁶ No angļu: *Guardianship Court*. Institūcija Austrijā, kas savu funkciju ziņā līdzinās Bāriņtiesai.

⁷ Turpmāk: StGB (Germ. - Strafgesetzbuch).

⁸ Turpmāk: StPO (Germ.- Strafprozessordnung).

⁹ Turpmāk: StVG (Germ.- Strafvollzugsgesetz).

¹⁰ Turpmāk: JGG (Germ.- Jugendgerichtsgesetz).

¹¹ Tulkotāja piezīme: šajā gadījumā jēdziens „jaunieši” tiek lietots angļu *young adults* izpratnē, kas ir gados jauni pieaugušie, kas jau sasnieguši pilngadību.

Tādējādi tās pašas tiesas, kas skata pieaugušo lietas, veic tiesvedību arī nepilngadīgo lietās. Tomēr tiem tiesnešiem, kas skata lietas, kurās iesaistīti nepilngadīgie, tiek izvirzītas īpašas prasības attiecībā uz zināšanām pedagogijā, psiholoģijā un sociālajā darbā (skatīt § 30 JGG). Turklāt Nepilngadīgo tiesu atbalsta biroji (skatīt §§ 47-50 JGG) sniedz atbalstu tiesām un prokuroriem viņu tiešo pienākumu veikšanā. Nepilngadīgo tiesu atbalsta biroji tiesām sniedz novērtējumus un psihologa viedokļus lietās, kas parasti notiek mutiskā formā tiesas procesa laikā vai arī agrīnās kriminālprocesa stadijās¹² rakstiska ziņojuma formā. Efektīvā formā tas ir ticis attīstīts vienīgi Vīnē.

Aizbildnības tiesas ir izvietotas katra apgabala tiesā un nodarbojas ar tā saucamajiem bezstrīdus gadījumiem (aizbildnības, laulības šķiršanas, apmeklējuma tiesības šķirtajās ģimenēs, adopcija). Vissvarīgākais uzdevums jauniešu justīcijas jomā ir lēmumu pieņemšana par aizbildniecību, ja šāds lēmums ir nepieciešams. Tāpēc prokurors informē Aizbildnības tiesas gan par kriminālprocesa uzsākšanu, gan noslēgšanu.

Kopumā Sodu likums (StPO) tiek piemērots gan attiecībā uz nepilngadīgajiem, gan pieaugušajiem, tomēr tas satur vairākus speciālus nosacījumus, kas piemērojami tikai nepilngadīgajiem un jauniešiem, piemēram – tiesības uz uzticības personu vai attiecībā uz vecāku informēšanu un citas. Šīs tiesības kriminālprocess garantē, un tās tiek respektētas.

2. Reakcijas un sankcijas nepilngadīgo izdarīto likuma pārkāpumu gadījumos

2.1. Nepilngadīgo personu nesodāmība (norobežošana no soda)

Noteiktais vecums, ar kuru var iestāties kriminālatbildība Austrijā, ir 14 gadi (skatīt § 4 (1) JGG). Nepilngadīgie vecumā no 14 līdz 16 gadiem nav sodāmi, ja viņi izdarījuši nenozīmīgu likuma pārkāpumu, proti, par kuru likumā paredzēts brīvības atņemšanas sods mazāk kā 3 gadi. Arī no speciālās vai vispārējās prevencijas viedokļa sods nav piemērojams, ja likuma pārkāpums, ko izdarījis nepilngadīgais, nav uzskatāms par būtisku (skatīt § 4 (2) (2) JGG). Minētais nozīmē, ka nepilngadīgie, kas nav sasnieguši 16 gadu vecumu par nenozīmīgiem likuma pārkāpumiem¹³ netiek saukti pie kriminālatbildības, bet tikai līdz brīdim, kad speciālās un vispārējās prevencijas vajadzības neliecina, ka ir pamats piemērot kādu no nepilngadīgo justīcijas instrumentiem. Ņemot vērā, ka lielākā daļa likuma pārkāpumu, kurus izdara

---

¹² Skatīt <http://strafvollzug.justiz.gv.at/einrichtungen/jugendgericht/> (skatīts 06.02.2014).

¹³ Piezīme: saskaņā ar Latvijas Krimināllikumu tie varētu būt līdzīgi mazāk smagiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas tiek noteikti Krimināllikuma 7.panta trešajā daļā.

nepilngadīgie, kas nav sasnieguši 16 gadu vecumu, ir nenozīmīgi saskaņā ar likuma nosacījumiem (zādzības no veikaliem, īpašuma bojāšana, vardarbīgi uzbrukumi), šāda vecuma jauniešiem sodu nepiemēro.

Turklāt, ja nepilngadīgais nav spējīgs izprast savu rīcību kā noziedzīgu nodarījumu vai ir acīmredzams, ka viņš ir rīkojies to neapzinoties, likuma pārkāpums nav sodāms. Šādos gadījumos prokurors pārtrauc visas uzsāktās darbības lietā, un nepilngadīgajam tas nerada nekādas tiesiskās sekas (skatīt § 4 (2) (1) JGG). Tomēr jāņem vērā, ka šie iemesli par labu nepilngadīgās personas nesodāmībai var tikt ņemti vērā tikai tad, ja ir konstatētas būtiskas nepilngadīgā attīstības novirzes, kuras noteikusi Augstākā tiesa¹⁴, proti, fiziskas vai psiholoģiskas saslimšanas, smaga nolaidība vai nopietni sociālas dabas defekti.

2.2. Atturēšanās no kriminālvajāšanas

Nepilngadīgā kriminālvajāšanu var neuzsākt, piemērojot nepilngadīgajiem speciāli paredzētās tiesību normas, attiecībā uz gadījumiem, kad nepilngadīgais ir izdarījis noziedzīgu nodarījumu, par kuru maksimālais paredzētais sods ir mazāk kā pieci gadi brīvības atņemšanas (a) un, ja attiecībā uz nepilngadīgo ir konstatēts, ka speciālās vai vispārīgās prevencijas pasākumu piemērošanai nav nepieciešams piemērot kādu no novirzīšanas metodēm (*angļu valodā – diversion methods*)¹⁵.

Ja nepilngadīgā persona ir izdarījusi noziegumu, kā rezultātā ir iestājusies kāda cilvēka nāve, saskaņā ar likumu prokurors nevar atturēties no kriminālvajāšanas uzsākšanas. Citos gadījumos, kad ir iespējams atturēties no kriminālvajāšanas uzsākšanas, to var piemērot kopā ar tiesas speciāli izdotu instrukciju nepilngadīgajam. Atturēšanos no kriminālvajāšanas praksē piemēro daudz biežāk nekā nepilngadīgās personas norobežošanu no soda, ko paredz Nepilngadīgo tiesu likuma § 4, otrā daļa. Atturēšanās no kriminālvajāšanas var tikt piemērota arī pie vidēji smagiem (angļu val. - *medium-serious*) un daļēji-pat smagiem noziegumiem (angļu val. - *partly even serious crime*). Turklāt speciālās un

---

¹⁴RS OGH 1952/12/05 50s605/52; 100s38/70; 100s13/71; 100s196/72; 100s190/72; 100s8/73; 100s113/74; 1994/03/02 130s188/93; 120s114/02; 130s50/06m.

¹⁵ Piebilde: novirzīšanas metodes, kā instruments rīcībai gadījumos ar nepilngadīgo likuma pārkāpumiem ir sastopams arī Latvijā. Piemēram, ja nepilngadīgajam, kas sasniedzis 14 gadu vecumu kriminālsoda vietā tiek piemērots audzinoša rakstura piespiedu līdzeklis. Novirzīšana ir metode, lai nepilngadīgajam piemērotu nevis sodu, bet preventīvāka rakstura metodes, kas Latvijā ir definētas likumā „Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem”. Vācijas sistēma atšķiras no Latvijas ar to, ka pie viņiem esošās novirzīšanas metodes pie mums ir arī sodi bez izolācijas no sabiedrības, vai citur literatūrā var būt minēti, kā „brīvības atņemšanai alternatīvi sodi”.

vispārējās prevencijas piemērošanas nepieciešamība liedz pieņemt lēmumu par atturēšanos no kriminālvajāšanas. Piemēram, Augstākā tiesa¹⁶ ir minējusi, ka atkārtoti uzbrukumi parka apmeklētājiem bez īpaša iemesla, ir preventīvi risināmi, ja vien tie nesatur kādu no vardarbības formām.

2.3. Novirzīšana¹⁷ no formālā kriminālprocesa

Kopš Kriminālkodeksa reformas, kas notika 2008. gada 1. janvārī¹⁸, novirzīšana no formālā kriminālprocesa nenoslēdzas ar personas notiesāšanu, un teorētiski var tikt izmantota kā reakcija uz jebkāda veida nodarījumu, ko izdarījis nepilngadīgais. Praksē novirzīšanu var izmantot līdz pat vidēji smagiem noziedzīgiem nodarījumiem. Protams, ka ne katru kriminālvajāšanas gadījumu ir iespējams izbeigt novirzot personas lietu, tāpēc ļoti būtisks aspekts ir, ka likumpārkāpējs nav izdarījis ļoti nopietnu pārkāpumu¹⁹. Par tipisku nodarījumu šajā gadījumā var uzskatīt gadījumu, kad likuma pārkāpējs izrauj no rokām sievietei somiņu un aizbēg. Šādu gadījumu nav pamata uzskatīt par nopietnu pārkāpumu konkrētajā kontekstā²⁰. Pārējie jautājumi, kas ir saistīti ar novirzīšanas piemērošanu, ir saistīti jau ar konkrētās lietas apstākļu izvērtēšanu. Novirzīšanai tiek izmantoti pasākumi, kas ir vienādi gan nepilngadīgajiem, gan pieaugušajiem: naudas sods, piespiedu darbs, probācijas uzraudzība līdz diviem gadiem, kas apvienota ar dažādu probācijas uzlikto ierobežojumu izpildi, mediācija starp cietušo un likuma pārkāpēju.

2.4. Konference sociālajā vidē²¹

Austrijā konferences sociālajā vidē tika ieviestas kā alternatīvi pasākumi un tika attīstītas projekta ietvaros no 2012. gada līdz 2013. gada beigām vairākās pilsētās. Konferenču mērķa grupa bija nepilngadīgie un gados jauni pieaugušie, kuri bija probācijas dienesta redzeslokā. Pēc projekta noslēguma tiks lemts par tālāko šīs metodes attīstību un ieviešanu Austrijā.

Konferences sociālajā vidē ir iespējams lietot dažādu problēmu risināšanai, lai veicinātu sociālo iekļaušanu un integrāciju, īpaši sagatavojot personas atbrīvošanai no brīvības atņemšanas soda izpildes

---

¹⁶ OGH 17.12.1996, 110s157/96.

¹⁷ Piebilde: angļu valodā – diversion.

¹⁸ BGBl. I Nr. 93/2007.

¹⁹ Piezīme: angļu val. - *severe fault*.

²⁰ Kucera: Die Anwendung der § 6 und 7 JGG 1988 in der Praxis, ÖJZ 1990, 586.

²¹ Piezīme: angļu valodā - social-net conferencing.

vietām kā arī, lai atjaunotu taisnīgumu un iekļautu no noziedzīgiem nodarījumiem cietušos sociālajā vidē. Konferences metodes pielietošanai darbā tieši ar nepilngadīgajiem ir virkne priekšrocību un ieguvumu: iespēja iesaistīt bērnu un jauniešu ģimenes kā arī stiprināt pašus bērnus un jauniešus. Organizācija „Neustart”, kas Austrijā veic probācijas dienesta funkcijas, organizē un atbalsta konferences metodi. Ieviešot šo metodi Austrijā, tās koordinatori informēja un izglītoja tiesnešus un prokurus par ieguvumiem, skaidroja šīs metodes pielietošanas būtību un veidus, lai panāktu, ka speciālisti to izmantos savu profesionālo pienākumu veikšanai.²² Projekta izvērtējums, ar kuru konference tika ieviesta, parādīja, ka šī metode ir noderīga kā alternatīva iespēja pirmstiesas apcietinājumam. Konferences metodi piemērojot arī kā sankciju, ko piemēro likuma pārkāpuma gadījumā, tika gūti pozitīvi rezultāti, jo bērni un jaunieši ar šīs metodes palīdzību nokļuva tādās situācijās, kas viņiem ļāva būt aktīviem un iegūt citu cilvēku atzinību.

2.5. Notiesāšana bez soda piemērošanas un atliekot soda izpildi

Notiesāšana bez soda var tikt piemērota gadījumos, ja nepilngadīgais ir izdarījis noziedzīgu nodarījumu, par kuru pienākas tikai neliels sods un ja ir pamats uzskatīt, ka notiesāšana bez soda būs pietiekama, lai izpildītu sekundārās prevencijas uzdevumus. Ne paredzētais sods, ne pārkāpuma nopietnība vai kaitējums, kas nodarīts ar pretlikumīgajām darbībām, šajā gadījumā nespēlē galveno lomu lēmuma pieņemšanā – vienīgi prognozējamā nepilngadīgās personas uzvedība nākotnē.²³ Šāda veida lēmuma pieņemšana ir vienīgi tiesas kompetencē (vai atturēšanās no šāda lēmuma pieņemšanas), šāds lēmums var būt par pamatu apelācijas iesniegšanai.²⁴ Notiesāšanas piemērošana bez soda ir ierobežota, un to var piemērot tikai tajos gadījumos, ja par izdarīto likuma pārkāpumu, likums paredz vismazāko sodu – iepriekšminētā dēļ tiek izvērtēts: tieši kāds sods ir paredzēts par konkrēto nodarījumu (a), un kāda ir konkrētās personas vainas forma (b). Vispārējās prevencijas faktoru var ņemt vērā tikai izņēmuma gadījumos.²⁵ Tiesas spriedumā ir jānorāda detalizēti iemesli, kuru dēļ tiesnesis ir pieņēmis lēmumu personu notiesāt, bet sodu nepiemērot, jo šie iemesli „aizvieto sodu”.

---

²² <http://www.neustart.at/at/de/blog/entry/3094> (accessed 10.02.2014).

²³ Kucera: Die Anwendung der §§ 6 und 7 JGG 1988 in der Praxis, ÖJZ 1990, 586.

²⁴ OGH 14.01.1997, 14Os188/96.

²⁵ Amtsblatt zu BGBl I Nr. 599/1988.

Tomēr notiesāšanai bez soda piemērošanas ir vairākas sekas, kas nelabvēlīgi ietekmē personu – tā ir sodāmība, kas nenoliedzami veicina nepilngadīgās personas stigmatizāciju. Tādējādi nepilngadīgā notiesāšanai bez soda piemērošanas ir ilgstošākas un negatīvākas sekas ilgtermiņā, nekā tajā gadījumā, ja būtu bijusi piemērota kāda no novirzīšanas metodēm, kuras savukārt neuzrādās sodu reģistros. Minētā dēļ, piemērojot notiesāšanu bez soda piemērošanas, ir visai skaidri jāapzinās, kādas sekas patiesībā tas nepilngadīgam cilvēkam var radīt.²⁶

Tajos gadījumos, ja tiek piemērota notiesāšana atliekot soda izpildi, tiek noteikts pārbaudes laiks, kurā sodu var arī reāli izpildīt, ja tiek pārkāpti tiesas uzliktie pienākumi. Soda atlikšanas perioda ilgums ir no viena līdz trīs gadiem, bet ne ilgāks. Šajā laikā personu uzraudzību veic probācijas dienests, un termiņa pagarināšana nav iespējama.²⁷

2.6. Naudas un brīvības atņemšanas sodi nepilngadīgajiem

Naudas sodu apjoms un brīvības atņemšanas termiņu ilgums, ko paredz likums ir uz pusi mazāks, kā tas tiktu piemērots pieaugušajiem. Kopumā nepilngadīgajiem paredzētais ieslodzījuma laiks ir zemāks par zemāko iespējamo termiņu pieaugušajiem. Tādējādi nepilngadīgajiem, kuri ir vecumā līdz 16 gadiem brīvības atņemšanas piemērošanas gadījumā, sods var būt no 1 līdz 10 gadiem; nepilngadīgajiem, kuri ir vecāki par 16 gadiem brīvības atņemšanas soda robeža ir no 1 līdz 15 gadiem ieslodzījumā.²⁸ Nepilngadīgajiem nenosacīts (reāls) brīvības atņemšanas sods tiek piemērots tikai atsevišķos gadījumos, turpretī naudas sodi netiek piemēroti nosacīti. Kopumā notiesāto nepilngadīgo skaits strauji samazinās; ja 2011. gadā tika notiesāti 2562 nepilngadīgie, tad 2012. gadā jau mazāk par 6,7%.²⁹

Gadījumos, ja tomēr tiek piemērots reāls brīvības atņemšanas sods, nepilngadīgajiem to izpilda speciāli paredzētā cietumā (skatīt § 55 JGG).³⁰ Nepilngadīgajiem soda izpildes režīms ir būtiski atšķirīgs no pieaugušajiem, piemēram, vismaz 3 stundas brīvdienās vai svētku dienās kamerai, kurā atrodas nepilngadīgais, ir jābūt atvērtai, lai būtu iespējama brīva pārvietošanās³¹. Speciālistiem, kuri strādā

---

²⁶ Ruderstaller: Rückfälligkeit jugendlicher Gewalttäter, page 149.

²⁷ OGH 30.05.1995, 14Os62/95.

²⁸ See § 5 JGG.

²⁹ Sicherheitsbericht 2012, page 54-55.

³⁰ Regierungsvorlage zu BGBl I Nr 599/1988.

³¹ BMJ: Untersuchungshaft für Jugendliche – Vermeidung, Verkürzung, Vollziehung, page 28.

brīvības atņemšanas iestādēs, kurās sodu izpilda nepilngadīgajiem, ir jābūt zināšanām pedagoģijā, psiholoģijā un psihiatrijā (skatīt § 54 JGG).

3. Nepilngadīgo noziedzības prevencija praksē

3.1. Prevencijas pasākumi, kurus organizē Federālā Noziedzības novēršanas aģentūra

Noziedzības prevencija ir daļa no Iekšlietu ministrijas pienākumiem. Galvenais fokuss prevencijas jomā tiek likts uz nepilngadīgo likumpārkāpumu prevenciju un uz noziedzīgu nodarījumu prevenciju pret īpašumu, bet prioritāte, kas noteikta pēdējos gados, ir viktimizācijas prevencija, lai personas nekļūtu par cietušajiem no citu izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem.³² Federālās Noziedzības novēršanas aģentūras noteiktās prioritātes ir šādas – vardarbības novēršana, jo sevišķi vardarbības formas pret sievieti; cietušo aizsardzības pasākumu efektīvizēšana.³³ Attiecībā uz nepilngadīgajiem tiek īstenota virkne projektu, piemēram:

Click&Check³⁴ (*latv. val. - Klikšķini un pārbaudi*): Šī projekta mērķis ir atbildīga moderno komunikācijas līdzekļu lietošana: mobilo tālrunu, interneta utt. Tas sevī ietver aizsardzību no pēkšņas piekaušanas³⁵, iebiedēšanas un ņirgāšanās ar interneta palīdzību, bīstama politiska, reliģiska satura izplatīšanas; draudiem, kas var rasties virtuālajās saturu telpās³⁶ vai līdzīgām darbībām sociālajos tīklos. Šajā programmā prevencijas speciālists demonstrē bērniem īsus video rullīšus, kuros atspoguļotas tipiskas situācijas, kurās var nokļūt jaunieši un bērni. Projekta uzdevums ir sniegt bērniem zināšanas par rīcību šāda veida situācijās un šādu situāciju bīstamību. Pēc video klipu demonstrēšanas tiek organizētas diskusijas ar bērniem un jauniešiem.³⁷ Mērķa grupā iekļauti bērni, kuri mācās sestajās vai septītajās klasēs. Programma sastāv kopumā no 5 nodarbībām un to var izmantot kā atsevišķu mācību kursu.³⁸

³² See http://www.bmi.gv.at/cms/BK/praevention_neu/wir_ueber_uns.aspx (accessed 04.02.2014).

³³ BMF: Teilheft, Bundesvoranschlag 2013, Untergliederung 11, Inneres, page 26, 62.

³⁴ Piezīme: liela daļa ārvalstu projektu nosaukumu nav iztulkojama burtiski vai precīzi. Lai lasītājam būtu izpratne turpmāk tiks saglabāti projektu nosaukumi oriģinālvalodā un iekavās tiks sniegts aptuvenais tulkojums latviešu valodā.

³⁵ Piezīme: jēdziens „*happy slapping*“ nav tieši tulkojams no angļu valodas latviski. Tas nozīmē tādu nozieguma veidu, kad nepazīstami cilvēki kādu piekauj uz ielas, bieži vien ļoti nežēlīgi, ar mērķi, lai kāds no viņu līdzdalībniekiem to varētu nofilmēt. Vēlāk šāds video tiek ievietots internetā, lai paņirgātos par cietušo, vai arī cietušais tiek šantažēts, lai šis video nenokļūtu internetā, kur pēc tam nokļūst jebkurā gadījumā. Sīkāk par to ir iespējams lasīt šeit angļu valodā: http://en.wikipedia.org/wiki/Happy_slapping (skatīts 6.07.2014).

³⁶ Piezīme: angļu val. - *chat-rooms*.

³⁷ See http://www.bmi.gv.at/cms/BK/praevention_neu/projekte/ClickCheck.aspx (accessed 28.01.2014).

³⁸ See http://www.schulpartner.info/wp-content/myuploads/2012/03/ssr_bildungsgespraechewien_05mar2012handout_3.pdf (accessed 28.01.2014).

All Right (*oriģinālnosaukums vācu val. - alles was Rechtist; latv.val. – Viss kārtībā*) ir turpinājums projektam “*OUT – the outsiders*”. Tas ir fokusēts uz vardarbības mazināšanu un vispārēju jauniešu noziedzības novēršanu, tā mērķa grupa ir septītās un astotās klases skolnieki. Šajā projektā prevencijas speciālists apmeklē skolas un rāda pusaudžiem īsus klipus, kuros attēlotas tipveida situācijas, kurās jaunieši izdara likuma pārkāpumus (zādzības, laupīšanas, vandālisma aktus un uzbrukumus), kā arī iekļauj konkrētas tēmas, kuras ir aktuālas tieši konkrētajā skolā (dalība bandās vai cita veida noziedzīgos nodarījumos). Šajos video tiek attēlots arī tas kā jūtas cietušais. Tālāk seko lomu spēles, lai pusaudži dziļāk saprastu redzēto un iemācītos domāt par šādām situācijām. Programma sevī ietver 4 nodarbības un paredz nodarbības kopā gan bērniem, gan vecākiem un skolotājiem.³⁹ Likuma normu skaidrojums, ļaunums, ko nodara šāda rīcība, kā arī sodi, kas par to paredzēti, tiek izskaidroti pusaudžiem caur šīm konkrētajām situācijām.⁴⁰ Tā 2012. gadā kopumā tika organizētas 590 šāda veida diskusijas, kurās piedalījās gandrīz 13 tūkstoši pusaudžu.⁴¹

Papildus šiem nacionālajiem projektiem, tiek īstenoti reģionālas nozīmes projekti, kas tiek organizēti un īstenoti no Iekšlietu ministrijas puses, tā piemēram:

Burgenlandē tika ieviests projekts, kas saucas „Go, check your life” (*latv.val. – Ej, pārbaudi savu dzīvi*), kura mērķis ir atkarību prevencija. Šo projektu īstenoja vietējā policija, bērnu tiesību ombuds un provinces skolu pārvalde, piedāvājot šo projektu virknei pamatskolu. Projekta mērķa grupa ir astotās klases skolnieki. Projekta nodarbības notiek piecu sesiju veidā, kur katras sesijas ietvaros ir trīs nodarbības, kas tiek ielānotas viena skolas mācību semestra ietvaros.

Galvenais mērķis, lai pusaudži spētu izprast savas identitātes meklējumus, vienaudžu ietekmi un to atzinību, akceptēt savus pienākumus, savus patērētāja paradumus un prast tikt galā ar agresiju un vilšanos. Šī pieeja ir vērsta, lai atbalstītu pusaudžus savu sociālo kompetenču veidošanā un izvairītos no atkarībām un vardarbības.⁴² Turklāt kursi šo nodarbību multiplikatoriem, kuri sniedz minētās zināšanas mērķa grupai, tiek organizēti ugunsdzēsēju skolā, lai trenētu ugunsdzēsējus darbam tieši ar jauniešiem, un tas notiek sadarbībā ar speciāli izveidotu aģentūru, kas nodarbojas ar atkarību novēršanu.⁴³

---

³⁹ See http://www.bmi.gv.at/cms/BK/praevention_neu/projekte/OUT.aspx (accessed 28.01.2014).

⁴⁰ Bierigner/Tanzberger/Schroffenegger/Liebentritt/Kröpfl/Spannring: „Nicht Passt“ – Fachreader zur geschlechtsbezogenen Pädagogik und Gewaltprävention (2008), page 47-49.

⁴¹BKA: Kriminalprävention, Jahresbericht 2012, page 17.

⁴² Fachstelle für Suchtprävention Burgenland: Jahresbericht 2010, page 11.

⁴³BKA: Kriminalprävention, Jahresbericht 2012, page 13.

Vīnē tiek īstenots vēl viens projekts, kuru būtu vērts pieminēt: tas ir projekts “Nē legālajām narkotikām”, kura ietvaros tiek vairota klausītāju izpratne par kaitējumu, ko nodara legālu un nelegālu narkotiku veidu lietošana. Šī projekta mērķa grupa ir septītās klases skolnieki un bērni no 13 gadu vecuma. Projekta mērķa grupā ietverti arī vecāki, pārtikas preču veikalu pārdevēji un jauniešu centru speciālisti. Projektu īsteno vietējie policijas iecirkņi sadarbībā ar jaunatnes centriem, skolu medicīnas personālu un organizāciju B.A.S.I.S.⁴⁴

3.2. Daudzsološas prakses nepilngadīgo likumpārkāpumu agrīnajā preventijā.

3.2.1. Gripso-logisch (programma, kas darbojas pēc nodarbībām skolā, lai novērstu vardarbību).

Projekta vadības aspekti: šis projekts tika īstenots Vīnē kā agrīnās preventijas programma, lai mazinātu vardarbīgu uzvedību skolas dienas pagarinātajās grupās starp bērniem vecumā no 6 – 10 gadiem. Projektu īstenoja Vīnes pilsētas Administrācijas departaments, kurš ir atbildīgs par pirmsskolas izglītības iestādēm. Trīs pedagogi, specializējušies darbam ar bērniem ar speciālām vajadzībām, bija iesaistīti šī projekta īstenošanā.⁴⁵ Pēc šī projekta pozitīva izvērtējuma tika izlemts šāda veida praksi turpināt ikdienas izglītības iestāžu darbā, un to joprojām finansē Vīnes pilsēta pēcskolas aprūpes centros.⁴⁶

Projekta darbības pamats⁴⁷.

Nolūks bija izveidot programmu, kas sevī ietvertu visas efektīvākās metodes vispārējās preventijas veikšanai un nebūtu ierobežota vienīgi ar terapeitiska rakstura intervencēm. Galvenais uzdevums bija samazināt agresīvas uzvedības iespējamību un stiprināt bērnu sociālo integritāti, pārliecību par saviem spēkiem un sociālo līdzdalību. Turklāt programmas mērķis bija sniegt juridiski krimināltiesisku pamatu bērniem, balstoties uz cilvēktiesību principiem.

Empātija, impulsu kontrole un dažādas konfliktu risināšanas stratēģijas bija pamata pīlāri šim projektam. Programmas galvenie varoņi ir divas ar roku vadāmas lelles: mazā raganiņa Rikki un viņas mācekle Toni, kura iet burvju skolā, tur viņa mācās kā labāk sadarboties ar citiem cilvēkiem un risināt konfliktus. Bērni, iesaistoties nodarbībās, vienlaikus arī apgūst dažādus burvju trikus.

---

⁴⁴ Projektkatalog Schulische Suchtprävention in Wien 2011, page 44-45.

⁴⁵ Tischer: Evaluation eines Gewaltpräventionstrainings für schulpflichtige Kinder (2008), page 69-70.

⁴⁶ See <http://www.adulteducation.at/de/bifodok/projekte/3213/> (accessed 20.02.2014).

⁴⁷ Tischer: Evaluation eines Gewaltpräventionstrainings für schulpflichtige Kinder (2008), page 75-78. Geppert: Gripso-Logisch! Das Wiener Gewalt-Präventionsprogramm für Hortkinder, page 68-73.

Programma ir iedalīta četros moduļos:

1. Modulis – sajūtas

Pirmā moduļa mērķis ir sniegt izpratni par pamata sajūtām – prieku, dusmām, skumjām, nicinājumu, pārsteigumu un bailēm. Bērni mācās par dažādu šāda veida jūtu uztveri, un paši izdzīvo šīs emocijas kopā ar personu, kas viņos tāda veida emocijas rada. Mācības šajā modulī bērniem dod iespēju izprast un piedzīvot empātiskas sajūtas un uzvedību. Programmas pirmo daļu aizņem 8 burvju semināri, kuru sākumā viņus iepazīstina ar lellēm un vienojas par uzvedības noteikumiem nodarbību laikā.

2. Modulis – impulsu kontrole

Otrais modulis sastāv no četriem maģiskajiem semināriem un parāda bērniem ar kādām metodēm ir iespējams kontrolēt savas emocijas labākā veidā, parādot viņiem alternatīvas reakcijas negatīvajām sajūtu izpausmēm, piemēram, dusmām. Turklāt bērniem tiek mācītas relaksējošas tehnikas un veidi kā reaģēt uz nepatīkamām sajūtām, tas ir kā pirmais solis uz konflikta miermīlīgu risinājumu.

3. Modulis - konfliktu risināšana

Programmas trešajā daļā deviņu maģisko darbnīcu ietvaros, bērni mācās konstruktīvas stratēģijas, kā tikt galā ar problēmām, kuras bērni ir piedzīvojuši un „izdzīvojuši” daudzas reizes. Bērni iepazīst atšķirīgas grūtību pārvarēšanas stratēģijas un komunikācijas tehnikas labākai saziņai ģimenē, ar draugiem un pieaugušajiem.

4. Modulis – tiesības un pienākumi

Pēdējos četros maģiskajos semināros bērni tiek informēti par bērnu tiesībām un cilvēka tiesībām, un tādējādi tie iemācās atpazīt kā viņiem ir jāuzvedas attiecībās ar citiem cilvēkiem. Šī modeļa uzdevums ir iemācīt bērniem arī neformālos uzvedības modeļus sabiedrībā. Bērniem tiek skaidrotas tiesiskās sekas, ar kurām viņi varētu sastapties, ja viņi izdarītu likuma pārkāpumu. Šī informācija tiek pasniegta caur praktiskiem piemēriem, ar kuriem bērni un pusaudži sadzīvē visbiežāk saskaras. Piemēram, kad kaut kas tiek izdarīts nevis pēc paša gribas, bet vienaudžu spiediena rezultātā, drosmes testi un citi gadījumi.

Metodes tiek izspēlētas, lietojot ar rokām vadāmas lelles, ar lomu spēlēm, elpošanas vingrinājumiem un relaksācijas vingrinājumiem, maģiskajiem trikiem, lai stiprinātu bērnu pārliecību par saviem spēkiem un pašcieņu.

3.2.2. Miera nedēļas⁴⁸.

Projekta vadības aspekti⁴⁹:

Programmu izveidojis Austrijas Miera un Konfliktu risināšanas pētniecības centrs un Miera institūts. Speciālisti, kuri realizēja programmu un treniņus ir sertificēti mediatori, speciāli apmācīti pedagogi nodarbību organizēšanai ārpus telpām un mežā. Projekta mērķa grupa ir vienas skolas veselas klases (no 3. klases līdz 13. klasei), kur ar katru klašu grupu vai klasi strādā ar atšķirīgām metodēm.

Projekta darbības pamats⁵⁰:

Projekta mērķis ir novērst vardarbību, parādot bērniem un jauniešiem interaktīvā un viņu vecumam atbilstošā veidā attieksmi pret paša sajūtām attiecībā uz cilvēkiem, kas bērniem ir apkārt un sniedzot atbildes par konflikta un miera tēmām. Kopumā programma ir izstrādāta vienai nedēļai vai vairākām dienām, bet to ir iespējams saīsināt līdz dažām dienām. Vajadzības gadījumā programmas saturu ir iespējams koncentrēt tikai uz dažiem aktuālākajiem jautājumiem, piemēram, tādiem kā dzimumu vienlīdzība, mobings un citām. Programma tiek īstenota skolā tikai vienai konkrētai klasei, nepieaicinot bērnus no citām klasēm vai skolām.

Programmā tiek iesaistīti trešās un ceturtais klases skolnieki, kuriem caur spēlēm ir dots uzdevums izprast savas sajūtas attiecībā uz miera un konflikta tēmām. Programma tiek īstenota vairāku moduļu formā, kas tiek pielāgota atbilstoši grupas vēlmēm un vajadzībām:

1. Pirmais modulis tiek dēvēts par „konfliktu”, ir balstīts uz pozitīvu komunikāciju.

Bērniem tā ietvaros ir jāsaprot, ka sabiedrībā pastāv noteikumi, kas ir jāņem vērā, lai sabiedrība vispār spētu funkcionēt un pastāvēt. Individuālajā līmenī tiek apspriests iekšējais konflikts un tādas jūtas kā skumjas, vilšanās, dusmas un domas par vardarbību. Attiecībā uz klimatu klasē, programma sākas ar tā novērtējumu, tostarp izvērtējot gan pozitīvus notikumus, gan negatīvus. Visbeidzot klase strādā pie risinājumiem, kā uzlabot mikroklimatu klasē kopumā un atrisināt problēmas.

2. Otrais modulis saucas “komanda”.

Tā ir nodarbība, kas notiek tīri fiziskā veidā ārpus klases, un tās mērķis ir būvēt tiltus gan burtiskā, gan pārnēstā nozīmē. Ārpustelpu aktivitātes ir atvērtas bagātīgai fantāzijai, tās satur izklaides, interakciju

---

⁴⁸ Piezīme:projekta nosaukums angļu val. –“Peace Weeks on the Peace-Castle Schlaining”.

⁴⁹ See ÖSFK: Friedenswochen auf der Friedensburg Schlaining; see also: www.friedenswoche.at (accessed 20.02.2014).

⁵⁰ See ÖSFK: Friedenswochen auf der Friedensburg Schlaining; see also ÖSFK: Modellprogramm Friedenswoche für Volksschulen, 3. und 4. Schulstufe.

un sadarbību, mēģinot ieviest moto “Kopā mēs esam stiprāki”, lai stiprinātu sociālas saites starp klasesbiedriem. Katrs meklē savas robežas un pārvar ierobežojumus. Lai arī šīs darbības izskatās kā spēles, tās balstītas uz pedagoģisku koncepciju, kas ļauj noslēgt klasē veiktās aktivitātes, piešķirot apgūtajām zināšanām un prasmēm ilgspējas efektu.

3. Trešais modulis saucas “māksla”.

Māksla šajā gadījumā tiek izmantota kā komunikācijas forma – izmantojamā mūzika, attēli un teksti ir diskusiju objekti jeb tēmas. Bērniem savas vēlmes, fantāzijas un sapņi ir jāizpauž gleznās, modeļos, mūzikā un spēlēs. Piemēram, skolēni glezno vai atveido ģipsī miera attēlus un simbolus, to spēku. Šīs nodarbības tiek pavadītas ar pārdomām. Tādējādi bērni sevi ierauga vienlaikus kā neatkarīgas personības, kuras ir daļa no sabiedrības, klases, skolas un iemācās cienīt savus klasesbiedrus.

4. Ceturtais modulis saucas „Miera pils”.

Bērni atrodas mežā un darbojas kā „meža detektīvi”, dodoties uz pils aizsarggrāvi. Šo programmas daļu īsteno meža pedagogi, kuri iepazīstina bērnus ar apkārtējo dabas vidi. Ārpustelpu nodarbības mežā ir programmas daļa, lai parādītu, ka pat daba var būt gan stabila un mierīga, gan nestabila un nedroša, līdz ar to ietverot sevī zināma veida konfliktu.

5. Noslēguma modulis.

Pēdējai modulis ietver miera muzeja apmeklējumu, kur miera un konflikta būtību, kā arī dažāda līmeņa konfliktus (piemēram, karu un mieru), analizē tālāk. Muzejā tiek apspriestas tādas tēmas kā cilvēka tiesības, bērnu tiesības un to loma cilvēka ikdienas dzīvē. Lai palielinātu programmas ietekmi un ilgspēju, klases saņem līdžņemšanai uz skolu miera attēlu, kuru skolēni ir izveidojuši kopīgi darbojoties. Šim attēlam ir jāatgādina viņiem miera nedēļa un sajūtas, ko tās laikā bērni ir piedzīvojuši. Šajā vietā komandas veidošana tiek noslēgta.

4. Dažas noslēguma piezīmes

- Agrīnā noziedzības prevencija Austrijā tiek īstenota lielāko tiesu skolās, un tāpēc tā tiek piemērota visiem bērniem, ne tikai tiem, kuri dažādu iemeslu dēļ atrodas riska grupās. Šie pasākumi ir paredzēti, lai pilnveidotu sociālās iemaņas, paaugstinātu skolēnu pašcieņu un attīstītu skolēnu spējas tikt galā ar dažādām situācijām;

- Ieviešot bērnu labklājības politiku, būtu jāņem vērā, ka ir nepieciešama plānota agrīna iejaušanās tādu bērnu un jauniešu uzvedībā, kam ir noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas riski. Šādu pasākumu sistemātiskai ieviešanai varētu būt ietekme uz nepilngadīgo izdarīto likumpārkāpumu skaita samazināšanos;

- Ieteicams attīstīt nacionālo stratēģiju noziedzības prevencijai, kas būtu balstīta pētījumu un jau īstenoto projektu pieredzē. Šai stratēģijai būtu jānodrošina noteikts kvalitātes līmenis un vadlīnijas, vienlaikus atstājot pietiekamu elastīgumu reakcijai uz pēkšņām problēmām un individuāliem reģionāliem risinājumiem. Stratēģijā būtu jāiekļauj visas noziedzības formas un jāsedz visi sociālie aspekti: izglītība, veselības aprūpe, drošība un tiesiskums.

***

Beļģija⁵¹

1. Pārskats par Beļģijas normatīvo aktu un sankciju sistēmu

2006. gadā Beļģijas jauniešu aizsardzības sistēma tika reformēta. Minētā reforma izpaudās stiprinot nepilngadīgo atbildības un tiesību institūtus, ieviešot atjaunojošās justīcijas prakses (mediācijas procesu, sabiedriskos darbus), mazinot sabiedrības bažas par drošības jautājumiem, kuri allaž Beļģijas sabiedrībā ir raksturojušies ar viedokļu atšķirībām un daudzveidību.

Kopš brīža, kad spēkā stājās Jauniešu aizsardzības likums, Beļģijā uzsāka darboties Nepilngadīgo personu justīcija, kas ir speciāli izveidota un no pieaugušo justīcijas nodalīta tiesību sistēma. Šīs sistēmas ietvaros galvenā institūcija ir Nepilngadīgo tiesa. Kopā ar Nepilngadīgo tiesas Tiesnesi, tā ir atbildīga par visu lietu izskatīšanu (par faktiem, kas no likuma viedokļa tiek klasificēti kā noziedzīgi nodarījumi), kurās kā aizdomās turētie ir nepilngadīgas personas, kā arī par nepilngadīgajiem, kuri atrodas riska situācijās ģimenes vai citu apstākļu dēļ.

Nepilngadīgo tiesai un Nepilngadīgo tiesas Tiesnesim ir plašas iespējas piemērot dažādas sankcijas vai pieņemt lēmumus attiecībā uz nepilngadīgajiem, lai aizsargātu vai sodītu. Šiem pasākumiem var būt aizsardzības raksturs (izglītības pasākumi, veselības aprūpe un citi); tie var būt sodi (brīvības atņemšana) vai atjaunojošās justīcijas pasākumi (sabiedriskie darbi, mediācijas procesi un citi).

Ja nepilngadīgā persona ir izdarījusi likuma pārkāpumu, tiesnesim sākumā ir jāpiemēro atjaunojošās justīcijas pasākumi (mediācija, izmantojot neitrālus pakalpojumu sniedzējus, kas stimulē kopīgu lēmumu pieņemšanu starp bērnu, viņa vecākiem un cietušo). Tiesnesim ir pienākums vērst bērna uzmanību uz atbildību. Vecāki vai personas, kas tos aizstāj (vecvecāki, audžuvecāki pamātes vai patēvi) arī ir iesaistīti šajā procesā un regulāri tiek informēti. Turklāt, bērna vecākiem var izteikt piedāvājumu vai piemērot vecāku apmācību.

Jāņem vērā, ka atbalsta sistēma bērniem riska situācijās Beļģijā ir sadalīta starp Federālajām institūcijām (Tieslietu ministriju) un Federatīvajām institūcijām (Flāmu, Franču, Vācu valodā runājošās kopienas un Briseles galvaspilsētas Reģions).

---

⁵¹ Pārskats izveidots uz Ž.Morjū (*J.Moriau*) izstrādātā nacionālā ziņojuma bāzes par Beļģiju, projektā "Meklējot labāko Eiropas praksi jauniešu noziedzības novēršanai". Pieejams: <http://www.oijj.org/en/keeping-youth-away-from-crime-results>.

2. Attīstāmās prakses un agrīnā jauniešu likumpārkāpumu prevencija

2.1. Skolu reintegrācijas dienesti (SAS)

Izslēgšana, skolas pamešana un mācību uzsākšana zemāka līmeņa skolā⁵² ir ļoti būtiskas sabiedriskas parādības Beļģijā, jo sevišķi franču valodā runājošajā Beļģijas daļā. Pēc Eurostat datiem, 12% no gados jaunažiem pieaugušajiem vecumā no 18 līdz 24 gadiem 2007. gadā ir priekšlaicīgi pametuši skolu. Vēl lielāks skaits šādu personu, līdz 14% ir Valonijā un 16% Briseles reģionā⁵³. Šī situācija rada nelabvēlīgas sekas, kas saistāmas ar nodarbinātību⁵⁴, nabadzības riskiem⁵⁵ vai veselības problēmām⁵⁶.

Skolās tiek piemērotas divas procedūras: skolotāja lēmums atstāt audzēkni tajā pašā klasē uz otru gadu (sankcija tiek lietota ļoti bieži⁵⁷) un izslēgšana no konkrētās skolas, kam seko bērna ievietošana citā skolā (bieži vien zemāka statusa skolā). Ja bērns tiek izslēgts no vienas skolas, tad viņš var uzsākt mācības tikai zemāka ranga skolā. Šie divi pasākumi pastiprina segregāciju skolu un izglītības vidē: jaunieši no mazāk labvēlīgām ģimenēm vai no imigrantu ģimenēm, tiek atstāti uz otru gadu daudz biežāk, nekā citi bērni; šādi bērni biežāk tiek izslēgti no labākas skolas un spiesti samierināties ar zemākas kvalitātes izglītību.

Bērna skolas gaitu attīstība rada segregāciju starp dažāda veida jauniešiem un liek tiem sastapties ar ļoti dažādu pieredzi un nepiepildītām cerībām attiecībā uz skolas veidu (statusu), kurā viņi iet. Pēdējā laikā uz šo negāciju ir norādījis arī UNICEF Beļģija⁵⁸ „pamatojoties uz diskusijām ar jauniešiem. Skolas Beļģijā atstumj un ievaino bērnus, kuri jau tāpat ir sociāli neaizsargāti – šī problēma skar katru piekto bērnu Beļģijā. Bērni bieži vien tiek atstumti malā un jūtas atstumti no brīža, kad pārkāpuši pirmo reizi skolas sliekšni, un iemesls tam ir skolu strukturālais deficīts”.

Kā redzams no pēdējiem pētījumiem, kas veikti Briselē, šis izslēgšanas process atstāj graujošu

---

⁵² Piezīme : Angļu val. - *school relegation process*. Šī parādība saistīta ar skolas statusu, ko nosaka skolu finansēšanas modelis. Par riska faktoru bērnam var kļūt pāriešana uz zemāk finansētu skolu, kas vienlaikus ir arī zemāka statusa skola. Šis process tiek raksturots kā zīmīgs Beļģijas franču kopienā un par to vairāk var uzzināt šeit: <https://halshs.archives-ouvertes.fr/hal-00496944/document> (skatīts 22.04.2015).

⁵³ IWEPS, *La situation des jeunes en Belgique francophone. Photographie statistique*, Namur, 2010.

⁵⁴ IWEPS, *La situation des jeunes en Belgique francophone. Photographie statistique*, Namur, 2010;

See also Service public fédéral Economie, *Enquête sur les forces de travail*, 2011.

⁵⁵ « Les jeunes bruxelloises », *Bruxelles Santé*, n°54, avril 2009.

⁵⁶ D. Favresse, *Etude de la santé des jeunes en décrochage scolaire et de la consommation du cannabis à l'adolescence*, Bruxelles, Ecole de santé publique, ULB, octobre 2000.

⁵⁷ And that costs 422 millions euros per year in the french community, according to *Le Soir*, 21 février 2014, p. 6.

⁵⁸ Unicef Belgium, *Egalité des chances à l'école? Voilà ce qu'ils en pensent*, Overpelt, Vaes, 2013.

ietekmi uz bērniem, stimulē to, ka bērni⁵⁹ pamet mācības skolā⁶⁰, daudzi pētījumi arī apliecina, ka pastāv saikne starp skolas pamešanu un likumpārkāpumu izdarīšanu.⁶¹

No sociālās spriedzes⁶² (angļu val. - *strain theory*) un sociālās kontroles⁶³ (angļu val. - *social control theory*) teoriju viedokļiem, attiecības, ko jaunais cilvēks veido ar skolu, viņa iesaiste skolas dzīvē un izglītības procesā, spēlē būtisku lomu bērna nākotnes izvēlēs, tai skaitā – vai bērns kļūs par likuma pārkāpēju.

Lai risinātu augstāk norādītās problēmas, tika izveidota SAS „*Parenthèse*” iniciatīva, kas ir vairāk nekā bērna atgriešana skolas struktūrās. Tas ir padziļināts darbs, lai atjaunotu bērna pašcieņu un ļautu viņam domāt par nākotni ar cerībām. Lai sniegtu atbalstu sociālajā, izglītības un mācību jomā, nepieciešama sadarbība starp visiem iesaistītajiem speciālistiem un institūcijām. Tāpēc SAS ir izveidojis aktīvu partnerību starp dažādām nozarēm: tieslietu jomu, jauniešu aprūpes iestādēm, psiholoģisko un sociālo pakalpojumu sniedzējiem un izglītības speciālistiem.

Prakse

Bērna pašvērtība ir viena no SAS aktivitātēm. Tiek pieņemts, ka bērna iesaiste, piešķirot viņam noteiktu statusu SAS ietvarā, var sniegt iekļaujošu efektu bērnam. SAS ir trīs mērķi: iekļaut bērnu grupu mācību aktivitātēs; ļaut bērnam veidot un attīstīt viņa paša projektu, tādējādi atjaunojot uzticību saviem spēkiem un pieaugušajiem, lai pēc tam, balstoties uz šīm iegūtajām īpašībām, būtu iespējams iekļaut bērnu skolas vidē.

Parenthèse uzskata, ka ir svarīgi uzticēties jauniešiem, ka viņi paši ir spējīgi pieņemt lēmumus un spriest par lietām vai notikumiem, tāpēc pirmā tikšanās reizē notiek saruna ar bērnu vienu pašu, bet viņa vecāki ierodas tikai uz otro tikšanos, kas seko uzreiz pēc pirmās tikšanās. Šajās tikšanās reizēs bērnam un

---

⁵⁹ B. Galland, V. Hospel, *Etat des lieux du risque de décrochage scolaire en Région bruxelloise*, Forum belge pour la prévention et la sécurité urbaine, UCL, Région de Bruxelles-Capitale, décembre 2011, p. 49.

In the Bruxelles-Capitale Region, 2007 Security Plan integrated, for every 19 districts of the region, a « watch and struggle against school dropout cell ». Based on the informations given by these cells, a local diagnosis on the school dropout factors was established for the Bruxelles-Capitale Region.

⁶⁰ Angļu val. – *drop out risk*.

⁶¹Fagan J.A. and Pabon E., ‘Contributions of delinquency and substance use to school dropout’, *Youth and Society*, 21, 1990, pp. 306–354; Jarjoura G.R., ‘Does dropping out of school enhance delinquent involvement? Results from a large-scale national probability sample’, *Criminology*, 31, 1993, pp. 149–172; Sweeten G., Bushway S.D. and Paternoster R., ‘Does dropping out of school mean dropping into delinquency?’, *Criminology*, 47 (1), 2009, pp. 47–90.

⁶²Elliott D.S. and Voss H.L., *Delinquency and Dropout*. Lexington, Lexington Books, 1974.

⁶³Hirschi T., *Causes of Delinquency*, Berkeley, University of California Press, 1969.

vecākiem tiek izskaidroti sadarbības pamati un mērķi, notiek vienošanās par kopīgām aktivitātēm un kopīgajiem noteikumiem, kas jāievēro. Pēc tam visas iesaistītās puses paraksta vienošanos, kurā detalizēti ir ietverta katra cilvēka loma un uzdevumi, kuri paraksta šo vienošanos (bērns, vecāki, izglītības speciālisti). Noslēgumā bērns uzraksta apņemšanās vēstuli, lai viņam būtu iespēja brīvi paust savu viedokli un to, ko viņš sagaida no nākamās sadarbības.

Šādu, visām pusēm saprotamu, attiecību nodibināšana izveido drošu saikni starp bērnu (jaunieti) un pieaugušajiem, ar vietu, kurā atrodas bērns, kā arī starp bērniem, dodot tiem piederības sajūtu grupai, kuras dalībniekiem ir vienāda pieredze un vēlme būt daļai no SAS.

Organizācijas SAS izglītības stratēģijas ir vērstas uz to, lai izveidotu pozitīvu saikni starp SAS institūciju un izglītības speciālistiem. Šī saikne un interese iesaistīties, ir galvenais apsvērums, kas dod cerību, ka bērnam izveidosies pozitīva attieksme pret skolu un pieaugušajiem kopumā.

Lai uzlabotu bērnu prasmes, ļautu tiem izpaust spējas, attīstītu iztēli, tiek organizēti semināri, balstoties uz dažādām metodēm: rakstniecības nodarbības, gleznošana, filmu veidošana, mākslas nodarbības. Šo nodarbību laikā katrs izstāsta savu stāstu, kas balstīts personīgajā pieredzē, sapņos un iztēlē. Šādā veidā tiek panākta sociālā mijiedarbība un pašatjaunošanās.

Izvērtējums

Pamatojoties uz ilggadējo praksi, pētījumiem⁶⁴ un regulāri veiktām izvērtēšanas intervijām par jauniešu pieredzi SAS, konstatēti šādi pozitīvie rezultāti:

- jaunieši SAS iniciatīvā saredz unikālu iespēju tikt galā ar personīga rakstura problēmām;
- SAS ir kā alternatīva skolai, daudz pieņemamāka noteiktām cilvēku grupām. Tā ir arī kā pedagoģijas laboratorija, kuras ietvaros tiek pārbaudītas prakses, kuras būtu lietderīgi pārņemt arī parastajām skolām, palīdzot tām kļūt daudz atvērtākām dažādībai;
- reintegrācijas sistēma skolā ir savdabīgs preventīvais rīks. Pusceļš no skolas dzīves uz sociālo dzīvi, kas skar jauniešu visdziļāko dzīves pieredzi un ļauj sevi labāk iepazīt;
- prevencijas darbam nav tikai nomierinoša nozīme, tas vērsts uz sabiedrības aizsardzību. Prevencija ir par to, lai visā lielajā dzīvē atrastos sava vieta arī dažādiem jauniešiem un lai neveidotos

---

⁶⁴M. Cornil, *Espaces de resocialisation pour jeunes en décrochage scolaire*, Recherche action en éducation, rapport de recherche, Ministère de la Communauté française, 2000.

plaisa starp jauniešu un pieaugušo pasauli.

Noteikti jāatzīmē, ka šī programma dod arī finansiālo ietaupījumi – bērnu iekļaušana SAS programmā izmaksā lētāk nekā speciālā izglītība vai jauniešu uzturēšanās medicīniski psiholoģiskajās institūcijās. Izmantojot dažādas uzraudzības formas un darba organizācijas formas SAS vienlaicīgi strādā gan ar jauniešu uzvedības jautājumiem, gan reintegrē viņus „formālajā” izglītības sistēmā.

2.2. Pašvaldību platforma integrētiem prevencijas pasākumiem. BRAVVO piemērs

Kopš 2004. gada Briseles pašvaldībā izveidota oriģināla prevencijas platforma, kuru īsteno nevalstiskā organizācija (turpmāk – NVO) BRAVVO. Šī NVO apsaimnieko pilsētas budžeta daļu, kas paredzētas prevencijas vajadzībām (plašā nozīmē), kā arī nodarbina dažādu profesiju speciālistus šajā jomā. Platformu, kas atrodas pilsētas domes politiku un sociālās aprūpes (sabiedriskais centrs sociālai rīcībai) institūciju tiešā atbildībā, administrē prevencijas ierēdnis, kura atbildība noteikta Stratēģiskās drošības un prevencijas plānā (turpmāk arī - PSSP).

BRAVVO aktivitātes, kā arī šo aktivitāšu finansējums, ir ļoti dažāda rakstura – uz robežās starp sociālo un drošības politiku. Platformas mērķis ir uzlabot pilsētvides drošību, tiecoties uz sociālo iekļaušanu un attīstot dzīves kvalitāti pilsētā.

BRAVVO pienākums ir ieviest integrētu prevencijas politiku, kas nozīmē konkrētu aktivitāšu kopumu, savā starpā sasaistot noziedzības prevencijas un sociālās prevencijas jomas.

Lai saskaņoti veiktu iepriekš minētos uzdevumus un lietderīgi izmantotu finanšu resursus, tiek izmantots instruments, ko dēvē par „ģenerālo koordināciju”. Ģenerālās koordinācijas ietvaros tiek veidota sadarbība starp vietējās varas institūcijām, saskaņā ar PSSP mērķiem. Ņemot vērā, ka platforma nodrošina, ka visi projekti, finanšu resursi un iesaistītās personas darbojas vienas integrētas politikas ietvaros, tā spēlē būtisku lomu federālo un reģionālo preventīvo plānu saskaņotā īstenošanā.

Apraksts

BRAVVO īsteno savas aktivitātes integrētās prevencijas jomās šādos pamat virzienos:

Sociālās un sabiedriskās prevencijas jomā. Šīs aktivitātes sākas no izvērtējuma. Briseles iedzīvotāji vecuma ziņā kļūst arvien jaunāki. Daudzi no šiem jauniešiem atrodas reālās sociālā riska situācijās un bieži vien netiek pienācīgi uzraudzīti no pieaugušo puses. Šie jaunieši Briselē sastopas ar būtiskās sociāli

ekonomiskām grūtībām, kuru dēļ viņiem nav iespēju iesaistīties nepieciešamās sociāli attīstošās aktivitātēs. Viņu rīcību bieži vien nosaka no vecākās paaudzes cilvēku uzskatiem atšķirīgas vērtības un likumi. Šāda situācija rada paaudžu konfliktu, vardarbības parādīšanos un nedrošības sajūtu. Lai šo situāciju būtu iespējams izmainīt, savu darbu sociāli un ekonomiski vāji attīstītos apgabalos veic BRAVVO organizācija. Šīs organizācijas platforma ir balstīta uz trīs instrumentiem: speciālistiem, kuri strādā uz ielām, jauniešu centriem un sabiedriskajiem centriem.

Klātbūtnes prevencija. Šo pakalpojumu veido un koordinē pilsētas aizsargi. Pilsētas „aizsargi”, kā tas noteikts likumā, ir pašvaldības aģenti, kuru misija ir paaugstināt cilvēku drošības sajūtu un novērst sabiedriskās kārtības traucējumus un noziedzīgus nodarījumus. Šajā misijā ietilpst uzdevums paaugstināt sabiedrības izpratni par drošību un noziedzības prevenciju publiskajā telpā, skolu apkaimē un pašvaldības organizēto pasākumu laikā.

Briseles pilsētas sargi nav represīva institūcija, viņi strādā, lai sniegtu atbalstu municipālajai policijai. Represīvos lēmumus pieņem municipālā policija, bet BRAVVO veic uzdevumus, lai palīdzētu tai prevencijas jomā. Šajā kontekstā BRAVVO prevencijas aģentiem nav pilnvaru, lai izteiktu (izdarītu) piezīmes attiecībā uz likuma pārkāpumiem.

Konfliktu prevencija. Šajā jomā BRAVVO uzdevums ir rūpēties, lai saglabātu vai atjaunotu attiecības starp cilvēkiem. Mediācijas projekti tiek veikti, lai ieviestu komunikācijas mehānismus un tādus rīcības veidus, kas atjaunotu savstarpējo uzticēšanos starp cilvēkiem. Mediācijas process paredz starpnieka palīdzību konfliktu risināšanā.

- Vietējā mediācija: vietējās mediācijas komandas piedāvā mediāciju Briseles iedzīvotājiem, lai viņiem dotu iespēju izlīgt dažādās konflikta situācijās ar saviem kaimiņiem, draugiem un starp ģimenes locekļiem. Starpinstitūciju komanda ir decentralizēta un ir pieejama Briseles iedzīvotājiem, neatkarīgi no pilsētas rajona, kurā viņi dzīvo;

- Sociālā mediācija: sociālo mediatoru uzdevums ir informēt sabiedrību, lai izveidotu pozitīvu saikni starp pilsētas rajoniem, uzlabotu attiecības starp pilsētas iedzīvotājiem un tās institūcijām, lai spētu paredzēt problēmu situācijas un piedāvāt no vietējās pašvaldības puses risinājumus.

- Skolu mediācija: Skolu mediatori ir integrēti Briseles pilsētas skolās, kuras praktizē tā saucamo „pozitīvo diskrimināciju”. Viņi iestājas par to, lai skolēni nepamestu mācības skolā.

Dzīves kvalitātes prevencija. Šie projekti ir vērsti uz to, lai uzlabotu iedzīvotāju dzīves apstākļus, tādus kā mājokļa un sabiedrisko vietu kvalitāti. Šajā jomā veicamie projekti nodrošina līdzsvaru starp fiziskas renovācijas darbiem (būvdarbiem, lai renovētu mājas, sakoptu apkārtējo vidi) un sociāliem projektiem (piemēram, atbalstu, sociālo saikņu stiprināšanu).

Prevencija, izmantojot alternatīvus pasākumus un sodus. BRAVVO darbojas divās jomās – veicot dažādus alternatīvus pasākumus un izpildot alternatīvus sodus. Organizācija nodrošina Uzraudzības dienesta pār alternatīviem tiesiskiem pasākumiem (SEMJA)⁶⁵ un Mediācijas un administratīvo sodu dienesta⁶⁶ darbību. Šo institūciju mērķis ir tādu alternatīvo sankciju dažādošana, lai tās būtu adekvātas likuma pārkāpumiem, par kuriem tās tiek piemērotas un efektīvas no preventīvā viedokļa.

3. Daži noslēguma komentāri

Efektīvas prevencijas politikas ieviešana sākas no jaunatnes politikas definēšanas, kas ļauj formulēt horizontālos mērķus un jomas, tādus kā izglītība, veselība, sports, atpūtas laiks un citus.

Bērnu un jauniešu prevencijā galvenais spēlētājs ir skola⁶⁷. Šo institūciju ir iespējams salīdzināt ar „sociālajām kāpnēm”. Lielākoties tieši ar izslēgšanu no skolas vides, sākas bērna vai jaunieša sociālās atstumtības vēsture. Prevencijas jautājumi atver durvis diskusijai par sociālo iekļaušanu. Prevencijas politikai būtu absolūti jānorobežojas no sankciju pastiprināšanas un sociālās atstumtības riskus saturošiem pasākumiem: no sociālo izolāciju veicinošiem lēmumiem un politikām, kādas sabiedrības daļas izolācijas no pārējās sabiedrības. Prevencijas politikā ir jābūt diskusijai par sociālo iekļaušanu un integrāciju.

***

---

⁶⁵ Piezīme : Angļu val. - *The Supervisory service of alternative judicial measures (SEMJA)*.

⁶⁶ Piezīme : Angļu val. - *Mediation in administrative fines*.

⁶⁷ See J. Moriau and S. Van Praet, "The institution hidden behind correlations : Interrogating the link between school failure and delinquency" in D. Sorvatzioti *et alii*, *Critical Views on Crime, Policy and Social Control*, Nicosia, University of Nicosia Press, 2014, pp. 74-90.

Anglija un Velsa⁶⁸ (Apvienotā Karaliste)

1. Īss ieskats Anglijas un Velsas tiesību normās un sodu sistēmā

Anglijā un Velsā līdz 20. gadsimta sākumam bērnu (jauniešu) un pieaugušo kriminālās justīcijas sistēmas nebija nodalītas, līdz pat 1908. gada Bērnu likuma⁶⁹ pieņemšanai, kurā tika nostiprināts princips, ka ar bērniem - likuma pārkāpējiem, ir jāapietas citādi, nekā ar pieaugušajiem. Tajā pašā gadā (1908) tika pieņemts Noziedzības prevencijas likums⁷⁰, ar kura spēkā stāšanos tika izveidota pirmā institūcija bērniem likumpārkāpējiem. Vēlāk, 1933. gadā tika pieņemts Bērnu un Jauniešu likums⁷¹, kurā tika nostiprināts princips, kas kā prioritāti paredzēja - rīcību bērna labklājības interesēs, bet 1963. gada likumā tika paaugstināts vecums, no kura bērnu var saukt pie kriminālatbildības, no 8 uz 10 gadiem.

1996. gadā Audita Komisija publiskoja pētījumu⁷² „Zaudētā jaunatne: Jaunieši un noziegums”, kurā bija konstatēts, ka Anglijā un Velsā nav integrētas jauniešu justīcijas sistēmas un atklāja daudzus trūkumus esošajā sistēmā. Tas izraisīja fundamentālas izmaiņas personu, kas nav vecākas par 18 gadiem, atbildības struktūrā un sistēmā, būtiskākās no tām tika ietvertas Noziegumu un likumpārkāpumu 1998. gada likumā⁷³. Šis likums⁷⁴ ietvēra jauniešu justīcijas sistēmas definīciju, kas ir „veikt bērnu un jauniešu likumpārkāpumu prevenciju”. Tas noteica pienākumus ikvienai vietējai institūcijai izveidot un finansēt starpinstitūciju grupu nepilngadīgo likumpārkāpumu prevencijai⁷⁵ savā pašvaldībā, lai īstenotu pasākumus jauniešu justīcijas ietvaros.

---

⁶⁸ Pārskats izveidots uz Daniela Bregera (*Daniel Breger*) izstrādātā nacionālā ziņojuma bāzes par Angliju un Velsu, projektā “Meklējot labāko Eiropas praksi jauniešu noziedzības novēršanai”, pieejams: <http://www.oijj.org/en/keeping-youth-away-from-crime-results>.

⁶⁹ 1908 Children's Act was created to protect the poorest children in society from abuse: <http://www.intriguing-history.com/childrens-act/> (accessed 12.04.2014).

⁷⁰ Prevention of Crime Act 1908: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1908/59/contents/enacted> (accessed 12.04.2014).

⁷¹ Children and Young Persons Act 1933: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/23-24/12/contents> (accessed 12.04.2014).

⁷² Misspent Youth: Young People and Crime: <http://ej.uz/v2iq> (accessed 12.04.2014).

⁷³ Turpmāk tekstā arī - “CDA, 1998”.

⁷⁴ Crime and Disorder Act 1998: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/37/contents> (accessed 12.04.2014).

⁷⁵ Turpmāk tekstā arī – YOT.

Nacionālā līmenī tika nodibināta jauniešu Justīcijas padome⁷⁶, lai pārraudzītu jauniešu justīcijas sistēmu un konsultētu Valsts sekretāru par šīs jomas aktualitātēm; lai analizētu un izstrādātu nepieciešamo recidīva novēršanas sistēmu; identificētu un izplatītu attīstāmās prakses; piešķirtu līdzekļus labās prakses izplatīšanai; kā arī, lai nodrošinātu personām, kas nav sasniegušas 18 gadu vecumu, atbilstošu aprūpi, tai skaitā nepilngadīgajiem paredzēto brīvības atņemšanas institūciju atbilstošu funkcionēšanu. 1998. gada CDA, un tam sekojošās izmaiņas citos normatīvajos aktos, nodrošināja būtiskas izmaiņas bērnu un jauniešu sodu un ārpus tiesas risinājumu sistēmā⁷⁷. Kriminālās justīcijas kontekstā primārais jauniešu justīcijas sistēmas mērķis Anglijā un Velsā ir novērst bērnu un jauniešu izdarītos likuma pārkāpumus un atkārtotu likuma pārkāpumu izdarīšanu.⁷⁸

2003. gada Kriminālās justīcijas likuma⁷⁹ nodaļa 142A uzliek tiesai pienākumu ņemt vērā virkni faktoru, iztiesājot lietas, kurās iesaistīti bērni (jaunieši), kas nav sasnieguši 18 gadu vecumu. Tas nosaka, ka tiesai īpaši ir jāņem vērā jauniešu justīcijas sistēmas specifiskie mērķi (veikt bērnu un jauniešu likumpārkāpumu prevenciju un recidīva novēršanu): tie, kas attiecas uz bērniem (jauniešiem), kas nav sasnieguši 18 gadu vecumu (a); saskaņā ar 1933. gada Bērnu un jauniešu likuma 44. sadaļu, jebkura lēmuma prioritāte ir bērnu labklājībai (b); un sodu mērķi, proti: atkārtotu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas prevencija; sods; uzvedības korekcija un rehabilitācija; sabiedrības aizsardzība; nodarītā kaitējuma atlīdzināšana cietušai personai.

Pēdējās būtiskākās izmaiņas jauniešu justīcijas jomā izdarītas ar Juridiskās palīdzības, likumpārkāpēju Notiesāšanas un Sodu likumu⁸⁰. Minētais normatīvais akts paredz būtisku lēmumu pieņemšanas brīvības palielināšanos attiecībā uz bērniem (jauniešiem), kas pārkāpuši likumu. Visbeidzot, Apvienotās Karalistes pievienošanās ANO Bērnu tiesību aizsardzības konvencijai nosaka institūcijām

---

⁷⁶ Turpmāk tekstā arī – YJB.

⁷⁷ Piezīme: Angļu val. – *out-of-court disposals*.

⁷⁸ Crime and Disorder Act 1998 s. 37(1), see more: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/37/contents> (accessed 12.04.2014).

⁷⁹ Section 142A of the Criminal Justice Act (CJA) 2003 (inserted by the Crime and Immigration Act 2008), <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/contents> (accessed 12.04.2014).

⁸⁰ Legal Aid, Sentencing and Punishment of Offenders Act 2012 (LASPO); <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2012/10/contents> (accessed 15.04.2014).

pienākumu - bērniem un jauniešiem, kas nav sasnieguši 18 gadu vecumu, piemērot brīvības atņemšanu tikai kā pēdējo līdzekli.

2. Attīstāmās prakses agrīnajā bērnu un jauniešu likumpārkāpumu prevencijā.

Starp programmām, kas tiek piemērotas individuālajā līmenī, ir vairākas programmas, kas atzīstamas par īpaši efektīvām:

- **Prasmju treniņi bērniem.** Prasmju treniņi, kuru mērķis ir panākt, ka bērni apgūst sociālās, emocionālās un kognitīvās iemaņas, mācoties risināt problēmas, vadīt dusmas un emociju valodu. Labā prakse: prasmju treniņi bērniem ir īpaši efektīvi, ja tos piemēro mazākām grupām (piemēram, viena klase skolā). Sevišķi efektīvas var būt uzvedības vadības tehnikas apmācības vecāko klašu bērniem, kā arī bērniem ar augstiem uzvedības riskiem.

Efektīvas var būt arī skolas vidē balstītas programmas, kuru mērķis ir mainīt skolas vidi. Šādas programmas ir pretstats individuālajām programmām, kas vērstas parasti uz viena cilvēka intervencēm. Šādas skolas programmas ir:

- Uz dažādiem principiem balstīta **klašu reorganizācija skolā**, lai būtu iespējams vienkopus pulcināt bērnus (jauniešus) ar augstiem uzvedības riskiem atsevišķos skolas dienas posmos, lai palīdzētu viņiem apgūt papildus mācību programmas, pielietojot dažādas kognitīvas tehnikas.

- **Vadības intervences klasē vai citā vidē**, piemērojot interaktīvās mācību metodes un izmantojot kognitīvās uzvedības metodes.

- **Disciplīnas un pārvaldības stratēģijas skolā**, jo sevišķi tādas, ko organizē skolas administrācija, iesaistot vietējo sabiedrību, lai mainītu lēmumu pieņemšanas kārtību vai vadības struktūras skolā, ar mērķi paaugstināt izglītības iestādes kapacitāti.

Konstatēts, ka visefektīvākās ir mentoringa un nodarbību beigās organizētās brīvā laika pavadīšanas programmas. Mentoringa īstenošana parasti notiek ar sabiedrības locekļu iesaisti, lai jaunieši varētu pavadīt laiku tādā sabiedrībā, kas viņus nenosoda, bet atbalsta, mentora personība vienlaikus darbojas arī kā pozitīvais paraugs. Mentoringa ir efektīvs, ja tas ir kā daļa no plašākas intervences vai programmas. Jāņem vērā, ka tikšanās reizēm ar mentoru ir jābūt regulārām, vismaz vienu reizi nedēļā (vairākas stundas). Mentora mērķis ir motivēt bērnu atbilstoši bērna vajadzībām, kā arī sniegt emocionālo atbalstu.

- **Brīvā laika pavadīšana** pēc skolas nodarbību beigām. Brīvā laika pavadīšanai ir būtiska nozīme bērna attīstībā un drošībā, tas ir laiks, kurā bērns (jaunietis) var apgūt dažādas prasmes, kas nav tieši paredzētas skolas programmā. Šāda veida programmas ir efektīvas vienīgi tad, ja tās ir mērķtiecīgi plānotas un to laikā bērni (jaunieši) atrodas pieaugušo uzraudzībā.⁸¹

Skolu programmu mērķis ir uzlabot skolas vidi, tai skaitā samazināt tādu skolēnu skaitu, kuriem ir tendence uz likuma pārkāpumu izdarīšanu vai tikai antisociālu uzvedību. Metodes, kas šādos gadījumos tiek izmantotas Lielbritānijā, ir saistītas ar disciplīnas uzlabošanu visā skolā, izmaiņas skolas vidē (tai skaitā skolas pārvaldīšanā).

Pastāv arī citas programmas, kas nav domātas īstenošanai skolas vidē un kuras arī ir atzīstamas par pietiekami efektīvām.

- **Izvērtēšanas shēma.** Šī shēma ir izveidota, lai policijas iecirkņos dažādu iemeslu dēļ nonākušos bērnus un jauniešus, kas izdarījuši maznozīmīgus likuma pārkāpumus, novirzītu no formālās justīcijas sistēmas. Iesaistot vietējās starpinstitūciju grupas bērnu un jauniešu likumpārkāpumu novēršanai, policija novērtē bērna vai jaunieša vajadzības, tai skaitā veselības traucējumus un citas līdzīgas problēmas. Jauniešiem tiek piemērotas intervences (sankcijas), kas parasti saistītas ar Atjaunojošās justīcijas⁸² metožu pielietošanu, kuru rezultātā bērnam (jaunietim) netiek fiksēta sodāmība un neiestājas ar to saistītās tiesiskās sekas. Izvērtējumā tiek ietvertas ziņas par pasākumiem, kas nepieciešami, lai sniegtu atbalstu bērnam (jaunietim). Šāda izvērtēšanas sistēma darbojas 69 Anglijas un Velsas pašvaldībās.

Tieslietu ministrijas speciālisti atsaucīgi vērtē šādu praksi, kad starpinstitucionālās grupas dalībnieki dodas uz policijas iecirkņiem, lai sniegtu atbalstu bērnu (jauniešu) novērtēšanā. Šī prakse vienlaikus nodrošina paātrinātas informācijas apmaiņu starp institūcijām, kas ir atbildīgas par bērnu labklājību un policiju (a) un lēmumu pieņemšanu bērna interesēs gadījumos, ja bērna uzvedības korekcijai paredzēti pasākumi ārpus kriminālās justīcijas sistēmas (b).⁸³

---

⁸¹ Vairāk informācijas ir iespējams iegūt šeit: Andy Ross, Kathryn Duckworth, David J. Smith, Gill Wyness and Ingrid Schoon "Prevention and Reduction: A review of strategies for intervening early to prevent or reduce youth crime and anti-social behaviour", Research Report DFE-RR111. Pieejams: <http://www.natcen.ac.uk/media/25254/prevention-reduction-review-strategies.pdf> (skatīts 20.04.2014).

⁸² Piezīme: Angļu val. – *Restorative Justice*.

⁸³ p8 HC report.

- **Jauniešu justīcijas sadarbības sistēma un novirzīšana no formālās justīcijas**⁸⁴. Šīs shēmas mērķa grupa ir personas, kuras nav sasniegušas 18 gadu vecumu un kurām ir: mācīšanās traucējumi; garīgās veselības problēmas; valodas un saziņas problēmas; vai personas ar citām jutīgām problēmām. Shēmas mērķis ir nodrošināt, ka šādi bērni nenonāk formālās justīcijas sistēmā (a); ka viņu vajadzības ir zināmas visām iesaistītajām pusēm un lēmumu pieņēmējiem (b); ka attiecībā uz šiem bērniem vai jauniešiem tiks pieņemti tādi lēmumi, kas ir viņu labklājības interesēs (c). Šīs prakses novērtējumā tika konstatēts, ka to bērnu vidū, kam ir iepriekš minētās problēmas un kuri iesaistīti minētajā programmā (shēmā), likuma pārkāpumu riski ir mazinājušies, bet veselības stāvoklis uzlabojies.

Šī shēma Anglijā un Velsā darbojas 36 vietās, un ir pieņemts lēmums to paplašināt. Gan bērnu un jauniešu „Izvērtēšanas shēma”, gan „Jauniešu justīcijas sadarbības sistēma un novirzīšana no formālās justīcijas” nav izveidotas kā nacionāla mēroga programmas, tās strādā vienīgi pašvaldību līmenī. Lai gan minētos modeļus var pieskaitīt pie labās prakses, vēl ir nepieciešami daudz pierādījumi, lai šis modelis tiktu ieviests valsts līmenī. Tomēr sistēmas strādā un dod labu efektu, atbildot uz to jauniešu vajadzībām, kuras citādi nebūtu pat identificētas. Nav šaubu, ka bērniem un jauniešiem šādu shēmu darbība ir vērtīgāka, nekā kriminālvajāšanas uzsākšana un lietas izskatīšana tiesā, kā to piedāvā formālā justīcijas kārtība.

- **Jauniešu Justīcijas ceļvedis**⁸⁵ ir izpētes rīks, lai samazinātu ieslodzīto jauniešu skaitu, pielietojot Jauniešu Justīcijas investīciju izpētes shēmas⁸⁶, kura īstenošana uzsākta 2011. gada nogalē Birmingemā, Londonas Ziemeļaustrumos, Rietumu Londonā un Rietumu Jorkšīrā, lai izpētītu iespējamās alternatīvas apcietinājumam un samazinātu tā piemērošanu. Šī sistēma paredz, ka daļa centrālā ieslodzījuma vietu budžeta tiek nodota vietējām pašvaldībām, lai pašvaldības varētu īstenot preventīvos pasākumus, tādējādi samazinot apcietinājuma un ieslodzījuma piemērošanu proporcionāli tieši šim mērķim piešķirtajiem finanšu līdzekļiem divu gadu periodā.

Aptaujas ietvaros iegūtā informācija liecināja par šīs sistēmas mērķu un uzbūves pareizību. Piemēram, Hovarda līga uzteica šīs sistēmas rezultātus, jo tās ietvaros ir bijis iespējams izveidot starpinstitucionālo sadarbību starp vietējā pašvaldībā esošajām institūcijām, iesaistot gan kriminālās

---

⁸⁴ Youth Justice Liaison and Diversion (YJLD). For more information see also: <http://www.chimat.org.uk/yj/yjld> (accessed 25.04.2014).

⁸⁵ Piezīme: Oriģinālnosaukums angļu val. - *Youth Justice Pathfinders (YJP)*.

⁸⁶ Piezīme: Oriģinālnosaukums angļu val. - *Youth Justice Reinvestment Pathfinders schemes*. Vairāk par šo iniciatīvu ir iespējams uzzināt šeit: <http://ej.uz/xipm> (skatīts 25.04.2014).

justīcijas institūcijas, gan bez to iesaistes. Būtībā šī sistēma ir fokusēta uz bērniem ar augstiem uzvedības riskiem, kas kalpo par pamatu, ka šāda atlasē sistēma varētu strādāt arī attiecībā uz pieaugušajiem.

Papildus šīm, jau labi pazīstamajām novirzīšanas shēmām no formālās justīcijas, tiek īstenotas masīvas individuālās novirzīšanas programmas, kas izveidotas, lai kvalitatīvi darbotos konkrētās vietējās pašvaldības apstākļos. Jauniešu justīcijas padomei⁸⁷ ir likumā noteikts pienākums identificēt labās prakses un sniegt informāciju par tām, kā arī uzturēt efektīvākās prakses bibliotēku, kas paredzēta šīs prasības izpildei.

Lai novērstu bezmērķīgu jauniešu nokļūšanu noziedzības „ritenī”, justīcijas sistēma nevar darboties vienatnē, ir nepieciešama sadarbība ar labklājības institūcijām, bērnu un ģimenes aģentūrām, kā arī bērnu un pusaudžu garīgās veselības speciālistiem. Šajā ietvarā nepieciešams īstenot gan pasākumus ģimenēm kopumā, gan arī runas un valodas terapiju. Tādu spēcīgu pozitīvu faktoru klātesamība bērna dzīvē, kā labas attiecības ģimenē, var pasargāt bērnus no saskarsmes ar dažāda rakstura problēmām un noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas.

***

---

⁸⁷ Vairāk par šīs institūcijas darbību Anglijā un Velsā ir iespējams uzzināt šeit: <http://ej.uz/ohsh> (skatīts 25.04.2014).

Itālija⁸⁸

Kopsavilkums

Gan sekundārā, gan primārā prevencija ietilpst visu valsts un privātā sektora institūciju kompetencē, kuras veic savus specifiskos pienākumus jauniešu justīcijas jomā. Tomēr to nav pamata uzskatīt par centralizētu intervenci, jo likumpārskāpumu prevencija tiek organizēta gan lokālā, gan reģionālā līmenī. Reģioniem un citām vietējās varas struktūrām Itālijā tiek dota samērā liela autonomija funkciju plānošanā un īstenošanā: tiesību normu jaunradē, administratīvajā un finanšu jomā⁸⁹. Itālijā vēsturiski ir izveidojušās atšķirības starp trīs makro zonām: Ziemeļiem, Centrālo daļu un Dienvidiem, - īpaši atšķiras Itālijas ziemeļu un dienvidu daļas. Šo atšķirību klātbūtne arī nosaka, kas ir efektīvs ziemeļu daļā, bet pavisam citas metodes var būt efektīvas Itālijas dienvidos bērnu noziedzības novēršanā. Šajā pārskatā ietvertas dažādas bērnu noziedzības novēršanas komponentes: jauniešu justīcija un bērnu aprūpes un aizsardzības sistēma.

1. Nepilngadīgo justīcijas pamatprincipi

Itālijas nepilngadīgo justīcijas sistēma ir kultūras un akadēmisko procesu rezultāts, kas radies starptautisko un bērna tiesību pārņemšanas rezultātā, un tā pirmsākumi meklējami 20tā gadsimta sākumā. Šajā procesā vadošo lomu spēlēja Apvienoto Nāciju Organizācijas⁹⁰ Standarta minimuma noteikumi Nepilngadīgo justīcijas administrēšanai (Beidžīnas noteikumi, 1985), kuri saistīti ar bērniem, kas iesaistīti justīcijas sistēmā, un Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu tiesību konvencija (1989). Sekojot starptautiskai pieredzei, Itālija sāka pārņemt starptautiskās tiesību normas bērnu tiesību aizsardzībā, lai pievienotu šo prioritāti savai politiskajai dienas kārtībai. Dekrēts Nr. D.P.R. 448/1988, ar kura palīdzību regulēts kriminālprocess un citas procedūras, kurās ir iesaistīti bērni, paredzēja atšķirīgu

---

⁸⁸ Pārskats izveidots uz Silvijas Randazzo (Silvia Randazzo) izstrādātā nacionālā ziņojuma bāzes par Itāliju, projektā "Meklējot labāko Eiropas praksi jauniešu noziedzības novēršanai", pieejams: <http://www.oijj.org/en/keeping-youth-away-from-crime-results>.

⁸⁹ Italian Constitution – Part II, Title 5, Organisation of the Republic: http://www.governo.it/Governo/Costituzione/2_titolo5.html (accessed 10.02.2014).

⁹⁰ Further: UN.

attieksmi šajās procedūrās pieaugušajiem un bērniem⁹¹. Otra Itālijas sistēmas īpatnība ir nepilngadīgo tiesa (*itāļu val. - Tribunale per i Minorenni*), kas nodibināta 1934. gadā, lai īstenotu administratīvo, civilo un kriminālo jurisdikciju. Sākotnēji tiesa tika izveidota divu tiesnešu sastāvā un viena speciālista (vīriešu dzimuma) bērnu lietās, kas ir veselības aizsardzības speciālists, sociālais darbinieks, psihologs vai kriminologs ar pietiekamām zināšanām bērnu lietās. 1956. gadā tika pieņemts lēmums, ka šādiem speciālistiem ir jābūt diviem – vienam vīrietim un vienai sievietei. Kopš tā laika šīs tiesas sastāvā ir divi tiesneši un divi profesionāli eksperti⁹². Likums Nr. D.P.R. 448/1988 pirmo reizi nepilngadīgo likuma pārkāpēju visās kriminālprocesa stadijās un procedūrās izvirzīja galvgalī. Tieslietu sistēma bija noteikusi, ka svarīgi ir ne tikai noskaidrot nepilngadīgās personas individuālo atbildību par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, bet aizsargāt bērnu, sniedzot viņam individuālu rehabilitācijas un resocializācijas programmu, vienlaikus paturot prātā bērna specifiskās vajadzības un pieejamos resursus⁹³. Šī būtiskā pieeja iezīmējās arī intervijās ar ekspertiem: galvenā Itālijas nepilngadīgo justīcijas sistēmas iezīme ir koncentrācija uz bērnu (*angļu val. - child-centred*) un viņa vajadzībām. Bērns ir intervences uzmanības centrā, un galvenais mērķis ir bērna integrācija ģimenē un sabiedrībā, kā arī bērna nepārtrauktas attīstības nodrošināšana. Cita starpā, nepilngadīgo justīcijas sistēma tiek būvēta uz diviem principiem: kaitējuma samazināšanu bērnam, kas var būt nodarīts ar procesuālajām darbībām (a) un ieslodzījuma piemērošanu tikai galējos gadījumos (b)⁹⁴.

2. Nepilngadīgo izdarīto likuma pārkāpumu agrīnā prevencija Itālijā

Starp daudzām un atšķirīgām metodoloģijām nepilngadīgo likumpārkāpumu prevencijai Itālijā, pastāv daži vispārīgi intervenču modeļi, kas identificēti Eiropas Programmas „Prevencija un cīņa pret noziedzību”, Eiropas Komisijas ģenerāldirektorāta - Tiesiskums, *brīvība un drošība – finansētajā projektā. Projekts „JUST” tika īstenots un publiskots 2011. gadā sadarbojoties „Glābiet bērnus – Itālija”, Itālijas Tieslietu ministrijai (Nepilngadīgo justīcijas departamenta personā), „Glābiet bērnus – Rumānija”,*

---

⁹¹Decree of the President of the Republic on the Approval of the Criminal Procedure Involving Juvenile Defendants, D.P.R. 448/1988 (‘Disposizioni sul processo penale a carico di imputati minorenni’), available at:<http://www.legislationline.org/documents/id/5129> (accessed 10.02.2014).

⁹²Law 27.12.1956, n. 1441 (gu n. 002 del 03/01/1957) on ‘Participation of women to justice administration in Courts of Assizes and Juvenile Courts’ (‘Partecipazione delle donne all’amministrazione della giustizia nelle Corti d’Assise e nei Tribunali per i minorenni’), available at <http://ej.uz/nrd2> (accessed 10.02.2014).

⁹³ This strong attention to the child personality comes out at art.9 D.P.R. 448/88, art. 13, and again art. 19, 28 and 29.

⁹⁴ More details on the guiding principles of the Juvenile Justice System in Italy are available on the Ministry of Justice website, at <http://ej.uz/8ktt> (accessed 11.02.2014).

*Grieķijas un Rumānijas Tieslietu ministrijām un organizācijai „Arsis” (Grieķija)*⁹⁵. Pētījumā ietvertas labākās prakses nepilngadīgo recidīva novēršanai un to nepilngadīgo sociālai integrācijai, kuri jau ir nokļuvuši justīcijas sistēmas redzeslokā. Pat pieņemot, ka šis projekts vairāk skāris tieši sekundāro prevenciju, pētījumā identificētas trīs likumpārkāpumu prevencijas metodoloģijas, kas skar trīs svarīgākās bērna attīstības jomas un funkcionē kā primārās prevencijas instrumenti: informēšana (tai skaitā uz ielām), sociālā un ģimenes mediācija un intervences skolas kavēšanas mazināšanai. Lielākā daļa programmu, kas īstenotas Itālijā agrīnās prevencijas jomās, iekļaujas kādā no šīm trim kategorijām.

Informēšana un izglītība uz ielām: šīs metodes jēga slēpjas bērnu izglītošanā un informēšanā uz ielām, kur viņi pavada vislielāko daļu sava laika, jo sevišķi to jauniešu, kam ir uzvedības riski, vai kuri nāk no riska ģimenēm. Pēc pirmā kontakta izveidošanas ar informācijas sniedzējiem, viņiem ir iespēja izmantot informācijas un izglītības, kā arī organizētas atpūtas pakalpojumus tieši viņu atrašanās vietā – uz ielas.

Sociālā un ģimenes mediācija: mediācija ir veids, kā atrisināt konfliktus, iesaistot šajā procesā trešo pusi, personu, kura iesaistās sarunu procesā un palīdz abām konfliktā iesaistītajām pusēm panākt risinājumu. Mediāciju var piemērot jebkurā kontekstā – sociālā un ģimenes mediācija ir vērsta uz to, lai atbalstītu bērnus no sociālā riska ģimenēm (ekonomiskā palīdzība, psihologa atbalsts utt.) un veicinātu bērnu sociālo integrāciju. Šī metode ir veiksmīga strādājot ar emigrantu ģimenēm un bērniem, kuri palikuši bez vecāku pieskatīšanas.

Intervences skolas kavējumu mazināšanai:

Šajā kategorijā iekļautas visas intervences, kuru mērķis ir uzlabot mācīšanās apstākļus, strādājot ar bērnu un pedagogu motivāciju, attīstot skolēnu orientāciju un profesionālo apmācību; uzlabojot izglītības piedāvājumu bērniem un jauniešiem, investējot vairāk resursu cilvēkos (skolotājos un viņu apmācībā) un izglītības struktūru attīstībā.

---

⁹⁵Save the Children Italy in collaboration with Save the Children Romania, ARSIS-Greece and the Italian Ministry of Justice – Juvenile Justice Department, *JUST – Juvenile Justice. Development of child rights based methods of intervention to prevent juvenile crime and promote reintegration of young offenders. Italy, Greece, Romania. Manual of presentation of methods of intervention*, 2011, available at <http://ej.uz/bnhu> (accessed 11.02.2014).

<p>Projekts “Skolotājs” (projekta oriģinālnosaukums - ‘U’ Mastru’, in Sicilian dialect), Sicīlijā⁹⁶</p>	<p>Projekts “Rakstnieki. Izkrāšosim pilsētu” (projekta oriģinālnosaukums - ‘Writers Street-art. Coloriamo la città’), Veneto⁹⁷</p>
<p>Kad: kopš 2002-2003.gada.</p>	<p>Kad: 2013 – 2014. gadā.</p>
<p>Kas: Institūts “Don Calabria”.</p>	<p>Kas: Veronas pilsētas pašvaldība un institūts „Don Calabria”.</p>
<p>Kur: Palermo provincē (Termini Imerese).</p>	<p>Kur: Veronas pilsētas pašvaldība.</p>
<p>Kam: pusaudži ar uzvedības riskiem, kuri nonākuši Palermo Nepilngadīgo tiesā par maznozīmīgiem likuma pārkāpumiem vai antisociālu uzvedību.</p>	<p>Kam: ikviens jauniešis, kas grib piedalīties konkursā: jaunieši no skolām, kopā ar jauniešiem, kas nokļuvuši tiesībsargājošo iestāžu redzeslokā un jaunie mākslinieki.</p>
<p>Kāpēc: lai atbalstītu un veicinātu profesionālo orientāciju kā arī sociālo integrāciju.</p>	<p>Kāpēc: veicināt jauno mākslinieku radošumu, iemācīt jauniešiem cienīt citu cilvēku īpašumu; uzlabot apstākļus degradētā pilsētvidē.</p>
<p>Kā: profesionālā apmācība un dienas aprūpes centri, lai jaunieši varētu apgūt profesionālās prasmes.</p>	<p>Kā: konkurss ar balvām par mākslinieciski veiksmīgāko ideju, kura mērķis ir uzlabot apkārtnes teritorijas vai infrastruktūras vienības. Pasākumā piedalās labi pazīstami mākslinieki, rakstnieki un treneri, lai veicinātu savu zināšanu un prasmju tālāknodošanu kopīgi darbojoties (<i>angļu val. - peer-education</i>).</p>

Vēl viens pieminēšanas vērts projekts tika īstenots sadarbībā ar institūta „Don Calabria” Sicīlijas biroju. Projekts ir ļoti skaidri formulēts un satur dažāda rakstura aktivitātes, kas tiek īstenotas Sicīlijā.

Projekts „Prism” (*oriģinālnosaukums – Progetto Prisma*), Caltanissetta province Sicīlijā

Kad: No 2010.gada septembra līdz 2013.gada februārim.

Kas: Trīs pašvaldības: San Cataldo, Marianopoli un Santa Caterina Villarmosa (Caltanissetta province) un trīs nevalstiskās organizācijas: “TAM TAM La porta del sole”, “CeFoCuS” un “L’Arca”. Projekta dalībnieki sadalīja aktivitātes atbilstoši iedzīvotāju skaitam pilsētu pašvaldībās un atbilstoši nevalstisko organizāciju iepriekšējai pieredzei. San Cataldo pašvaldība bija vadošais partneris projektā.

Kur: Caltanissetta province

Kam: Bērni un jaunieši, kas nonākuši Nepilngadīgo tiesas vai sociālā dienesta redzes lokā, kā arī jebkuri citi bērni vai jaunieši, kuri izsaka vēlmi iesaistīties projekta aktivitātēs.

Kāpēc: veikt apkārtnes uzlabošanas darbus Caltanissetta provincē, īstenojot jauniešu līdzdalības aktivitātes (*angļu val. - juvenile participation*), lai veicinātu un atbalstītu sociālo integrāciju, lai novērstu antisociālas uzvedības un likumpārkāpumu izdarīšanas riskus.

Kā: Projekts tika ieviests īstenojot 4 pamata aktivitātes:

⁹⁶ Please find more details on the Study Centre of the ‘Don Calabria Institute website at: http://www.centrostudi-odc.it/index.php?option=com_content&view=article&id=74&Itemid=70.

⁹⁷ The competition announcement is available on the Verona online magazine at <http://www.verona-in.it/2014/01/20/bando-di-concorso-witers-street-art-coloriamo-verona/>.

1. „Uzaugam kopā. Jaunieši savas teritorijas galvenie varoņi”. Aktivitāte sastāv no 6 darbībām, kuru mērķis ir attīstīt jauniešu radošumu un sociālo līdzdalību.
2. Veselīga dzīvesveida un pozitīvas uzvedības attīstīšana: izglītība par tiesiskumu.
3. Veselīgs dzīvesveids un pozitīva uzvedība: Veselība un labklājība – dzīve pieder man pašam.
4. Atbalsts attiecībām starp dažāda vecuma ģimenes locekļiem: ģimene un jaunieši.

3. Labās prakses piemēri

Pirms sniegt labās prakses aprakstus, vēlos lasītāju iepazīstināt ar dažiem kritērijiem, kas tika ņemti vērā izvēloties šīs prakses. Labās prakses tika atklātas aptaujājot praktiķus un papildinot viņu pieredzi ar autora⁹⁸ viedokli, vienlaikus paturot prātā ANO Narkotiku un noziegumu apkarošanas biroja identificētos kritērijus: katra projekta efektivitāti, lietderību, ietekmi, atbilstību, ilgtspēju un pārnesamību. Savukārt, lai veiktu šo novērtējumu ir izmantoti daži no šiem kritērijiem:

- atbilstošas un pamatotas analīzes īstenošana kontekstā ar risināmajiem jautājumiem, kas ir veikta pirms projekta izstrādes;
- koncentrēšanās uz īpaši neaizsargātu bērnu kategorijām;
- fokusēšanās uz bērnu diskriminācijas novēršanu un bērnu līdzdalības pamatprincipiem;
- visaptverošas programmas ieviešana un īstenojamo aktivitāšu diferenciacija;
- projekta ilgtspēja tiek uzskatīta par vissvarīgāko rezultātu, piemēram, projekta turpināšana vairāku gadu garumā, kas pamatots uz vienotas metodoloģijas, ir vērtējama kā veiksmes formula.

3.1 Neredzamās pilsētas fonds – Dzīves skola “Falcone-Borsellino”⁹⁹

Viena no identificētajām praksēm nāk no Sicīlijas, kas ir sala pašos Itālijas dienvidos. Šo projektu īstenojot īpaši bija jāņem vērā vēsturiski izveidojušies sociālie apstākļi šajā teritorijā, jo projekts tika īstenots Katānijas pilsētā, Katānijas provincē, kā arī Sirakūzā, kur ir spēcīgi jūtama mafijas klātbūtne visās sadzīves jomās¹⁰⁰.

---

⁹⁸ Pārskats izveidots uz Silvijas Randazzo izstrādātā nacionālā ziņojuma bāzes par Itāliju, projektā “Meklējot labāko Eiropas praksi jauniešu noziedzības novēršanai”.

⁹⁹ Piezīme: (itāļu val. – “Fondazione La CittàInvisibile – Scuola di vita Falcone-Borsellino”).

¹⁰⁰ Katānijā (Sicīlijā) ir reģistrēta vislielākā mafijas ietekme uz dzīves ikdienu visā Sicīlijā. Tas raksturojas ar daudzu Sicīlijas mafijas ģimeņu klātbūtni un izpaužas mafijas dominancē ikvienā uzņēmējdarbības jomā. Daudzu gadu garumā šī ietekme ir izpaudusies kā: naudas izspiešana, narkotiku tirdzniecība un iefiltrēšanās visās sabiedrības pārvaldes jomās (no nacionālā Antimafijas ziņojuma (Direzione Nazionale Antimafia, DNA), par aktivitātēm, ko veic Nacionālais Antimafijas un citu mafijas tipa organizāciju un organizētās noziedzības novēršanas prokurors).

Katānijas projekta pamatā ir tā saucamā *Abrū metode*, kas paredz tādu bērnu un jauniešu iesaistīšanu mūzikas nodarbībās, kuri nāk no mazattīstītām apkaimēm vai nabadzīgām ģimenēm. Hosē Antonio Abrū (*Josè Antonio Abreu*) ir Venecuēliešu orķestra diriģents, izglītības darbinieks un aktīvists, kurš ir izglābis no sociālās vides kaitīgās ietekmes 350 000 zēnus un meitenes iesaistot viņus muzikālajā izglītībā. Neredzamās pilsētas fonds (*itāļu val. - 'Fondazione Città Invisibile'*)¹⁰¹ dibināts 2009. gadā un izveidojis dažādas mūzikas skolas Katānijas pilsētā un Katānijas provincē.

Projektā iesaistītajiem bērniem tiek piedāvāts bez maksas apgūt dažādu instrumentu spēli, lai viņi varētu uzzināt, kā ir spēlēt un uzstāties vienā no projektā esošajiem trim orķestriem. Šī metode ir aizgūta no Abrū sekotājiem, kuri sniedza atbalstu skolu pedagogiem divu gadu garumā.

Projekta nosaukums „Neredzamā pilsēta” sasaucas ar tā būtību: daudzu bērnu un jauniešu „neredzamajām” dzīves likstām, jo sevišķi to, kas dzīvo nelabvēlīgos vai trūcīgos apstākļos. Šī ir „neredzama” metode, kuru pielieto, lai viņus atbalstītu un novirzītu no ceļa, kas nenovēršami ved uz noziedzību: izglītības metode, kuras mērķis ir dot iespēju ikvienam cilvēkam. Fonda misija ir sniegt atbalstu un piedāvāt pozitīvu un vērtīgu alternatīvu riska grupas bērniem un jauniešiem, piedāvājot likumīgi iegūtas zināšanas par kultūru, vienlaikus katru no viņiem stiprinot individuāli. Šī mērķa sasniegšanai projektā tiek iesaistīti profesionāļi ar dažādām zināšanām un prasmēm: mūzikas skolotāji, kas lieto Abrū metodi, dzīves prasmju eksperti, dzejnieki, teātra aktieri un žurnālisti. Bērni un jaunieši šajā skolā nonāk pēc tiesību aizsardzības institūciju ieteikuma. Apmācībai ir praktiska pieeja: sākumā skolotāji mēģina nodibināt emocionālo saikni ar bērniem, un tas notiek kopīgi klausoties mūziku, kopā spēlējot mūzikas instrumentus, mēģinot respektēt otra cilvēka balsi, skaņas un laiku, apmainoties ar pieredzi, kā rezultātā tiek uzlabota katra bērna un jaunieša cieņa pašam pret sevi un apkārtējiem.

Grupu mūzikas nodarbības tiek organizētas pirms dzīves prasmju un sociālās iekļaušanas nodarbībām, kā arī pasākumiem, kuru mērķis ir uzlabot bērnu un jauniešu koncentrēšanās spēju, atmiņu, radošumu, grāmatu rakstīšanas terapijas sesijas, un dažādas citas nodarbības, lai veicinātu informācijas apmaiņu un sadarbību starp nodarbībās iesaistītajiem bērniem un jauniešiem.

---

¹⁰¹ Neredzamā pilsēta ('Invisible City') ir privāta organizācija, kas dibināta 2009.gadā, kas strādā kopīgi ar citām institūcijām un partneriem: Itālijas Republikas Senāra morālā iesaiste, Sicīlijas reģionālā asambleja, Katānijas reģionālā province. Lute Making (Liuteria Artistica Italiana), ar ziedojumiem bērniem. Vairāk informācijas ir iespējams iegūt šeit: <http://www.fondazioneelacittainvisibile.it/> (accessed 10.04.2014).

Mērķi, kas jāsasniedz ir:

- pašcieņa;
- kultūras un likumības principu ievērošana;
- spējas veidot pozitīvas attiecības ar apkārtējiem.

Galvenais apsvērums, kāpēc ir pamats uzskatīt, ka šī ir laba prakse, un, ka to ir vērts pārņemt citiem, ir kultūra kā simbolisks līdzeklis pašcieņas kā vērtības sasniegšanai, individuālai attīstībai un sociālai mijiedarbībai. Tas ir acīmredzams, ka mācot bērniem un jauniešiem orķestra mūzikas principus, kur daudz un dažādi instrumenti spēlē kopā, sasniedzot vienu un to pašu mērķi ar harmonisku rezultātu, ir velkamas paralēles ar sabiedrību, un tas palīdz iekļauties bērniem ikdienas dzīvē un sociālajā mijiedarbībā.

3.2. Projekts “Civico Zero”.

Cits labās prakses piemērs tika identificēts Itālijas bērnu tiesību aizsardzības sistēmā, un ir darbojies kopš 2008. gada Romā, tieši pašā pilsētas centrā. Projekts ir kā reakcija uz pilsētā pastāvošo problēmu kopumu, kas saistīts ar lielo emigrantu bērnu skaitu. Bieži vien šie bērni netiek pienācīgi pieskatīti, nāk no ģimenēm, kuras dzīvo nepiemērotos sadzīves apstākļos, nabadzībā un bieži vien kļūst par cilvēku tirdzniecības upuriem.

„Civico Zero” ir organizācijas “Glābiet bērnus – Itālija” projekts, kas sācies 2008. gadā, pēc projekta „Krāsainais horizonts”¹⁰² noslēguma, kura mērķa grupa bija migrantu bērni nepilngadīgo justīcijas sistēmā¹⁰³. Šī projekta pirmā īstenošanas fāze ilga vienu gadu (līdz 2009. gadam), kas atspoguļots „Glābiet bērnus – Itālija” ziņojumā¹⁰⁴ un šajā pētījumā¹⁰⁵.

---

¹⁰² Piezīme: Oriģinālais projekta nosaukums itāļu val. - *Orizzonti a colori*.

¹⁰³ Šis projekts tika īstenots sadarbojoties dažādu institūciju partneriem: Nepilngadīgo justīcijas centram Latio (*Centro di Giustizia Minorile*); centrālajā un vietējā līmenī ar Nepilngadīgo Sociālo dienesta biroju (*USSM*); Primārās aprūpes centru (*CPA*); Iestādi nepilngadīgajiem (*IPM*); Romas pašvaldību: V departamentu nepilngadīgajiem un ģimenēm; Centru “*Borgo Ragazzi Don Bosco*”, kas nodarbojas ar nepilngadīgo profesionālās orientācijas jautājumiem; Starptautisko izglītības un attīstības centru (*CIES*), kas sniedz pakalpojumus lingvistiskās kultūras mediācijā; Valsts institūtu migrantu veselības attīstībai, slimību kontrastu un nabadzības mazināšanai; Asociācija “*Virtus Ponte mammolo*”, kas sniedz atbalstu cilvēktirdzniecības un prostitūcijas upuriem. Speciāla sadarbība tika izveidota arī ar citām asociācijām: Aģentūru „*Codici*” (*Agenzia Codici*), pētniecības aktivitāšu metodoloģiskajai pārraudzībai projektā; Bērnu un pusaudžu tiesību aizsardzības institūcija Latio, lai atbalstītu projekta aktivitātes, kas saistītas ar bērnu līdzdalību.

¹⁰⁴ Ziņojums par pirmā gada aktivitātēs (2008-2009) ir pieejams Glābiet Bērnus – Itālija mājas lapā http://images.savethechildren.it/IT/f/img_publicazioni/img58_b.pdf (skatīts 15.04.2014).

¹⁰⁵ Pārskats izveidots uz Silvijas Randazzo izstrādātā nacionālā ziņojuma (pētījuma) bāzes par Itāliju, projektā “Meklējot labāko Eiropas praksi jauniešu noziedzības novēršanai”.

Projekta ideja izrietēja no iepriekšējiem secinājumiem, ka Romā ir izjūtams diennakts jauniešu centra trūkums, lai nodrošinātu jauniešiem, īpaši ielu bērniem un bērniem no riska grupām, atbalstu, aizsardzību un orientētu viņus uz darba tirgu un izglītību, tai skaitā skolas apmeklēšanu. Tādējādi tika izveidots bērnu un jauniešu dienas centrs, apvienojot dažādu tautību bērnus, speciāli fokusējoties uz ielu bērniem, vai bērniem, kuri regulāri atrodas ārpus vecāku redzesloka. Īpaši projekts bija vērsts uz zēniem un meitenēm no migrantu ģimenēm (un viņu ģimenēm, ja tādas bērniem bija), bērniem riska situācijās; nepilngadīgajiem, kas saskārušies ar justīcijas sistēmu; bērniem, kuri atrodas cilvēku tirdzniecības riska grupās; bērniem, kas cieš no vardarbības vai paši var izdarīt noziedzīgu nodarījumu - lai uzlabotu šo bērnu dzīves apstākļus un tiktu ievērotas viņu tiesības. Projektā tika iesaistīti bērni aptuveni no 12 gadu vecuma līdz 18 gadiem, kuri nonākuši tiesas vai Sociālā dienesta redzeslokā vai tādi, kuri paši pēc savas iniciatīvas ieradušies dienas centrā. Šī projekta intervences jomas un ieguvumi no tām ir ļoti dažādi:

- **Uz ielas:** bērni un jaunieši, kas iesaistīti prostitūcijā, noziedzīgās darbībās un ubagošanā. Mobilās vienības visas diennakts laikā šo grupu bērniem un jauniešiem nodrošina palīdzību, informāciju un izglītību tieši uz ielas, lai uzraudzītu tos un mazinātu risku;

- **Tiesību aizsardzības joma** (sods, noziedzīgs nodarījums): bērni un jaunieši, kas pirmstiesas apcietinājuma laikā tiek ievietoti primārās aprūpes centros, nepilngadīgo iestādēs vai sociālā dienesta apcietinājuma telpās. Tiek īstenotas dažādas aktivitātes: vienas dienas intervences, sociālā mediācija ar ģimenēm un kopienās, vienaudžu izglītība, izklaides ar kultūras vai valodas starpniecību, juridiskās konsultācijas;

- **Spontānas čigānu apmetnes:** bērni un jaunieši, kam draud sociālā atstumtība un marginalizācija. Dienas mobilās vienības veic intervences ar sociālās mediācijas, brīvā laika organizācijas, vienaudžu izglītības, semināru un dažādu citu pasākumu starpniecību;

- **Dienas aprūpes centrs „Civico Zero”:** centrs strādā ar bērniem un jauniešiem, tai skaitā ar jauniem pieaugušajiem. Tiek ieviestas šādas aktivitātes: dienas aprūpe un pamata pakalpojumi; bērnu vajadzību analīze; bērnu informēšana par viņu tiesībām un informācijas apkopošana par bērnu tiesību pārkāpumiem; aizsardzības intervences, izglītības un atpūtas pasākumi; darba semināri, vienaudžu izglītības pasākumi; tiek sniegtas juridiskās, izglītības un nodarbinātības konsultācijas. Centra darbs tiek balstīts uz līdzdalības, diskriminācijas aizlieguma, cieņas, nevardarbīgas pašregulācijas principiem. Bērni

tiek tiešā veidā iesaistīti aktivitāšu plānošanā un vadībā, izmantojot vienaudžu savstarpējās mācīšanās metodes;

- Vietējās institūcijas un speciālisti, kas iesaistīti sadarbībā: mērķa grupa - bērni un jaunieši, tai skaitā ar jauni pieaugušie. Operatīva sadarbība ar privātajām un publiskajām institūcijām, kas darbojas konkrētajā teritorijā un īsteno vienotas, savstarpēji saistītas aktivitātes: konsultācijas par izglītības, atpūtas un citiem jautājumiem.

Projektā ir iesaistīti speciālisti ar zināšanām dažādās jomās, iemaņām un prasmēm. Projekta komandā ir izglītības darbinieki, psihologs vai pedagogs, trīs kultūras mediatori (ēģiptiešu, afgāņu un čigāņu), sociālās jomas organizators, juriskonsults un grupa vienaudžu izglītības speciālistu. Turklāt vietējie pakalpojumu sniedzēji sadarbojās (arī paši organizēja) vairāku projekta aktivitāšu īstenošanā, piemēram – ārsti, profesionālās orientācijas speciālisti.

4. Dažas noslēguma piezīmes

Neraugoties uz apziņu, ka jauniešu likumpārkāpumu agrīnā prevencija un intervences ir ļoti būtiskas un, ka visu privāto un publisko institūciju pienākums ir gādāt, lai tās tiktu veiktas, Itālijā šajā jomā aizvien vēl ir daudz darāmā. Nākotnes izaicinājums ir panākt, lai prevencijas pasākumi būtu ilgtspējīgi un efektīvi.

Piemēram, lai:

- tiktu izveidota valsts ietvaros tāda koordinācijas un preventīvā darba organizācijas sistēma, kur nenotiek projektu dublēšanās, bet kas nodrošina ātru un profesionālu atbalstu bērniem un ģimenēm tajā brīdī, kad tas patiešām ir nepieciešams, nevis tikai reaģē uz ārkārtas situācijām;

- ieviestu centralizētu esošo projektu izvērtēšanas sistēmu. Šādas sistēmas trūkums bieži vien ir saistīts ar resursu nelietderīgu izmantošanu, vai pārtērēšanu.

***

Skotija¹⁰⁶

1. Īss pārskats pār Skotijas normatīvo bāzi

Pašreizējās politikas tendences Skotijā: lielāks uzsvars uz agrīnajām intervencēm, nekā atbalsta sniegšanai krīzes situācijās; investīcijas pakalpojumos, kurus sniedz gados jauniem cilvēkiem; integrēta bērnu institūciju sadarbība; atbildības prasīšana no dienestiem par sniegtajiem pakalpojumiem un rezultātiem, nevis fokusēšanās uz procesu.

Bērnu un jauniešu likums¹⁰⁷ (2014. gada) ir vērsti uz 5 jomu noregulējumu: bērnu tiesību lomas stiprināšanu politikas un pakalpojumu attīstībā; dokumenta¹⁰⁸ „Tiesību nodrošināšana ikvienam bērnam” (turpmāk - GIRFEC) atziņu ietveršanu tiesību aktos; mazu bērnu nodrošinājuma uzlabošanu; bērnu pieskatīšanas dienestu uzlabošanu (proti – bērnu, kuri atrodas vietējās pašvaldības aprūpē, kuri iespējams dzīvo mājās, vai kuri nedzīvo ģimenē); lai risinātu atsevišķas juridiskas nepilnības attiecībā uz droša mitekļa nodrošinājumu (proti – bērniem, kuri nevar brīvi atstāt savu mājvietu) un citās jomās.

Bērnu labklājība ir Skotijas valdības programmas „Tiesību nodrošināšana ikvienam bērnam” (GIRFEC) pamatā, tā savij vienotā sistēmā visas iestādes un institūcijas, kas strādā bērnu tiesību aizsardzības un aprūpes jomās. Programmas GIRFEC mērķis ir uzlabot bērnu sekmes un dzīves izredzes, nodrošinot viņiem drošību, veselību, izaugsmi, aprūpi, aktivitātes, cieņu, atbildību un iekļaušanu. Liels uzsvars tiek likts uz komandas „kas ir ap bērnu” sadarbību ar „tiesību nodrošinātājiem”.

Skotijas Bērnu un jauniešu lietu komisāra institūts¹⁰⁹ tika nodibināts 2004. gadā. Komisāra uzdevums ir aizsargāt un attīstīt bērna tiesības Skotijā, kā arī iestāties par šo tiesību respektēšanu politikas lēmumu līmenī.

Izglītība, kā viens no bērniem sniedzamajiem universālajiem pakalpojumiem, tiek uzskatīts par centrālo komponenti vienlīdzīgas un iekļaujošas sabiedrības veidošanā. 2004. gadā Skotijā parādījās

---

¹⁰⁶ Pārskats izveidots uz Džilianas McKlaskī (*Gillian McCluskey*), Šeilas Ridelas (*Sheila Riddell*) (Centre for Research in Education Inclusion and Diversity) un Mērijas Mičelas (*Mary Mitchell*), Kejas Tisdālas (*Kay Tisdall*) (Centre for Research on Families and Relationships), pieejams: <http://www.oiji.org/en/keeping-youth-away-from-crime-results>.
izstrādātā nacionālā ziņojuma bāzes par Skotiju, projektā “Meklējot labāko Eiropas praksi jauniešu noziedzības novēršanai”. Pilns ziņojuma teksts angļu valodā ir pieejams šeit: http://www.docs.hss.ed.ac.uk/education/creid/Reports/33i_Providus_report.pdf (skatīts 21.10.2014).

¹⁰⁷ Children and Young People (Scotland) Act 2014, <http://www.legislation.gov.uk/asp/2014/8/contents/enacted> (accessed 12.04.2014).

¹⁰⁸ Getting it Right for Every Child, <http://www.gov.scot/Topics/People/Young-People/gettingitright> (accessed 12.04.2014).

¹⁰⁹ Commissioner for Children and Young People in Scotland, <http://www.sccyp.org.uk/> (accessed 15.04.2014).

termins „speciālās izglītības vajadzības”, kas tika lietots apzīmējot bērnus ar mācīšanās grūtībām vai invaliditāti, tā vietā, lai attīstītu jēdzienu „vajadzība pēc papildus atbalsta”, kas ietvertu bērnus, kas piedzīvo sarežģījumus mācībās vai kādā citā dzīves jomā.

Jauniešu noziedzības novēršana Skotijā ir prioritāte, raugoties un visa veida pakalpojumu jomām. Tas ir attiecināms gan uz vispārēja rakstura iejaukšanos īstenojot agrīno prevenciju vai vienkārši prevencijas pasākumus, gan uz krīzes iejaukšanos. „Jauniešu likumpārkāpumu novēršanas darbības ietvars (2000)¹¹⁰” ir galvenais politikas dokuments, kas nosaka jauniešu likumpārkāpumu novēršanu Skotijā. Šajā politikas dokumentā noteiktas vairākas visaptverošas izmaiņas pēc 2007. gada vēlēšanām. Viena no lietām, ko valdība ierosinājusi, ir valdības politikas izmaiņas jaunatnes tiesiskuma jomā, uzņemot virzību uz agrīno prevenciju (intervencēm), prevenciju kopumā un jauniešu novirzīšanu no formālās justīcijas. Otrkārt, Skotijas valdība un Skotijas vietējo pašvaldību savienība¹¹¹ ir publiskojuši konkordātu¹¹², kurā nostiprināta abu pušu vēlme sadarboties politikas attīstībā. Tika noteiktas piecpadsmit nacionālās prioritātes, lai nodrošinātu rezultātu sasniegšanu. Skotijas valdība vada šo politiku, vienojoties ar atsevišķām pašvaldībām par augsta līmeņa rezultātu sasniegšanu. Treškārt, tika atcelts nodalītais finansējums, tai skaitā tas, kas bija novirzīts jauniešu likumpārkāpumu novēršanai. Vietējās pašvaldības pašas šobrīd izlemj kā tērēt finanšu resursus šiem mērķiem, uzņemoties atbildību Skotijas valdības priekšā, saskaņā ar savstarpējiem nolīgumiem.

2. Attīstāmās prakses jauniešu likumpārkāpumu agrīnās prevencijas jomā

2.1. Pārbaudes veikšana pirms lietas nodošanas tālākai virzībai (Edinburga)¹¹³

2008. gada jūlijā Edinburgā sāka veikt pārbaudes pirms lietas nodošanas tālākai virzībai¹¹⁴ (PRS). PRS uzdevums ir nodalīt jauniešus un bērnus, kuriem ir tendence uz antisociālu uzvedību, no formālās justīcijas un novirzīt viņus, izmantojot partnerības aģentūras, uz mērķtiecīgām intervencēm. Tādējādi

---

¹¹⁰ Scottish Government. (2008). *Preventing Offending by Young People: A Framework for Action*. Edinburgh: Scottish Government, <http://www.gov.scot/Publications/2008/06/17093513/0> (accessed 22.04.2014).

¹¹¹ Piezīme: Angļu val. - *Convention of Scottish Local Authorities*.

¹¹² Piezīme: Angļu val. - *the Concordat*.

See for example: <http://www.gov.scot/resource/doc/923/0054147.pdf> (accessed 22.04.2014).

¹¹³ Angļu val. - *Edinburgh Pre Referral Screening (PRS)*.

¹¹⁴ Youth Offending 2013 Edinburgh's Pre Referral Screening – Annual Summary April 2012 to March 2013. City of Edinburgh Council.

bērni un jaunieši var saņemt tieši tāda veida palīdzību, kāda viņiem patiešām nepieciešama un tad, kad viņiem tā ir nepieciešama.

PRS ir iknedēļas operatīvās grupas sanāksme, kurā ir iekļauti visi vadošie partneri, tai skaitā policija, sociālie darbinieki, sabiedrības drošības speciālisti, izglītības iestāžu pārstāvji un Bērnu un pusaudžu garīgās veselības dienesta pārstāvji (CAMHS).

Viņi tiekas, lai diskutētu par bērniem un jauniešiem vecumā no 8 līdz 17 gadiem, par kuriem ir informācija, ka tie izdarījuši likuma pārkāpumus. Vajadzības gadījumā bērni un jaunieši tiek novirzīti no Skotijas bērnu uzraudzības administrācijas¹¹⁵ puses (turpmāk arī - SCRA) prokuratūras dienestam¹¹⁶. Partneri vienojas par savstarpēju informācijas apmaiņu. Partneru organizāciju pārstāvjiem, kuri piedalās PRS sanāksmēs, ir tiesības no savas institūcijas budžeta piešķirt finanšu līdzekļus konkrētā bērna situācijas risināšanai.

Katru nedēļu Policijas sakaru virsnieks darbam ar nepilngadīgajiem padziļināti pēta visus ziņojumus (formas), kuros norādīts par nepilngadīgo personu iesaisti. Parasti šīs formas tiek dēvētas par TA83s, kuras iesniedz policijas virsnieki no visas Edinburgas. Policijas sakaru virsnieks darbam ar nepilngadīgajiem nosūta nepilngadīgo bērnu un jauniešu sarakstu, par kuriem ir jādiskutē PRS pārstāvjiem, un tie tiek pārbaudīti individuālajās iesaistīto organizāciju datu bāzēs. Informācija, kas tiek noskaidrota šādā veidā ir pamats iknedēļas diskusijai. Katrā no gadījumiem PRS var pieņemt šādus lēmumus:

- policija: lietu patur pie sevis policija un izdod Policijas brīdinājumus vai atjaunojošās justīcijas brīdinājumu;
- sabiedrības drošība: bērns vai jaunietis tiek nodots Sabiedrības drošības aģentūrai, kas piemēro brīdinājuma vēstuli, Vēlamās uzvedības līgumu¹¹⁷ vai nosaka veikt darbības sabiedrības labā;
- izglītība: Bērns vai jaunietis tiek nodots Izglītības un labklājības aģentūras rīcībā. Šādā gadījumā visi jautājumi ar bērnu jārisina Izglītības un labklājības speciālistiem vai arī skolas speciālistiem. Par

---

¹¹⁵ Piezīme: oriģināltekstā angļu val. - Scottish Children's Reporter Administration's (SCRA), more about this institution there: <http://www.scra.gov.uk/home/index.cfm> (accessed 24.04.2014).

¹¹⁶ Piezīme: Angļu val. - Procurator fiscal, more about it: http://en.wikipedia.org/wiki/Procurator_fiscal (accessed 22.04.2014).

¹¹⁷ Piezīme: Angļu val. - Acceptable Behaviour Contract (ABC), <http://antisocialbehaviour.org.uk/abc/index.php> (accessed 22.04.2014).

konkrēto gadījumu tiek informēts skolas direktors, un bērna personīgajā lietā tiek veikts attiecīgs ieraksts;

- bērna vai jaunieša nodošana Jauniešu likumpārkāpēju dienesta rīcībā vai Sociālā darba prakses speciālistiem;

- ziņošana par konkrētā bērna problēmām Skotijas bērnu uzraudzības administrācijai.

PRS darbības rezultātā būtiski samazinājies bērnu un jauniešu skaits, par kuriem PRS ir ziņojusi Skotijas bērnu uzraudzības administrācija – tā no 2008. gada līdz 2012. gadam šādu bērnu skaits ir samazinājies par 31%. Tā rezultātā samazinājies arī pieprasījumu daudzums no bērnu uzraudzības administrācijas, tādējādi nodrošinot, ka bērniem, kas pārkāpuši likumu vai uzvedušies antisociālā veidā, ir bijis iespējams sniegt savlaicīgu un efektīvu palīdzību.

2.2. Atjaunojošās prakses izglītībā¹¹⁸ (RP)

Atjaunojošās prakses atzīst cilvēka vēlēšanos justies drošībā, piederēt, būt cienītam un saprastam, un saglabāt pozitīvas attiecības ar citiem cilvēkiem. Šajā praksē tiek atzītas sociālās un empīriskās mācīšanās pieejas, kas ļauj skolēniem un skolas darbiniekiem saprast un mācīties pārvaldīt savu uzvedību. Tiek atzīts, ka skolās būtiska nozīme ir aktīvam atbalstam, skaidriem spēles noteikumiem (kontrolei) un noteiktām robežām. Skolās tiek lietotas dažādas atjaunojošās prakses – gan visā skolā kopumā, gan strādājot ar atsevišķiem skolēniem. Tas sevī ietver atjaunojošas atmosfēras veidošanu, mācību programmu fokusēšanos uz attiecību nodibināšanu un konflikta risināšanu, atjaunojošas diskusijas un sarunas, apļus, atjaunojošās sanāksmes, neformālas konferences, klases konferences, mini konferences un formālās konferences.

Atjaunojošās atmosfēras izveidošana

Skolēni un skolotāji apspriež, kā kopīgiem spēkiem uzlabot atmosfēru skolā, kā padarīt skolas vidi kulturālāku un patīkamāku. Skolas atmosfēras atjaunojošā ietekme var iekļaut to, ka:

- visi skolēni skolā saprot, ka ir svarīgi, lai nevienam netiek nodarīts pāri un kaitējums tiek novērsts veidā, kas atjauno attiecības, palīdz iesaistītajām pusēm, sniedz atbalstu;

- pastāv cieņa starp pedagogiem un skolēniem, kā arī savstarpēji starp skolēniem;

---

¹¹⁸ Angļu val. - *Restorative Practices in education (RP)*.

- visi sajūt, ka visas norises skolā tiek organizētas godīgi un taisnīgi;
- skolotāji un skolēni skolā jūtas droši un laimīgi.

Skolas programmas ir orientētas uz savstarpējo attiecību veidošanu un konfliktu risināšanu

Tajā ietilpst gan īpašas programmas, gan vispārējas pieejas individuālai un sociālai izglītībai ar mērķi attīstīt tādas sociālas prasmes, kas ļauj izvairīties skolēniem (arī pedagogiem) no konfliktiem un kaitējuma nodarīšanas apgūstot atjaunojošas stratēģijas.

Atjaunojoša valoda un raksti (scenārijs)¹¹⁹

Atjaunojošās justīcijas agrīnās iedarbības formas ir zīmīgas ar atjaunojošo rakstu jeb scenārija metodes lietošanu. Teorētiskā perspektīvā šī forma ir aizgūta no psihoterapijas, un ir tikusi lietota plašākā nozīmē gadījumos, kad nepieciešams izskaidrot cilvēku individuālās pieredzes vēsturi un mācīties organizēt savu dzīvi.¹²⁰ Šādus scenārijus bieži lieto atjaunojošo konferenču koordinatori, plānojot konferences norisi, lietojot šādus vai līdzīgus jautājumus:

- Kas notika?
- Ko tu tagad domā?
- Ko tu esi domājis kopš tā laika?
- Kuru ietekmējusi tava rīcība?
- Kādā veidā?
- Kas būtu jādara, lai labotu notikušo?

Šādi scenāriji palīdz strukturētāk piemērot Atjaunojošās justīcijas metodes, padara procesu skaidrāku visām šajā procesā iesaistītajām pusēm, palīdz visiem iesaistītajiem izjust kopīgu atbildības sajūtu. Atjaunojošās konferences dalībnieki iepazīstas ar šiem jautājumiem pirms konferences sākuma. Daudzās skolās šie jautājumi (jeb scenārijs) tiek piemēroti diezgan formāli, katrā konferencē. Citās skolās šie scenāriji kļūst par „kabatas formāta” rokas grāmatu gan skolotājiem, gan bērniem un tiek izmantoti dažādās formālās un neformālās vidēs, tai skaitā situācijās, kad kaut kas jānoskaidro – sākot no skolas,

¹¹⁹ Angļu val. – *Restorative language and scripts*.

¹²⁰ Tomkins, S. (1991). *Affect Imagery Consciousness*, Vol. III. New York: Springer.

beidzot ar pagalmu. Scenārija lietošana var stiprināt zināšanas, izpratni un praksi, saskaņā ar valodas lietošanas principiem un vērtībām.¹²¹

Atjaunojošā iztaujāšana¹²²

Atjaunojošā iztaujāšana ir sākuma punkts visiem atjaunojošajiem procesiem, tai skaitā aktīvam un nenosodošam klausīšanās procesam. Tā paredzēta, lai izprastu problēmu vai situāciju. Procesā var iesaistīt vienu personu, lai palīdzētu tai noformulēt attieksmi pret situāciju un atrast piemērotus izturēšanās veidus nākotnē. Metode ir noderīga, ja tiek organizētas tikšanās divatā.¹²³ Atjaunojošā iztaujāšana ietver sevī veidus, kā uzklaut citus cilvēkus un atbildēt uz viņu viedokļiem; ķermeņa valodu, klausīšanos ar interesi, kā arī citu cilvēku sajūtu un vajadzību atpazīšanu. Klausītājs ieņem neitrālu nostāju, un viņa mērķis ir palīdzēt otrai personai, proti - izprast runātāja vajadzības, lai palīdzētu tikt galā ar sarežģījumiem. Skolas vidē tas var izpausties kā saruna starp skolotāju un skolēnu, kas notiek pēc kāda negadījuma vai incidenta, ar kuru nodarīts kaitējums kādai citai personai.

Atjaunojošās sarunas vai diskusijas

Atjaunojošās sarunas notiek, kad apgūtas iemaņas lietot atjaunojošu valodu, aptauju neformālā gaisotnē, piemēram – skolotāja saruna ar skolēnu koridorā. Lai šo metodi īstenotu, nepieciešamas prasmes izteikt un uzklaut viedokli par sajūtām un vajadzībām, kā arī saprast, kāpēc kāds ir rīkojies noteiktā veidā.¹²⁴

Mediācija

Šī pieeja ir īpaši noderīga, kad divi vai vairāki cilvēki uztic neitrālai personai savu problēmu cēloņus vai rīcības iemeslus. Mediatoram ir jāsiglabā neatkarība un neitralitāte un jāpalīdz pusēm risināt konkrētu problēmu, lai rastu kopīgu risinājumu. Skolā to ir iespējams paveikt iesaistot pieaugušos vai speciāli apmācītus vienaudžus (vienaudžu mediācija). To ir iespējams arī veikt abām pusēm nesatiekoties klātienē, bet mediatoram dodoties pie katras no pusēm, līdz tiek panākta vienošanās¹²⁵.

---

¹²¹ Vairāk par šo praksi ir iespējams uzzināt šeit: Restorative Practices in Three Scottish Councils. Final Report of the Evaluation of the first two years of the Pilot Projects 2004-2006. Kane J., McCluskey G., Riddell S., Stead J., Weedon E. - University of Glasgow, University of Edinburgh. Pages 58.-60. Accessible: <http://ej.uz/1gto> (accessed 22.02.2014).

¹²² Angļu val. - *Restorative enquiry*.

¹²³ Ellis, D. (2006). *Transformation Conflict: Communication and Ethnopolitical Conflict*. Lanham: Rowman & Littlefield.

¹²⁴ Ellis, D. (2006). *Transformation Conflict: Communication and Ethnopolitical Conflict*. Lanham: Rowman & Littlefield.

¹²⁵ Angļu val. - *shuttle mediation*. Vairāk par šo metodi ir iespējams uzzināt šeit: <http://www.arenamediation.co.uk/shuttlemediation.html> (skatīts 24.03.2014).

Aplī – kontroles un problēmu risināšanas aplī¹²⁶

“Aplī” kā terminu vai metodi piemēro dažādos veidos, lai gan šeit var pastāvēt arī kopīgas idejas un prakses. Dažkārt var būt mulsoinoši, ka abi termini tiek lietoti vienā nozīmē. Tas, pie kura veida konkrētais „aplis” tiek pieskaitīts, ir tieši saistīts ar konkrētā „apļa” organizācijas formu – vai tas tiek rīkots sanāksmes vai konferences formā. Piemēram,¹²⁷ pastāv uzskats, ka sanāksmes un konferences notiek aplī veidā. Šajā kontekstā termins „aplis” nozīmē, ka cilvēki sēž aplī (viens otram pretī), kurā notiek sarunas, kas balstītas uz dažiem pamata likumiem attiecībā uz klausīšanos, aizliegts vienam otru pārtraukt, bet koordinators ir vairāk sarunas veicinātājs, nevis tās vadītājs. Šādās sarunās bieži vien tiek lietots sarunu simbols un konkrēts scenārijs (angļu val. – *script*; iepriekš uzrakstīts scenārijs).

Atjaunojošās tikšanās, neformālās konferences, klases konferences un mini konferences¹²⁸

Atjaunojošās tikšanās bieži vien notiek piemērojot atjaunojošu pieeju un ieviešot atjaunojošas prakses sanāksmēs, kas jau kādu laiku notiek skolās, proti – dažādu gadījumu izskatīšana (t.sk. negadījumu), tikšanās ar vecākiem, bērna reintegrācija skolā pēc izslēgšanas perioda (no skolas) un skolēnu padomēs. Šīs sanāksmes notiek pielietojot atjaunojošos principus un valodu, kā arī var tikt pielietota plašāku mērķu sasniegšanai, kas attiecās uz konfliktiem vai kaitējumu.

Neformālās konferences, kas dažkārt tiek dēvētas par koridora konferencēm, norisinās brīdī, kad viena cilvēku grupa runā par kādu konkrētu jautājumu, lietojot atjaunojošās iztaujāšanas metodi, iespējams, lietojot iepriekš izstrādātu scenāriju, lai diskutētu par aktuālo jautājumu vai risinātu problēmu. Piemēram, ja bērniem ir sarežģīti runāt klases telpā, tad skolotājs var šādi organizētu sarunu pārceļt uz jebkuru citu piemērotu vietu.

Klases konferences notiek par jautājumiem, kas skar visu klasi. Piemēram, „neorganizēta” klase. Šo sarunu var strukturēt neskaitāmos veidos, tai skaitā kā konferenci. Pastāv tikai viens nosacījums, ka pasākumā var piedalīties tikai klases skolēni, kuru dalība sarunā ir brīvprātīga.

---

¹²⁶ Angļu val. - *checking in and problem-solving circles*.

¹²⁷ Thorsborne, M., & Vinegrad, D.(2004). *Restorative Practices in Classrooms;Rethinking behaviour management*. Buderim: Queensland. Page12.

¹²⁸ Angļu val. - *Restorative meetings, informal conferences, classroom conferences and mini-conferences*. Vairāk par šo tēmu ir iespējams uzzināt šeit: *Restorative Practices in Three Scottish Councils. Final Report of the Evaluation of the first two years of the Pilot Projects 2004-2006*. Kane J., McCluskey G., Riddell S., Stead J., Weedon E. - University of Glasgow, University of Edinburgh. Pages 67.-72. Accessible: <http://ej.uz/1gto> (accessed 22.02.2014).

Mini konferencēm ir dažas konferences pazīmes. Piemēram, pasākuma formālā struktūra un scenārijs, tomēr mini konferences atšķiras ar to apjomu, kas ir mazāk nekā konferencei; tajā var neiekļaut visas personas, kas ir saistītas ar notikumu vai problēmu, vai atbalstītājus.

Konferencēs piedalās personas, kas bijušas iesaistītas konfliktā vai šī konflikta rezultātā pārdzīvojušas stresu, vai tām iestājies kāds kaitējums; kā arī personas, kuras atbalsta kādu no konfliktā iesaistītajiem – draugi, ģimenes locekļi. Konferences mērķis ir ļaut abām pusēm izteikt viedokli un būt sadzirdētām, lai atrastu veidu, kā atjaunot attiecības un novērst kaitējumu. Praksē ir visai sarežģīti nodalīt šīs abas metodes – tās bieži saplūst viena ar otru un tiek lietotas saistībā viena ar otru.

3. Dažas noslēguma piezīmes

Ja par atjaunojošajām praksēm tiktu veikts ietekmes izvērtējums, nav šaubu, ka tas būtu pozitīvs daudzās skolās, jo sevišķi pamatskolās, ir panākts būtisks progress tādās jomās, kā skolas disciplīna, pedagogu un skolēnu attiecības.¹²⁹ Šo pozitīvo secinājumu rezultātā Skotijas valdība ir atbalstījusi vietējās pašvaldības un skolas visā valstī, lai ieviestu atjaunojošās prakses uzvedības, tiesību un labklājības speciālistu ikdienas darbā.¹³⁰

Galvenais uzsvars Bērnu un jauniešu likumā¹³¹ (2014) ir likts uz bērnu tiesību īstenošanu un paplašināšanu, lai gan jaunie noteikumi ir uzskatāmi par juridiski vājiem. Skotija jau ir piešķirusi ievērojamas tiesības bērniem un jauniešiem, piemēram, paredzot, ka viņi pastāvīgi var vērsties Skotijas papildus vajadzību un atbalsta tribunālā.¹³² Izskatās, ka lielākais nākotnes izaicinājums būs formālo tiesību ieviešana praksē. Tas varētu būt saistīts ar plašākas dabas jautājumiem ekonomikas un sociālās justīcijas jomās, jo virkne jaunu cilvēku joprojām dzīvo nabadzībā, un ir maz ticams, ka viņu vecākiem būtu pa spēkam apstrīdēt neadekvātu pakalpojumu saņemšanu, izmantojot likumā paredzēto kārtību.

***

---

¹²⁹ Kane, J., Lloyd, G., McCluskey, G., Riddell, S., Stead, J., & Weedon, E. (2007). *Restorative practices in three Scottish local authorities*. Final report of the evaluation of the first two years of the pilot projects 2004–2006. Edinburgh: Scottish Executive. And Lloyd, G., & McCluskey, G. (2009). *Restorative Practice Pilots and Approaches in Scotland - Follow Up*. Edinburgh: Scottish Government. *Restorative Practices in Three Scottish Councils: Final Report of the Evaluation of the First Two Years of the Pilot Projects 2004 – 2006 and Restorative Practice Pilots and Approaches in Scotland - Follow Up*.

¹³⁰ This website gives information about the approach, with some video examples:

<http://www.educationscotland.gov.uk/supportinglearners/positivelearningenvironments/positivebehaviour/approaches/restorative/Index.asp> (last visited on June 16, 2014).

¹³¹ Children and Young People (Scotland) Act 2014, <http://www.legislation.gov.uk/asp/2014/8/contents/enacted> (accessed 12.04.2014).

¹³² Angļu val. - *Additional Support Needs Tribunals for Scotland*. Vairāk par šīs institūcijas darbību ir iespējams uzzināt šeit: <http://www.asntscotland.gov.uk/asnts/96.25.30.html> (skatīts 22.03.2014).

Zviedrija¹³³

Kopsavilkums

Šajā pārskatā sniegta pamata informācija par labākajām Zviedrijas stratēģijām un politiku nepilngadīgo personu aizsardzībai no noziedzības. Šī pārskata mērķis ir sniegt lasītājam informāciju par nepilngadīgo noziedzības prevencijas organizēšanas veidu, ilustrējot to ar praktiskiem piemēriem. Balstoties uz šiem mērķiem, lasītājiem tiek sniegts ieskats un zināšanas par nepilngadīgo noziedzības prevencijas struktūru un būtību Zviedrijā.

1. Jauniešu justīcijas sistēma

Zviedrijā par darbu ar jauniešiem atbild sociālie dienesti un tieslietu sistēma. Zviedru valodā nav tāda jēdziena kā *nepilngadīgais likumpārkāpējs*¹³⁴, tā vietā tiek lietots cits jēdziens *nepilngadīgo noziedzība*¹³⁵. Sistēma formāli neatzīst nodarījumus šādā statusā, un pastāv uzskats, ka ar šādas uzvedības izpausmēm ir jānodarbojas labklājības jomai. Visi noziedzīgie nodarījumi, kurus izdarījušas personas, kas nav sasniegušas pilngadību, regulēti ar speciālā likuma palīdzību (1964:167)¹³⁶. Likuma mērķis ir no vienas puses nošķirt nepilngadīgas personas, kas izdarījušas likuma pārkāpumus, no pieaugušajiem ar krimināla rakstura pieredzi un viņiem piemērojamiem stingriem apstākļiem ieslodzījuma vietās, bet no otras puses stimulēt jauniešus, lai viņi izvēlētos dzīvi bez noziedzības.

Likums nosaka, ka pret jauniešiem, kuri ir izdarījuši noziedzīgus nodarījumus, attieksmei jābūt citādākai. Ar jauniešiem, kuri nav sasnieguši 15 gadu vecumu, nodarbojas sociālie dienesti, nevis policija, jo nepilngadīgu personu pie kriminālatbildības var saukt tikai no 15 gadu vecuma. Apmēram 80% gadījumu, kad noziedzīgo nodarījumu ir izdarījusi nepilngadīga persona, kriminālprocess netiek uzsākts, un tiek piemēroti citi risinājumi, piemēram, brīdinājums. Tomēr šī prakse dažādās Zviedrijas daļās ir atšķirīga. Apmēram 50% gadījumu tiek piemēroti naudas sodi, nevirzot lietu izskatīšanai tiesā. Mazāk nekā 10% no nepilngadīgajiem tiek nosūtīti probācijas institūcijām uzraudzības veikšanai. Zviedrijas

---

¹³³ Pārskats izveidots uz Sofijas Andersones (*Sophie Andersson*) izstrādātā nacionālā ziņojuma "Zviedru perspektīva – 2014. gada aprīlis" bāzes, projektā "Meklējot labāko Eiropas praksi jauniešu noziedzības novēršanai", pieejams: <http://www.oijj.org/en/keeping-youth-away-from-crime-results>.

¹³⁴ Piezīme: Angļu val. - *juvenile delinquent*.

¹³⁵ Piezīme: Angļu val. – *juvenile criminality*.

¹³⁶ Lag (1964:167) med sårskilda bestämmelser om unga lagöverträdare: <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19640167.htm> (accessed 12.04.2014).

modelis ir vairāk vērsts uz personas aprūpi, nevis uz soda piemērošanu, kā tas ir daudzās citās Eiropas valstīs.

Lietas, kurās ir iesaistīti gados jauni likuma pārkāpēji, Zviedrijā izlemj administratīvās tiesas, kuras bieži vien šādos gadījumos pieņem lēmumu par nepilngadīgās personas ievietošanu speciālās aprūpes centrā. Tā kā institucionālā atbildība nepilngadīgo noziedzības jomā ir dalīta starp sociālajiem dienestiem un tieslietu sistēmu, tas, kuras institūcijas pārziņā nepilngadīgais nonāks pēc likuma pārkāpuma izdarīšanas, ir atkarīgs no nepilngadīgās personas vecuma. Tādējādi, ja institūciju redzeslokā nonāk bērns, kas nav sasniedzis 15 gadu vecumu, viņš nonāk sociālo dienestu kompetencē; tie jaunieši, kuri ir vecumā no 15 līdz 17 gadiem (atsevišķos gadījumos arī līdz 20 gadiem) nonāk abu jomu speciālistu redzeslokā, bet jaunieši vecumā no 18 līdz 20 gadiem, nonāk tieslietu sistēmas atbildības jomā.

Saskaņā ar spēkā esošo tiesisko regulējumu atsevišķos gadījumos policijas darbinieks var pieņemt lēmumu, ar kuru uzliek par pienākumu nepilngadīgajam ar savu darbu novērst likuma pārkāpuma rezultātā nodarīto kaitējumu. Ja likuma pārkāpējs to veic noteiktajā laikā, sods netiek piemērots. Tomēr ar veiktajiem grozījumiem tiesību aktos 1990. gadā, šīs policijas tiesības tika ierobežotas (RPS FS 1990:3)¹³⁷.

Dažādās Zviedrijas daļās pastāv atšķirīga prakse nepilngadīgo personu izdarīto noziedzīgo nodarījumu izmeklēšanā un lēmumu pieņemšanā attiecībā par piemērojamo sankciju. Dažviet ir izveidotas speciālas institūcijas, kuras nodarbojas tikai ar noziedzīgiem nodarījumiem, kurus ir izdarījušas nepilngadīgās personas (piemēram, laupīšanas). Citviet, mazāk nopietnus nodarījumus, kurus izdarījuši nepilngadīgie, izmeklē pašvaldības policija, bet nopietnāku nodarījumu gadījumos, lietas materiāli tiek nosūtīti centrālajām (rajona, apgabala) noziedzīgo nodarījumu izmeklēšanas institūcijām. Neatkarīgi no tā tieši kura policijas struktūrvienība nodarbojas ar konkrēto nepilngadīgās personas lietu, tas vienmēr notiek ciešā sadarbībā ar sociālajiem dienestiem.

Saskaņā ar patlaban spēkā esošajām tiesību normām, policijai lieta ir jānodod tālāk prokuroram, ja tā nav „vienkāršas dabas”¹³⁸ un tajā aizdomās turamā statusā ir nepilngadīgā persona, kura ir 15 gadus veca vai vecāka. Atsevišķos gadījumos prokurors pats vada izmeklēšanu. Viens no prokuratūras svarīgākajiem uzdevumiem ir lēmumu pieņemšana par aizdomās turamajai nepilngadīgajai personai

---

¹³⁷ RPS FS 1990:3: *Polislagen med kommentarer* (The Police Act with comments)

http://www.polisen.se/inter/mediacache/4347/4734/2671/polislagen_pdf.pdf (accessed 12.04.2014).

¹³⁸ Piezīme: Angļu val. - *straightforward nature*.

piemērojamiem pasākumiem, kad policija savu darbu šajā izmeklēšanas procesā ir beigusi. Prokurors var pieņemt šādus lēmumus: pārtraukt pirmstiesas izmeklēšanu; atteikties no kriminālvajāšanas uzsākšanas¹³⁹; izteikt priekšlikumu par piemērojamo sankciju kopumu¹⁴⁰; veikt kriminālvajāšanu un nodot lietu izskatīšanai tiesā.

Zviedrijas Jauniešu likumpārkāpēju likums¹⁴¹ sniedz prokuroriem rīcības brīvību attiecībā uz tiesībām atteikties no kriminālvajāšanas, ja aizdomās turamā persona ir jaunāka par 18 gadiem. Nosacījumi šādu lēmumu pieņemšanai attiecībā uz jauniešiem ir daudz labvēlīgāki. Ir arī citi instrumenti, kas sniedz prokuroram iespēju pašam pieņemt lēmumu par piemērojamo sankciju. Lai varētu pieņemt lēmumu par atteikšanos uzsākt kriminālvajāšanu vai izteikt priekšlikumu par piemērojamo sankciju kopumu, ir jāpastāv vieniem un tiem pašiem nosacījumiem – noziedzīgajam nodarījumam ir jābūt salīdzinošiniecīgam un tā izdarītājam ir jāatzīst sava vaina. Turklāt aizdomās turamajam ir jāpiekrīt soda apjomam. Piemērojamo sankciju kopums parasti ir naudas sods (dienas nauda), un šajā gadījumā dienu skaitu, cik dienas maksājams naudas sods, nosaka noziedzīgā nodarījuma smagums, bet dienā maksājamo summu nosaka likumpārkāpēja finansiālais stāvoklis.

Ja prokurors ir nolēmis veikt kriminālvajāšanu, tad lieta tiek nodota tiesai, kas piemēro likumā paredzēto sodu. Šajā kārtībā Zviedrijas tiesas ik gadu notiesā apmēram 4600 nepilngadīgo personu vecumā no 15 līdz 17 gadiem. 47% no visiem nepilngadīgajiem tiek notiesāti ar naudas sodu (dienas naudas sodu), kas ir identiska sankcijai, ko var piemērot prokurors ar savu lēmumu. Tiesa var pieņemt lēmumu par nepilngadīgā nodošanu aprūpē saskaņā ar Sociālā dienesta likumu¹⁴². Salīdzinājumā ar pagājušā gadsimta 80tajiem gadiem šādu sankciju piemērošanas gadījumu skaits ir dubultojies, bet nepilngadīgo personu skaits, kurām tās piemērotas četrkārsjies. Tādējādi tiesa no sevis pārliet pienākumu meklēt nepilngadīgā vajadzībām atbilstošus pasākumus uz sociālajiem dienestiem.

Citas sankcijas, ko tiesa var piemērot nepilngadīgajam ir:

- nosacīta notiesāšana (2001. gadā šī sankcija tika piemērota apmēram 1% no notiesātajām personām vecumā no 15 līdz 17 gadiem un 13% gadījumu jauniešiem vecumā no 18 līdz 20 gadiem);

---

¹³⁹ Piezīme: Angļu val. - *Waiver of prosecution*. Sīkāk par to ir iespējams uzzināt šeit: <http://ej.uz/r7o3> (apmeklēts 15.06.2014).

¹⁴⁰ Piezīme: Angļu val. - *Summary punishment*. Sīkāk par to ir iespējams uzzināt šeit: <http://ej.uz/xtry> (apmeklēts 15.06.2014).

¹⁴¹ Piezīme: Angļu val. - *The Swedish Young Offenders Act (LUL)*.

¹⁴² Piezīme: Angļu val. - *Social Services Act*.

- probācija bez cietumsoda (2001. gadā tika piemērota apmēram 1% no notiesātajām personām vecumā no 15 līdz 17 gadiem un 11% gadījumu jauniešiem vecumā no 18 līdz 20 gadiem).

Minētās sankcijas tiesa var kombinēt vienu ar otru vai ar citām likumā paredzētajām sankcijām.

2. Attīstāmās prakses nepilngadīgo likumpārkāpumu agrīnajā preventijā

Lai nacionālā līmenī veiksmīgi īstenotu agrīnās preventijas stratēģijas, vietējā līmeņa preventijas padomju rīcībā jābūt pierādījumos balstītām programmām. Nacionālās noziedzības preventijas padomes citās valstīs uzsver trīs galvenos mehānismus:

- sadarbību ar citām valdības institūcijām;
- vietēja līmeņa problēmu risināšanas partnerību (starpinstitucionālu veidojumu) attīstību;
- sabiedrības iesaisti.

2.1. Labās prakses piemēri jauniešu noziedzības novēršanā Zviedrijā.

Zviedrijā ir īstenoti neskaitāmi projekti, kuru mērķis ir bijis atturēt bērnus no saskarsmes ar noziedzību. Kādu no tiem ir grūti izcelt, jo visi tie veido vienu kopumu. Aprakstītie projekti izvērtēšanas rezultātā ir atzīti par veiksmīgākajiem un ir pētījumos balstīti kā arī ir nacionāla mēroga projekti, jo īstenoti lielākajā daļā Zviedrijas teritorijas. SSPF projekta platforma iekļauta labāko sarakstā, pamatojoties uz šī risinājuma unikalitāti.

2.2. Sociālo aktivitāšu grupas

Jauniešu bandas ir problēma, kas Zviedrijā strauji attīstās, tāpēc sniedzot atbalstu nepilngadīgajiem, lai izkļūtu no tām, ir iesaistītas visas institūcijas. Policija viena pati nevar tikt galā ar noziedzības kaitīgo ietekmi uz bērniem, jo noziedzība ir problēma, kas balstās uz sociālām problēmām sabiedrībā, ko nevar atrisināt ar arestiem, sodiem un kriminālvajāšanu. Ziemeļamerikā, Austrālijā un Eiropā kopumā noziedzības preventijas darba veikšanai tiek apkopoti dažādu institūciju, organizāciju un sabiedrības spēki, kā rezultātā veidojas sabiedriskās drošības un noziedzības preventijas kopdarbs¹⁴³. Zviedrija šajā ziņā nav izņēmums, un viens no šādas partnerības labākajiem piemēriem ir Sociālās rīcības

---

¹⁴³ Crawford Adam (1998), "Crime Prevention and Community Safety; Politics", policies and practices, Longman, Harlow.

grupas (SIG¹⁴⁴). Šī iniciatīva nāca no valdības, un tās īstenošanas rezultātā tika izveidota starpinstitucionāla institūcija, kuras sastāvā ietilpa policija, sociālais dienests, skolas, nodarbinātības aģentūra, vietējie uzņēmēji un sabiedrības pārstāvji. Šīm grupām tika dots uzdevums jeb misija – sadarboties savā starpā tādā veidā, lai sniegtu individuālu atbalstu nepilngadīgajiem likumpārkāpējiem, kas atbilst viņu vajadzībām. Katrā pilsētā šo starpinstitūciju grupu vada sociālais darbinieks, un lēmumi par atbalsta sniegšanu bērnam tiek pieņemti viņa dzīves vietā. SIG mērķis ir atbalstīt tos jauniešus, kas jau ir iekļāvušies kādas noziedzīgas bandas sastāvā, bet vēlas no tās tikt ārā. Plānojot un īstenojot ātru un konkrētu rīcību individuālos gadījumos, liela loma ir faktam, ka pastāv platforma starpinstitūciju sadarbībai.

2.3. Informācijas platforma – SSPF

Noderīgs papildinājums Sociālās rīcības grupām ir informācijas apmaiņas forums SSPF starp skolām (tai skaitā mācību programmas papildus aktivitātēm), sociālajiem dienestiem un policiju. Forums tika izveidots Gēteborgā. Informācijas apmaiņa par bērniem, kuri atrodas riska zonā vienmēr ir bijusi noderīga. Tomēr šis rīks dod nopietnākas iespējas, proti, tas tiek nepārtraukti papildināts ar tādiem informācijas blokiem, kas ir mainīgi un lietotājiem sniedz informāciju par skolas kavējumiem, likumpārkāpumiem, atkarībām vai neapmierinošiem sadzīves apstākļiem ģimenēs, kurās aug bērni. Visās Gēteborgas pilsētas pašvaldības daļās pastāv pieeja šai sistēmai. Lai lietotu sistēmu, ir nepieciešama bērnu vecāku atļauja, kas ir šīs sistēmas drošības sastāvdaļa, vienlaikus vecākiem ir iespēja tajā autorizēties un uzzināt nepieciešamo informāciju par savu bērnu.

2.4. Projekts “Jaunais KRIS¹⁴⁵”

Šī organizācija savu darbību uzsāka, pateicoties Zviedrijas Mantojuma fonda finansiālam atbalstam. Organizācija ir strauji attīstījusies kopš 2010. gada. Organizācijas unikalitāte ir tajā, ka to izveidojuši jaunieši jauniešiem, tāpēc ir pamats uzskatīt, ka šī ir vienaudžu organizācija. Organizācija strādā 14 Zviedrijas pilsētās un piedāvā jauniešiem tikšanās vietas, jaunu sociālo tīklu, kas ir brīvs no narkotikām, alkohola un noziedzības (nulles tolerance), un kas piedāvā atbalstu jauniem cilvēkiem, kuri vēlas mainīt savu dzīvi un kam nepieciešams dzīvi sākt no jauna. Organizācija strādā ar tādiem rīkiem,

---

¹⁴⁴ Piezīme: Zviedru val. - *Sociala insatsgrupperna*.

¹⁴⁵ Piezīme: Oriģinālnosaukums angļu val. - *Young KRIS*.

kurus ir iespējams individuāli adaptēt katra jaunieša vajadzībām. Tā nesniedz jauniešiem gatavus risinājumus, bet piedāvā tiem atbalstu ceļā uz pašu izvēlētiem mērķiem.

Organizācija piedāvā jauniešiem agrīnās prevencijas pasākumus, kurus īsteno sadarbojoties ar dažādām institūcijām. „Jaunais KRIS” piedāvā jauniešiem uzticības personas pakalpojumus uz laiku līdz 3 mēnešiem. Sociālais dienests šo pakalpojumu finansiāli nodrošina. Ja nepilngadīgais izdara likuma pārkāpumu, ir būtiski nekavējoties sākt intervenci, lai šo procesu apturētu un jauniešiem šāds dzīves veids nekļūtu par ieradumu. Šī metode ir ļoti veiksmīga, bet prasa nopietnu sadarbību ar policiju, sociālo dienestu, prokuratūru, probācijas dienestu un citām institūcijām. Darba grupā ir iesaistītas visas atbildīgās institūcijas vienas konkrētas pilsētas ietvaros, kur projekts tiek īstenots.

Intervences tiek īstenotas šādām jauniešu grupām vecumā no 13 līdz 25 gadiem:

- kuras tiek atbrīvotas no ieslodzījuma vietām pēc soda izpildes;
- tiek turētas aizdomās par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar narkotikām un ir atbrīvotas no pirmstiesas apcietinājuma (negatīvs narkotiku lietošanas tests);
- tiek turētas aizdomās par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, bet pēc nopratināšanas nav aizturētas.

3. Dažas noslēguma piezīmes

- Nepieciešams pilnveidot tiesību normas, kas regulē informācijas apmaiņu starp prevencijā iesaistītajām institūcijām. Šobrīd tiesību normas ierobežo informācijas apmaiņu starp skolām un sociālo pakalpojumu sniedzējiem, kas kavē jauniešu rehabilitācijas pasākumu īstenošanu (skatīt Gēteborgas SSPF projektu).

- Nepieciešama ciešāka sadarbība viena līmeņa partneru vidū: starpinstitūciju sadarbība ir efektīvākā metode prevencijas uzdevumu veikšanai, pat tad, ja tās ietvaros vadošo lomu uzņemas policija. Vienlaikus ir attīstāma arī korporatīvā sadarbība, lai vairotu resursus riska grupu jauniešu profesionālajai izglītībai un brīvā laika lietderīgai izmantošanai. Jebkurš sabiedrības loceklis ir apveltīts ar kādām zināšanām vai citiem resursiem. Šos resursus apkopojot, ir iespējams izveidot pietiekami spēcīgu instrumentu un atbalstīt tos jauniešus, kam tas visvairāk vajadzīgs.

- Daudz vairāk darba ir jāiegulda integrācijas jomā: ir pierādīts, ka pats fakts, ka esi piederīgs kādai no iecerotāju grupām, Zviedrijā jau vien ir atzīstams par riska faktoru. Šis riska faktors nav saistīts ar

piederību kādai etniskai minoritātei, bet ar to, ka cilvēks ir ieradies viņam nepazīstamā vidē, kas bieži vien atstāj dezorganizējošu iespaidu tieši bērniem un jauniem cilvēkiem. Šajā gadījumā būtu vajadzīgas tādas programmas, kas pasargā ģimenes no izjukšanas un veicina cilvēku integrāciju.

***

Nīderlande¹⁴⁶

1. Īss pārskats par Nīderlandes tiesisko regulējumu

Darbu ar jauniešiem, likuma pārkāpējiem un nepilngadīgajiem no jutīgām grupām, veic neskaitāmas organizācijas un institūcijas, kuras ir spējīgas īstenot profesionālas intervences bērnu un jauniešu dzīvē. Visām šīm institūcijām ir viens kopīgs nosaukums „Jauniešu aprūpe¹⁴⁷”. „Jauniešu aprūpe” īsteno dažādas funkcijas, tai skaitā: bērnu tiesību aizsardzību, aprūpes iestādes, garīgās veselības nodrošināšanas pakalpojumus un jauniešu probāciju. Organizācijas un iestādes, kuras var būt iesaistītas atbalsta sniegšanā jauniešiem no riska grupām dažādos gadījumos, piemēram, pamešana novārtā, noziedzīgu nodarījumu izdarīšana, ir bērnu labklājības iestādes, policija, atbalsta speciālisti vai kaimiņu patruļas, kas strādā uz ielām¹⁴⁸ kā arī skolas. No tiesiskā regulējuma viedokļa ir vērts akcentēt šādus aspektus:

- **Agrīnās intervences** bērniem, kas nav sasnieguši 12 gadu vecumu. Bērni, kas nav sasnieguši 12 gadu vecumu, netiek saukti pie kriminālatbildības. Ja bērns ir uzvedies antisociāli vai izdarījis likuma pārkāpumus, šādos gadījumos visbiežāk policija veic pārrunas ar vecākiem vai ziņo par notikušo Bērnu aprūpes iestādei¹⁴⁹. Ja situācija var izvērsties nevadāma, tad tiesai ir iespēja pieņemt lēmumus bērna uzvedības korekcijai.

- Bērnu vecākiem ir **pienākums piedalīties tiesas sēdēs**. Ja par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu tiek tiesāts nepilngadīgais, pastāv prasība, ka vecāku piedalīšanās tiesas sēdēs ir obligāta. Tas nepieciešams, lai tiesa var noskaidrot situāciju ģimenē, tai skaitā izdarīt secinājumus par to, kā bērns šajā ģimenē jūtas. Ja vecāki neierodas tiesā bez attaisnojoša iemesla, tiesa var izdot piespiedu atvešanas rīkojumu, kā rezultātā vecākus uz tiesu nogādā policijas darbinieki. Vecāki tiek iesaistīti arī pirmstiesas kriminālprocesā. Policijas darbinieki un Bērnu aizsardzības padome kontaktējas ar bērna vecākiem un iztaujā tos. Ja nepilngadīgais ir bijis pirmstiesas apcietinājumā, tad, pirms apcietinājuma atcelšanas, Jauniešu Probācijas dienests kontaktējas ar vecākiem.

---

¹⁴⁶ Pārskats izveidots uz Mataja Euvema (*Mathijs Euwema*) un Esteres Mīdemas (*Esther Miedema*) izstrādātā nacionālā ziņojuma bāzes par Nīderlandi, projektā “Meklējot labāko Eiropas praksi jauniešu noziedzības novēršanai”, pieejams: <http://www.oijj.org/en/keeping-youth-away-from-crime-results>.

¹⁴⁷ Piezīme: Angļu val. – *Youth Care*.

¹⁴⁸ Piezīme: Angļu val. – *local street coaches/neighbourhood teams*.

¹⁴⁹ Please see [Bureau Jeugdzorg](#) for more information (last visited on February 16, 2014).

- **Izglītības rīkojums** notiesātajiem nepilngadīgajiem un gados jauniem pieaugušajiem¹⁵⁰. No 2014. gada Nīderlandē pastāv iespēja notiesātām personām vecumā no 12 līdz 23 gadiem piemērot izglītības rīkojumu. Šī rīkojuma mērķis ir panākt, ka nepilngadīgais nopietni pievēršas izglītības procesam, lai saņemtu pietiekamu kvalifikāciju.

- **Jauns noziedzības novēršanas tiesiskais regulējums** nepilngadīgajiem un gados jauniem pieaugušajiem (no 15 līdz 23 gadiem). Saskaņā ar šo tiesisko regulējumu ir iespējami divi veidi kā reaģēt uz jauniešu izdarītiem likuma pārkāpumiem – piemērot tādu pašu reakciju kā pieaugušajiem vai piemērot speciālās tiesību normas, kas paredzētas bērniem un jauniešiem. Svarīgākie aspekti jaunajā tiesiskajā regulējumā:

- **Individuāla pieeja.** Pieņemot lēmumus, tiesai tiek dota iespēja vairāk vērtēt bērna vai jaunieša attīstību un briedumu. Piemēram, ne vienmēr par bērna un jaunieša briedumu liecina vecums – daži gados jaunāki cilvēki var izrādīt lielāku briedumu, nekā tie, kas faktiski ir vecāki. Šis faktors tiesai jāņem vērā piemērojot sankcijas.
- **Rīkojums par nepilngadīgā ievietošanu slēgtā iestādē** pēc noteikta termiņa pavadīšanas Jauno likumpārkāpēju institūcijā. Šī rīkojuma rezultātā bērnu vai jauniešu ir iespējams ievietot slēgtā iestādē, kas paredzēta jauniešiem, kas izdarījuši smagus noziedzīgus nodarījumus. Šāds lēmums tiek piemērots gadījumos, ja pēc tiesas noteiktā soda izciešanas aizvien ir pamats jauniešu uzskatīt par apkārtējiem bīstamu.

- **Kombinētā pieeja** un noziedzīgo grupējumu samazināšana. Šis regulējums paredz tādu sankciju piemērošanu, kas sevī vienlaikus ietver vairākus pasākumus, piemēram, izglītību, aprūpi, sodu un nodarbinātības pasākumus. Saskaņā ar Drošības un Tieslietu ministrijas apsvērumiem, šāds kombinēts risinājums varētu būt efektīvs darbā ar jauniešiem, kas bijuši iesaistīti jauniešu bandās¹⁵¹. Cīņa ar ielu bandām ir viena no Nīderlandes policijas prioritātēm, jo šie noziedzīgie grupējumi nodara būtisku

---

¹⁵⁰ Piezīme: Angļu val. - *Education order for convicted minors and young adults*.

¹⁵¹ Piezīme: Nīderlandē jauniešu bandas ir viena no problēmām, kuru valdība cenšas risināt izstrādājot speciālus tiesiskus risinājumus. Jauniešu bandu skaitam patlaban ir tendence samazināties, tā piemēram, ja 2010.gadā bija 89 bandas, tad 2013.gadā tikai 17. Tomēr pētījuma autori *Mathijs Euwema* un *Esther Miedema* ir norādījuši, ka nav pierādījumu, ka šis kritums būtu saistīts tieši ar kombinētās pieejas ieviešanu cīņā ar jauniešu bandām.

kaitējumu sabiedrības drošībai un kārtībai, to ietvaros tiek plānoti un īstenoti nopietni noziedzīgi nodarījumi.

• **Recidīva novēršana.** Nepilngadīgo personu atkārtotu likuma pārkāpumu novēršana ir otra Nīderlandes valdības prioritāte, tāpēc tiek ieviesti un īstenoti sekojoši pasākumi:

- **Individuālā pieeja.** Mērķis ir panākt, ka jauniešiem sniedzamais atbalsts ir atbilstošs katra bērna un jaunieša vajadzībām un briedumam. Piemēram, agresijas gadījumā jaunietis tiek norīkots uz kursiem, kur viņam māca kā vadīt savu uzvedību, lai nenodarītu citiem pāri. Antisociālas uzvedības programmu akreditācijas komiteja¹⁵² veic kontroli pār šādu lēmumu rezultātiem, lai noskaidrotu, vai konkrētas programmas vai pasākumi ir devuši reālu efektu.
- **Treniņu un izglītības programmas.** Kad jaunietis tiek atbrīvots no slēgtās nepilngadīgo iestādes, ir nepieciešama reintegrācija sabiedrībā: jāturpina izglītība skolā vai augstskolā, jāmeklē darbs. Lai laicīgi sagatavotos šiem izaicinājumiem soda termiņa noslēguma posmā, jaunieši tiek iesaistīti speciāli sagatavotās treniņu un izglītības programmās.
- **Atbilstošs atbalsts un vadība.** Institūcijas, kas strādā ar nepilngadīgajiem un jauniešiem likuma pārkāpējiem Bērnu aizsardzības padome¹⁵³, Jauniešu probācijas dienests¹⁵⁴ un pašvaldības, strādā kopā vienota tīkla ietvaros kā arī organizē savstarpējas konsultācijas. Šādā veidā tiek nodrošināts, ka bērniem un jauniešiem ir pieejami daudzveidīgi pakalpojumu veidi: patversmes, ienākumi, izglītība – gan soda izpildes laikā, gan pēc tā.
- **Birojs „Halt”¹⁵⁵.** Jauniešiem, kuri izdarījuši maznozīmīgus likuma pārkāpumus pirmo reizi tiek piedāvāta vienreizēja iespēja: „Halt” programma. Jaunieši, kas iesaistījušies šajā programmā, apņemas novērst nodarīto kaitējumu un/vai strādāt sabiedrisko darbu vai piedalīties 20 stundu treniņu kursā. Kaut gan šī programma ir ietverta Nīderlandes Sodū kodeksā, to ir pamats uzskatīt par alternatīvu risinājumu tradicionālajai justīcijai. Tās veiksmīgas īstenošanas rezultātā pret nepilngadīgo netiek uzsākts kriminālprocess, netiek veikta izmeklēšana, un nepilngadīgā persona neskaitās nesodīta. Minētā programma ne tikai neatstāj kaitīgas sekas uz nepilngadīgās personas vai jaunieša turpmāko dzīvi, bet arī ietaupa valsts budžeta līdzekļus uz nenotikušo

---

¹⁵² Lūdzu skatīt [Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitie](#) lai iegūtu vairāk informācijas (skatīts 16.02.2014).

¹⁵³ Please see [Raad voor de Kinderbescherming](#) for more information (last visited on February 16, 2014).

¹⁵⁴ Please see [Jeugdreclassering](#) for more information (last visited on February 16, 2014).

¹⁵⁵ Vairāk par biroju ir iespējams uzzināt šeit: <http://www.halt.nl/> (skatīts 17.03.2014).

juridisko procedūru rēķina un izdevumiem, kas būtu saistīti ar bērna vai jaunieša sociālo rehabilitāciju pēc soda izpildes.

- **Ar noteiktu uzdevumu izpildi saistīts sods**¹⁵⁶. Dažos gadījumos tiesa var bērnam vai jauniešiem piemērot sankciju, kuru tiesa var brīvi interpretēt atbilstoši bērna vai jaunieša sociālās uzvedības korekcijas vajadzībām. Šis ir sods, kura ietvaros var uzlikt par pienākumu veikt darbu bez samaksas, īstenot mācību projektu, vai pildīt līdzīga veida kombinētus pienākumus. Katru jauniešu vai bērnu, kurš saņem šāda veida sodu, uzrauga Bērnu aizsardzības padome.
- **Apcietinājums bērniem un jauniešiem**¹⁵⁷. Nepilngadīgie likuma pārkāpēji, kam tiesa piemērojusi brīvības atņemšanas sodu, tiek ievietoti Jauniešu korekcijas centrā¹⁵⁸. Maksimālais termiņš, kas jauniešiem vecumā no 16 līdz 17 gadiem jāpavada jauniešu korekcijas centrā ir divi gadi, bet bērniem vecumā no 12 līdz 15 gadiem viens gads. Uzturēšanās laikā Jauniešu korekcijas centrā bērni un jaunieši apmeklē skolu, apgūst sociālās prasmes un mācās kā tikt galā ar dusmām.
- **PIJ pasākums (ievietošana Jauniešu ieslodzījuma vietā)**¹⁵⁹. Daudziem nepilngadīgajiem likuma pārkāpējiem, jo sevišķi tādiem, kuriem ir attīstības traucējumi vai psiholoģiskas grūtības, ir nepieciešama speciāla aprūpe un uzraudzība, lai novērstu recidīvu. PIJ pasākums ir paredzēts tiem jauniešiem, kuri ir izdarījuši vardarbīgus noziedzīgus nodarījumus vai arī dzimumnoziegumus. Līdz lēmuma pieņemšanai par PIJ pasākuma piemērošanu, jauniešiem tiek ievietots apcietinājumā, kas paredzēts bērniem un jauniešiem. Mazākais laiks, kas pavadāms Jauniešu ieslodzījuma vietā, ir četri gadi, bet maksimālais septiņi. Termiņa pēdējā gadā pastāv iespēja jauniešiem atbrīvot pirms termiņa, nododot viņu probācijas uzraudzībā. Ja jauniešiem ir vecāks par 23 gadiem, tiesnesis var mainīt PIJ pasākumu uz TBS pasākumu¹⁶⁰. TBS ir ārstniecības pasākums, kuru tiesa piemēro cilvēkiem, kuri ir izdarījuši smagus vai sevišķi smagus noziegumus un cieš no psihiatriskām saslimšanām vai traucējumiem, kas atstāj ietekmi uz viņu uzvedību kopumā. Tā rezultātā tiesa atzīst, ka cilvēks nav pilnībā rīcībspējīgs. Neskatoties uz to, tiesa šādu

---

¹⁵⁶ Piezīme: Angļu val. - *Task-related punishment for young people*.

¹⁵⁷ Piezīme: Angļu val. - *Youth detention*.

¹⁵⁸ Piezīme: Angļu val. - *Youth correctional centre*.

¹⁵⁹ Piezīme: Angļu val. - *PIJ-measure (Placement in Youth detention centre)*.

¹⁶⁰ Paskaidrojums: TBS pasākums ir tiesneša rīkojums personas ievietošanai slimnīcā. Angļu val. - *placement under a hospital order*.

personu var daļēji atzīt par vainīgu un notiesāt ar brīvības atņemšanu par tām darbībām, ko šī persona bija spējīga apzināties; vai arī notiesāt ar kombinēto sankciju, nosakot, piemēram, 10 gadus cietumā kombinācijā ar TBS. Lai nodrošinātu personām ārstēšanu un aprūpi, TBS var piemērot kā papildus sodu kombinācijā ar citiem sodiem. TBS un citu sodu mērķis ir aizsargāt sabiedrības drošību¹⁶¹. Lēmuma pieņemšanas procesā, par PIJ pasākuma piemērošanu nepilngadīgajam, tiesnesis konsultējas ar uzvedības ekspertiem un dažos gadījumos arī ar psihiatru.

- **Nakts ieslodzījums**¹⁶². Nakts ieslodzījums ir īstermiņa ieslodzījuma veids personām vecumā no 12 līdz 18 gadiem. Dienas laikā jaunieši apmeklē skolu vai darbu, bet pēc tam dodas nevis uz mājām, bet uz bērnu un jauniešu apcietinājuma telpām. Šādā veidā bērnu un jauniešu dzīve var norisināties ierastajā ritmā, nekā tad, ja viņi atrastos diennakts ieslodzījumā. Šo sankciju piemēro tikai tajos gadījumos, ja jaunietis vai bērns, kam tas piemērots, dienas laikā spēj piekopt likumpaklausīgu, noteikta veida uzvedības modeli: apmeklēt skolu, doties uz darbu vai piedalīties veselības aprūpes programmās. Skolai, darbam vai citām vietām, kur jaunietis pavada dienu, ir jābūt sasniedzamā attālumā no ieslodzījuma vietas. Soda izpildes nosacījumi jauniešiem tiek izskaidroti, un jaunietis paraksta apņemšanos tos pildīt.
- **Uzvedības korekcijas programma**¹⁶³. Gadījumos, kad jaunieša ievietošana ieslodzījuma vietā nav nepieciešama vai ir pārāk barga sankcija, bet nosacīta notiesāšana nav piemērojama, tiesnesis var uzlikt par pienākumu piedalīties uzvedības korekcijas programmā. Tas nozīmē, ka jauniešiem vai bērniem tiek uzlikts pienākums piedalīties vienā vai vairākās nodarbībās vai veselības uzlabošanas pasākumos, lai, piemēram, iemācītos savaldīt savas dusmas vai ārstētos no atkarībām. Ja tiesnesis šādu lēmumu pieņem, tad jaunieša uzvedību šajā laikā uzrauga probācijas speciālists.

---

¹⁶¹ Sīkāk par to ir iespējams uzzināt šeit: <http://english.justitie.nl/themes/tbs/> (skatīts 20.03.2014).

¹⁶² Piezīme: Angļu val. - *Night detention*.

¹⁶³ Piezīme: Angļu val. - *Behaviour modification measure*.

2. Veiksmīgākās intervences Nīderlandē

Visas intervences un preventīvie pasākumi Nīderlandē tiek organizēti, lai mazinātu bērnu un jauniešu antisociālu uzvedību. Šos pasākumus var iedalīt:

- intervences, kurās tiek iesaistīti pilnīgi visi bērni vai nepilngadīgie – skolās vai dzīves vietās (primārā prevencija);
- intervences nepilngadīgajām personām, kurām ir nosliece uz antisociālu uzvedību vai likuma pārkāpumiem, kas nav uzskatāmi par smagiem (sekundārā prevencija);
- intervences tādiem jauniešiem, kuri ir tendēti uz regulāriem likuma pārkāpumiem (terciārā prevencija).

Vērtējot no satura viedokļa, gan pieaugušajiem, gan jauniešiem un bērniem, vislielāko efektu sniedz uzvedības korekcijas un kognitīvās uzvedības programmas. Zemāk minēto intervenču veidi ir uzskatāmi par efektīvākajiem instrumentiem prevencijas veikšanai:

- dzīves sakārtošanas prasmju treniņš un uzvedības terapijas intervences ir piemērojamas gan individuāli, gan kā grupu terapija, gan sistēmisku intervenču veidā¹⁶⁴;
- uz ģimeni un sistēmiski orientētas intervences, kas var būt organizētas dažādos veidos un izmantojot dažādas elastīgas tehnikas¹⁶⁵;
- multimodālās intervences, kuru mērķis ir panākt izmaiņas dažādās dzīves jomās¹⁶⁶.

Turklāt ir pamats secināt, ka iespēju robežās, prioritāte būtu dodama šādām papildus metodēm:

- ambulatoras formas intervences metodēm, ar nosacījumu, ka likuma pārkāpēja ģimenes locekļi pēc iespējas vairāk tiek iesaistīti visos intervences ietvaros plānotajos pasākumos;
- intervences visefektīvāk ir piemērot tādiem bērniem un jauniešiem, kuru riski nav pārmērīgi augsti un likumpārkāpumu izdarīšana nav kļuvusi par viņu dzīves neatņemamu sastāvdaļu;

---

¹⁶⁴ Skatīt arī: Jesse H. Wright, Learning Cognitive-behavior Therapy: An Illustrated Guide, 2006. Pieejams: <http://ej.uz/yzcf> (skatīts 17.03.2014).

¹⁶⁵ Skatīt arī: Treatment Orientation in Child and Family Therapy. Pieejams: <http://www.childandfamilymentalhealth.com/treatment-therapy/> (skatīts 17.03.2014).

¹⁶⁶ Skatīt arī: Melissa O'Donnell, Dr. Eric Kothari, Offender Placement into Cognitive Behavioral Therapy: Proposed Assessment Mechanism for use by the United States Probation Office for DC. American University May 3, 2011. <http://ej.uz/z1wq> (skatīts 17.03.2014).

- lielākajā daļā gadījumu darbā ar bērniem un jauniešiem, kam ir likumpārkāpumu izdarīšanas riski, intervences dod pozitīvu rezultātu. Vienlaikus ir svarīgi arī pēc intervenču beigām saglabāt bērnam pozitīvus sociālos un personīgos kontaktus, lai nodrošinātu panākto rezultātu noturību.

Analīzes¹⁶⁷ rezultātā noskaidrots, ka sekundārās prevencijas programmas ir efektīvākas, ja intervences ietvars satur sekojošas komponentes:

- pozitīvu piemēru;
- vienošanos par vēlamo uzvedības modeli;
- prasmju apmācību vecākiem;
- pozitīvi orientētu brīvā laika plānošanu un organizēšanu, tai skaitā iesaistoties grupās;
- visefektīvākās intervences ir sistēmiski vērstas uz ģimeni, tai skaitā māsām un brāļiem.

Ņemot vērā visu augstāk minēto, ir iespējams identificēt divas prakses, kas būtu uzskatāmas par perspektīvām: HALT vienaudžu mediācijas programma, kuru īsteno organizācija HALT (a); Jauniešu aprūpes institūcija, kas Nīderlandē ir nacionāla līmeņa jauniešu atbalsta tīkls (vadoties no policijas reģionālā iedalījuma), kā arī Jauno perspektīvu iniciatīva, kas darbojas lielākajā daļā Jauniešu aprūpes institūciju dažādās Nīderlandes daļās (b).

2.1. Vienaudžu mediācija

Vienaudžu mediācija¹⁶⁸ ir konfliktu risināšanas metode, kuras ietvaros skolēni meklē risinājumus dažāda veida savstarpējām konfliktu situācijām citu, iepriekš apmācītu, skolēnu uzraudzībā.

Tur, kur dzīvo vai strādā kopā daudz cilvēku, vienmēr ir iespējamās dažādas nesaprašanās, kas nereti kalpo par augsni konfliktiem. Kaut gan konflikts ir dzīves sastāvdaļa, tā savlaicīga neatrisināšana var novest pie nepatīkamas atmosfēras ikdienas dzīvē, grupā vai skolā. Skola nevar izdarīt tā, lai konflikta situāciju nebūtu vispār, tomēr tā var censties izveidojušos konfliktus risināt. Vienaudžu mediācija dod būtisku ieguldījumu šajā jomā. Prakse liecina, ka skolas vecuma bērni un jaunieši ir tendēti vairāk

---

¹⁶⁷ Put, C. van der, Assink, M., Bindels, A., Stams, G.J. & Vries, S. de (2013). Effectief vroegtijdig ingrijpen. Een verkennend onderzoek naar effectief vroegtijdig ingrijpen ter voorkoming van ernstig delinquent gedrag ('Effective early intervention. An exploratory study into the efficacy of early interventions to prevent serious criminal behaviour'). Amsterdam: University of Amsterdam.

¹⁶⁸ Piezīme: Vienaudžu mediācija (angļu val. – *Peer mediation*). Par vienaudžu mediāciju iespējams iegūt vairāk informācijas šeit: <http://www.studygs.net/peermed.htm> (skatīts 17.04.2014).

ieklausīties savos vienaudzos, nekā pieaugušajos. Viena vecuma bērniem vienmēr ir vieglāk komunicēt savā starpā, jo viņi „runā vienā valodā” un saprot viens otru.

2.2. Jaunās perspektīvas¹⁶⁹

Jaunās perspektīvas mērķa grupā ir abu dzimumu bērni un jaunieši (vecumā no 12 līdz 23 gadiem). Programmas mērķis ir uzskatāmi parādīt bērniem un jauniešiem, kā ir iespējams tikt galā ar dažādām negatīvām dzīves parādībām vidē, kurā norisinās viņu ikdienas dzīve: skolā, darbā, mājās un citur. Jaunieši, kuriem ir augsti antisociālas uzvedības riski un kuri jau regulāri izdara likuma pārkāpumus, nav šīs programmas mērķa grupā. Programmas mērķis ir sniegt jauniešiem jaunas dzīves perspektīvas, iemācot viņiem veidot pozitīvas attiecības ikdienas sociālajā vidē.

Jaunā perspektīva ir oficiāli akreditēta programma, kuras efektivitāte ir izvērtēta un kura ir iekļauta Nīderlandes Jaunatnes institūtu datu bāzē efektīvāko intervenču sarakstā. Pastāvot objektīvam pieņēmumam, ka programmas ietvaros plānotie pasākumi atbild uz bērnu un jauniešu vajadzībām, kuriem ir tendence uz antisociālu uzvedību, tā turpina darboties, lai mainītu bērnu un jauniešu uzvedību, viņu sociālās dzīves apstākļus un sniegtu tiem uzvedības korekcijas ceļā jaunas attīstības iespējas. Programma strādā divos galvenajos virzienos: a) lai veiktu preventīvus pasākumus ar bērniem un jauniešiem, kuriem ir antisociālas uzvedības riski; un b) lai novērstu atkārtotu bērnu un jauniešu antisociālu uzvedību. Lai panāktu rezultātus ar mērķa grupām un sniegtu jaunas iespējas bērniem un jauniešiem, tiek risinātas dažāda rakstura ikdienas problēmas: atbilstoša dzīves vieta, veselības uzlabošanas pasākumi, uzlabota ģimenes dzīve un attiecības ar draugiem, apgūtas prasmes veidot savu paša budžetu un vadīt to. Šo problēmu risināšana ir uzskatāma par programmas apakšmērķiem.

Īstenojot programmu, tiek izmantotas visas iespējas iesaistīt bērnu un jauniešu vecākus, kā arī personas, kas tos aizstāj. Programmas ilgums ir trīs mēneši, pēc kuras noslēguma bērns vai jauniešis saglabā regulārus kontaktus ar aprūpes vai atbalsta institūcijām, līdz pilnīgam problēmu risinājumam.

---

¹⁶⁹ The reported results are based on a review of three evaluation studies that were reviewed by the NJI accreditation commission in 2009 (see: <http://www.nji.nl/nl/Kennis/Databanken/Databank-Effectieve-Jeugdinterventies/Nieuwe-Perspectieven>). It should be noted that according to the NJI the methodological approach of the three studies may not be sufficiently robust to give definitive answers (e.g. as to programme impact).

Programma tiek organizēta trīs pakāpēs:

1. tikšanās, uzklauššana un iesaiste, kas izpaužas sociālās vides analīzē un aktivitāšu plāna sastādīšanā jomās, kas identificētas kā problemātiskas. Bērns (jaunietis) un programmas speciālists kopīgi sastāda aktivitāšu plānu;
2. problēmu risināšana. Bērnam vai jaunietim tiek paredzēts individuāls un intensīvs atbalsts visu identificēto problēmu risināšanai. Turklāt bērnam (jaunietim) tiek sniegts atbalsts pozitīvu sociālo kontaktu izveidei, ar domu, ka šie sociālie kontakti būs atbalsts pēc programmas beigām. Viens no programmas uzdevumiem ir saiknes izveidošana starp bērnu (jaunieti) un sociālo vai citu pakalpojumu sniedzējiem, kas turpinās sekot viņa gaitām pēc programmas, lai nodrošinātu nodarbinātību, izglītības ieguvi, apmācību un aprūpi;
3. Pēcaprūpe. Trīs mēnešu periodā tiek uzturēts kontakts starp bērnu (jaunieti), programmas speciālistu un sociālā atbalsta tīklā iesaistītajām personām un institūcijām. Tādējādi, ja bērnam (jaunietim) ir atkārtoti nepieciešama palīdzība vai atbalsts, ir zināms, kur to meklēt.

Programmas efektivitātes novērtējumā norādīts, ka tikai 6% no visiem bērniem (jauniešiem), kas piedalījušies šajā programmā, vēlāko divu gadu laikā atkārtoti uzrāda tendenci uz likuma pārkāpumu izdarīšanu vai antisociālu uzvedību (pamatojoties uz Amsterdamas pašvaldības datiem par 2007. gadu).

4. Dažas noslēguma piezīmes

Lai cik efektīvas nebūtu dažādas programmas, bērniem un jauniešiem ar likuma pārkāpumu izdarīšanas vai antisociālas uzvedības risku, jāatceras, ka vislabākā metode, ir profesionāli organizēta agrīnā prevencija, tai skaitā agrīnās prevencijas pasākumi no pašas mazotnes. Šajā gadījumā nav runa tikai par nepieciešamību sniegt atbalstu bērniem un vecākiem no nabadzīgām ģimenēm vai dzīvojošiem vietās ar vāji attīstītu infrastruktūru. Atbalsts un izglītojoši pasākumi ir vajadzīgi visiem bērniem un vecākiem, jo sevišķi agrīnos bērna attīstības posmos, tai skaitā līdz pirmsskolas izglītības iestādei un tās laikā. Ļoti svarīgi, lai vecākiem izveidotos patiesa izpratne, ka viņu bērnu attīstība un labklājība ir pirmajā vietā un nebūtu šķēršļu saņemt atbalstu to nodrošinot. Tāpēc nepieciešams regulārs atbalsta sistēmu audits par šādu pakalpojumu un pasākumu efektivitāti un pieejamību.

Pats par sevi saprotams, ka nav iespējams pilnībā novērst visus sociālās un ekonomiskās nevienlīdzības faktoros. Tomēr iespējams daudz ko darīt, lai nepieļautu sociālo atstumtību, segregāciju,

mazinātu nabadzību, palielinātu izglītības pieejamību un kvalitāti, kā arī uzlabotu nodarbinātību un jaunu cilvēku integrāciju darba tirgū.

***

Igaunija¹⁷⁰

Kopsavilkums

Šajā ziņojumā ir sniegts pārskats par politiku un dažādām praksēm bērnu likumpārkāpumu agrīnās prevencijas jomā Igaunijā. Pētījuma laikā tika konstatēts, ka agrīnās prevencijas jomā vērojams saskaņotas rīcības trūkums. Runājot par labāko praksi agrīnās prevencijas jomā, atzīmējams ir valdības atbalsts ģimenēm ar bērniem pirmajos gados pēc piedzimšanas: gan attiecībā uz juridiskām garantijām, gan uz finansiālo atbalstu. Nepilngadīgo noziedzības novēršanas jomā daudzsoļošas ir uz pierādījumiem balstītas prevencijas programmas, kurās tiek iesaistītas gan skolas, gan ģimenes.

1. Nepilngadīgo likumpārkāpumu novēršanas politika

Nepilngadīgo izdarīto likumpārkāpumu (tai skaitā noziedzīgu nodarījumu) prevencija ir viens no galvenajiem kriminālpolitikas jautājumiem Igaunijā: Kriminālpolitikas attīstības vadlīnijas līdz 2018. gadam¹⁷¹ nosaka, ka nepilngadīgo noziedzības prevencija tiek definēta kā viena no prioritātēm līdzās recidīva samazināšanai. Tai pat laikā šajās vadlīnijās ietvertie specifiskie pasākumi vairāk vērsti uz jau izdarītu konkrētu noziedzīgu nodarījumu novēršanu, kurus izdarījuši bērni, ne tik daudz uz prevenciju kopumā. Vienīgais izņēmums ir attiecināts uz alkohola lietošanas samazināšanu un skolas vides drošību. Vardarbības mazināšanas plāns, kuru apstiprinājusi valdība, skar arī nepilngadīgos. Saskaņā ar šajā plānā noteiktajiem mērķiem ir jāpanāk alkohola patēriņa samazinājums un jāuzlabo vecāku prasmes bērnu audzināšanā. Dokumentā skarta arī vardarbības tēma skolās (angļu val. – *bullying*), vardarbība bērnu institūcijās un palīdzības nepieciešamība no vardarbības cietušajiem bērniem.

Politikas dokumentā liela vērība veltīta vardarbības mazināšanai ģimenē un seksuālai izmantošanai, kā arī paredzēti praktiski pasākumi šajās jomās. Galvenais fokuss šajās vadlīnijās vērsts uz nepilngadīgo drošību interneta vidē, tai skaitā viktimizācijas novēršanu un uz dzimumnoziedznieku kontroli. Attiecībā uz vardarbības mazināšanu ģimenē, galvenais uzsvars likts uz tādas sistēmas izveidi, lai būtu iespējams savlaicīgi konstatēt vardarbību, tai skaitā starpinstitucionālās sadarbības veicināšanu šajā jomā. Lai mazinātu vardarbību ģimenē, vardarbības samazināšanas plāns paredz: vardarbības

---

¹⁷⁰ Pārskats izveidots uz Jako Salla (Jako Salla) un Judītes Štromplas (Judith Strömpl) izstrādātā nacionālā ziņojuma bāzes par Igauniju, projektā "Meklējot labāko Eiropas praksi jauniešu noziedzības novēršanai", pieejams: <http://www.oiji.org/en/keeping-youth-away-from-crime-results>.

¹⁷¹ Adopted by the Parliament.

prevenciju un izpratnes veicināšanu sabiedrībā un riska grupās par šīm problēmām, atbalsta sniegšanu un vardarbības upuru aizsardzību, kā arī rīcību ar cilvēkiem, kam ir nosliece uz vardarbību.

Jāatzīmē, ka agrīnā prevencija Igaunijas kriminālpolitikas dokumentos nav nostiprināta. Tai pašā laikā ir virkne iniciatīvu šajā jomā. Piemēram, 2013. gadā tika iniciēta uz pierādījumiem balstīta programma KIVA, lai novērstu skolēnu vardarbību un ņirgāšanos (angļu val. – *bullying*). Domājams, ka valstij būtu jāuzņemas lielāka atbildība par sistemātisku primārās prevencijas programmu ieviešanu Igaunijā kopumā.

2. Nepilngadīgo noziedzība

Noteiktais vecums Igaunijā, ar kuru var nepilngadīgo personu saukt pie kriminālatbildības, ir 14 gadi. Tas nozīmē, ka bērnu nevar saukt pie atbildības par likuma pārkāpuma izdarīšanu, ja viņš nav sasniedzis šo, likumā noteikto, vecumu. Nepilngadīgajiem, kuri sasnieguši 14 gadu vecumu, var piemērot kriminālsodu, taču nepilngadīgā statuss ir ņemams vērā pie soda noteikšanas un piemērojamā sankcija atšķiras.

Sasniedzot 18 gadu vecumu, personai vairs netiek piemērotas atšķirīgas sankcijas un attieksme, kā rezultātā persona tiek saukta pie atbildības pilnā likumā paredzētajā apjomā. Darbības, kuras ir uzskatāmas par noziedzīgiem nodarījumiem nosaka krimināltiesību normas, kuras pēdējos desmit gados nav piedzīvojušas būtiskas reformas. Nepilngadīgo noziedzību analizē, salīdzinot statistikas datus pa gadiem. Tomēr statistika atspoguļo tikai tos noziedzīgos nodarījumus, par kuriem policijai ir ziņots. Ja likuma pārkāpējs nav identificēts, tad nav iespējams secināt vai persona ir vai nav bijusi nepilngadīga. Noziedzības statistikas interpretācija ir sarežģīta, jo jāņem vērā, ka cilvēki par daudziem noziedzīgiem nodarījumiem policijai neziņo, bet liela daļa noziedzīgu nodarījumu pret īpašumu netiek atklāta.¹⁷²

Ik gadu policija identificē aptuveni 1500 bērnu, kuri ir izdarījuši noziedzīgus nodarījumus. Statistikas dati liecina, ka pēdējos gados (salīdzinājumā ar 2008. gadu) nepilngadīgo noziedzība Igaunijā ir mazinājusies trīs reizes. Taču jāņem vērā, ka šis kritums vairāk skaidrojams ar demogrāfisko situāciju valstī, kā rezultātā ir strauji krities bērnu skaits valstī kopumā. Tomēr noziedzīgo nodarījumu skaits uz 10 tūkstošiem nepilngadīgo šajos gados saglabājies vairāk vai mazāk nemainīgs.¹⁷³

---

¹⁷² Salla, J., Surva, L., Reinomägi, A., Ilves, K., Soo, K. (2013). Safety of children. In *Laste heaolu*, Tallinn: Eesti Statistika: 77-83.

¹⁷³ Ibid.

2.1. Likuma pārkāpumi, par kuriem ziņojuši paši nepilngadīgie¹⁷⁴

2013/2014. gados Igaunijā¹⁷⁵ jau otro reizi tika veikts starptautiskais pētījums¹⁷⁶, lai izzinātu noziedzību, par kuru nav ziņots policijai. Pētījuma mērķa grupā bija septītās līdz devītās klases bērni visā Igaunijā. Tika anketēti kopumā 3658 bērni, no kuriem 2863 bija bērni, kas mācās skolās ar igauņu apmācības valodu, bet 795 skolās ar krievu apmācības valodu. Likumu pārkāpumu izdarīšanas tendences šīs grupas bērnu vidū norāda uz samazinājumu salīdzinājumā ar 2006. gadu, tomēr atsevišķu likumu pārkāpumu veidu skaits ir pieaudzis. 2006. gada aptaujā tika konstatēts, ka tikai 2% no visiem aptaujātajiem bērniem ir pretlikumīgi piesavinājušies kaut ko no lielveikala, bet pēdējās aptaujas (2014) dati liecināja, ka šādu bērnu skaits ir pieaudzis līdz 3,4%. Aptaujas rezultātā tika noskaidrots, ka meitenes izdara mazāk pārkāpumu, kas saistīti ar vardarbību un likuma pārkāpumiem pret īpašumu.¹⁷⁷

Aptauja apliecināja, ka ar vardarbību saistīto noziedzīgo nodarījumu skaits ir samazinājies; bērnu skaits, kuri ir piedalījušies grupveida kautiņos ir samazinājies no 7% uz 4%, bet bērnu skaits, kuri ikdienā sev nēsā līdzī kaudu ieroci (beisbola nūja, ķēde, nazis) samazinājies no 10% līdz 6%.¹⁷⁸

Visbiežāk bērni par noziedzīgu nodarījumu upuriem kļūst skolā vai to tuvumā. Pētījums parādīja, ka bērni tieši skolā vai skolu pagalmos kļūst par noziegumu upuriem: 48% cietuši no naida noziegumiem, 44% par uzbrukumu upuriem, bet 22% par laupīšanu upuriem. 22% no aptaujātajiem kļuvi par vardarbības upuriem skolā (*angļu val. - school bullying*), bet 17% paši bijuši vardarbības veicēji. Vardarbības upuru vidū ir trīs reizes lielāks skaits bērnu, kuri pēc tam ir kļuvi paši par vardarbības veicējiem. Vardarbības veicēji biežāk ir zēni, bet meitenes vairāk cietušas no vardarbības.

Pētījumā norādīts¹⁷⁹, ka svarīgs aizsardzības faktors no viktimizācijas ir vecāku informētība par bērna ikdienas gaitām. Bērni, kuri nāk no ģimenēm, kur ir labas attiecības starp bērniem un vecākiem (proti, valda savstarpēja cieņa un sapratne; vecāki interesējas par bērna gaitām) daudz retāk kļūst par upuriem no citu cilvēku pretlikumīgām darbībām. Starp visiem citiem aizsardzības faktoriem, ļoti

---

¹⁷⁴ Piezīme: angļu valodā šeit tiek lietots jēdziens „*Self-reported Delinquency*“. Tā ir viena no noziedzības izpētes metodēm, ja ir zināms, ka pastāv daudz likuma pārkāpumu, par kuriem bieži vien policijai neziņo. Tiek veikta aptauja, kuras rezultātā, piemēram, nepilngadīgais aizpildot aptaujas anketu norāda, ka pēdējā gada laikā nelegāli iegādājies alkoholu 5 reizes. Sīkāk par šo metodi ir iespējams uzzināt šeit: Terence P. Thornberry, Marvin D. Krohn „The Self-Report Method for Measuring Delinquency and Crime“, https://www.ncjrs.gov/criminal_justice2000/vol_4/04b.pdf (accessed 12.04.2014).

¹⁷⁵ Markina, A., Žarkovski, B. (2014) *Laste hälbiv käitumine Eestis*. Tallinn: Justiitsministeerium and Tartu Ülikool.

¹⁷⁶ Pētījuma nosaukums angļu val. - *Self-reported Delinquency Study (ISR)*.

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ Ibid.

¹⁷⁹ Ibid.

būtiskas ir tieši vecāku zināšanas un ieinteresētība bērna gaitās, bet būtiskākais riska faktors ir saspīlētas un konfliktējošas attiecības ģimenē. No aptaujātajiem bērniem 17% vecāki bija devušies peļņas meklējumos ārvalstīs. Tika noskaidrots, ka vecāku prombūtne atstāj uz bērniem sliktu iespaidu un palielina noziedzīgu nodarījumu un antisociālas uzvedības riskus; konstatēts, ka mazāki riski ir bērniem, kurus vecāki atstājuši vecmāmiņu vai vecāko brāļu vai māsu atbildībā, bet lielāki tiem, kuri atstāti pie attālākiem radiem vai dzīvo vieni.¹⁸⁰

2.2. Nepilngadīgie kontaktā ar tiesību aizsardzības institūcijām

Pēc Kriminālpolitikas attīstības vadlīnijām, ir pamats uzskatīt¹⁸¹, ka ātrs kriminālprocess nepilngadīgo lietās palīdz samazināt nākamo noziedzīgo nodarījumu iespējamību, kā arī samazina negatīvās sekas, ko kriminālprocess rada nepilngadīgajam. Pirmstiesas kriminālprocesam, kurā iesaistīts nepilngadīgais, vispār nevajadzētu būt ilgākam par vienu mēnesi. Saskaņā ar statistikas datiem, vidējais pirmstiesas kriminālprocesa ilgums, kurā nepilngadīgais tiek turēts aizdomās par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, ir samazinājies pēdējos sešos gados divas reizes - no vairāk nekā 5 mēnešiem līdz 2,5 mēnešiem, arī vidējais tiesvedības ilgums ir kļuvis īsāks. Tiesvedības ilguma samazināšanās ir saistāma ar to, ka atsevišķi izmeklētāji un prokurori ir specializējušies nepilngadīgo lietās, kas veicina lielāku kompetenci¹⁸².

Papildus kriminālprocesa paātrināšanai, kas kalpo bērna tiesību aizsardzībai kriminālprocesā, pastāv vēl viens svarīgs Bērna tiesību aizsardzības konvencijas princips – ārpustiesas pasākumu piemērošana bērniem, kuri pārkāpuši likumu. Šie pasākumi ir vairāk saistīti ar bērna iesaisti izglītības un sociālās programmās, lai nodrošinātu bērna labklājību. Igaunijas tiesību sistēmā pastāv Nepilngadīgo komitejas, kas kalpo kā alternatīva tiesām¹⁸³. Saskaņā ar Igaunijas Izglītības informācijas sistēmas ziņām, 2012. gadā Nepilngadīgo komitejas strādāja ar 2029 gadījumiem, kuros tika ziņots par bērniem, kuri izdarījuši likuma pārkāpumus, bet vēl nav tajā vecumā, ar kuru iestājas kriminālatbildība. Nepilngadīgo komitejas uzdevums ir atrast tādas individuālas sankcijas, kuras vislabāk atbilst konkrētā bērna vajadzībām.¹⁸⁴

---

¹⁸⁰ Ibid.

¹⁸¹ Salla, J., Surva, L., Reinomägi, A., Ilves, K., Soo, K. (2013). Safety of children. In *Laste heaolu*, Tallinn: Eesti Statistika: 77-83.

¹⁸² Ibid.

¹⁸³ Ibid.

¹⁸⁴ Ibid.

2012. gada beigās Igaunijas ieslodzījuma vietās atradās 36 bērni. 16 no viņiem bija notiesāti, bet 20 atradās pirmstiesas apcietinājumā. Pēdējo astoņu gadu laikā ieslodzīto nepilngadīgo personu skaits Igaunijā ir krities vairāk nekā divas reizes. Lielākā daļa no ieslodzījumā esošajiem nepilngadīgajiem ir vecumā no 16 līdz 17 gadiem, un lielākā daļa no viņiem ir zēni.¹⁸⁵

4. Labās prakses piemēri nepilngadīgo likumpārkāpumu prevencijā Igaunijā

Igaunijā pavisam ir divas organizācijas, kuras nodrošina veiksmīgu atbalstu riska grupu bērniem un jauniešiem.

4.1. Tartu Bērnu atbalsta centrs¹⁸⁶.

Centrs¹⁸⁷ darbojas Tartu pilsētā (Igaunijas Dienvidu daļā) un sniedz pakalpojumus bērniem, kuri dzīvo šajā reģionā. Centrā bērniem ar uzvedības riskiem un riska ģimenēm tiek sniegti psihologa un sociālie pakalpojumi, medicīniskās un krīzes konsultācijas sarežģītās situācijās. Kopš savas darbības sākuma šī organizācija ir kļuvusi par labi pazīstamu kompetenču centru, kura aktivitātēs ietilpst arī bērnu lietu speciālistu tālākizglītošana no profesionālās sadarbības tīklu organizācijām un institūcijām, kas strādā ne tikai Tartu, bet visā Igaunijā. Organizācija veicina sabiedrības izglītību par vardarbības jautājumiem un bērnu ļaunprātīgas izmantošanas novēršanu.

Centra darbinieki sniedz palīdzību steidzamās krīzes situācijās, veic dažāda veida psihoterapiju, grupu terapiju bērniem un ģimenēm ar riskiem; atbalsta individuālos pakalpojumus un rehabilitācijas pakalpojumus nepilngadīgajiem, kurus uz centru nosūtījušas Nepilngadīgo komitejas. Centrā tiek īstenotas dažādas programmas un projekti, tai skaitā, „Vecākie brāļi un māsas”, „Smaids darbojas”, kā arī tiek sniegts atbalsts pirmsskolas izglītības iestāžu audzēkņiem gatavojoties skolas gaitām projekta „Pozitīvā modelēšana ietvaros”; īstenots projekts „Mainos es un mainās pasaule apkārt man”, starptautiskais projekts „Divas monētas puses” bērniem, kas cietuši no seksuālas izmantošanas, kā arī projekti bērnu vecākiem, kuri zaudējuši darbu. Centrs īsteno arī programmas, kurās tiek sniegts atbalsts bērniem, ja vecāki atrodas laulības šķiršanas procesā; tiek veidotas apmācības kā sociālā darba ietvaros konsultēt ģimenes; par bērnu ļaunprātīgas izmantošanas jautājumiem; kā strādāt ar problēmbērniem un

---

¹⁸⁵ Ibid.

¹⁸⁶ Further: Centre.

¹⁸⁷ Tartu Child Support Center: <http://www.tugikeskus.org/ee/english.html> (accessed 10.02.2014).

bērniem, kam ir tieksme uz pašsakropļošanu; par bērnu seksuālo attīstību un atbalsta metodēm bērna veiksmīgas attīstības veicināšanai; par metodēm, kā tikt galā ar hiperaktīvu bērnu skolā un mājās; kā attīstīt sociālās prasmes pirmsskolas vecuma bērniem, sniedzot konsultācijas bērnu vecākiem un bērnudārzu speciālistiem; tiek īstenotas dažāda veida apmācības bērniem par drošu uzvedību.

No 2005. gada Bērnu atbalsta centrs organizē rehabilitāciju tiem bērniem, kuri ir pārkāpuši likumu, kā dēļ Nepilngadīgo komiteja tos ir nosūtījusi uz centru. Šim mērķim izveidota speciāla rehabilitācijas komanda, kuras sastāvā ir psihologs, speciālais pedagogs, ģimenes ārsts un sociālais darbinieks. Speciālistu komandas uzdevums ir kopā ar bērnu un viņa ģimeni izstrādāt rehabilitācijas plānu un īstenot to.

4.2. Papaver¹⁸⁸ (*latīņu val. – magone*)

Šī ir nevalstiska organizācija, kura strādā Igaunijas galvaspilsētā Tallinā. "Papaver" ir dibināta 2007. gadā, un tās galvenais uzdevums ir konsultēt ģimenes un bērnus ar uzvedības riskiem, nodrošinot psihoterapiju un sociāla rakstura konsultācijas, kā arī sniegt rehabilitācijas pakalpojumus bērniem un jauniešiem, kas pārkāpuši likumu. Rehabilitācijas programmas ilgums ir no 6 mēnešiem līdz 3 gadiem, un tas tiek balstīts uz bērnu vajadzībām, kā arī pamatojoties uz tiem mērķiem, kas noteikti sadarbībā ar pašu bērnu un viņa ģimenes locekļiem. Pakalpojums sevī ietver rehabilitācijas plāna izstrādi; individuālās, ģimenes un grupu konsultācijas; sadarbību ar atbalsta tīklu un sasniegumu izvērtēšanu.

„Papaver” arī organizē apmācības tiem vecākiem, kuru bērni ir Nepilngadīgo komitejas klienti. Vecāku apmācības sastāv no 10 grupu tikšanās reizēm vienu reizi nedēļā, nodarbības notiek katru nedēļu un ilgst 1,5 stundas. Blakus tam organizācija sniedz dažāda veida terapijas pakalpojumus (sociālās, psiholoģiskās, runas un valodas terapiju), kurus klienti ir ļoti augstu novērtējuši.

4. Dažas noslēguma piezīmes

- Vērtējot nepilngadīgo noziedzības jomu, jāatzīmē, ka Igaunijā līdz šim saglabājas ļoti augsts nepilngadīgo skaits, kuri tiek turēti slēgta veida iestādēs. Lai gan šo parādību ir iespējams izskaidrot ar vēlināku prevencijas formu piemērošanu, vienlaikus tas liecina par primārās prevencijas pasākumu vājumu.

---

¹⁸⁸ Papaver home page: <http://papaver.ee/rehabilitation-service-juvenile-delinquents/> (accessed 10.02.2014).

- Agrīnā noziedzīgu nodarījumu prevencija Igaunijā nav atzīta par atsevišķu, neatkarīgu politikas jomu. Prevencijas jomā ir iesaistītas neskaitāmas institūcijas, bet tieši par prevencijas jomu kopumā neviena nav atbildīga.

***

Kopsavilkums

Publikācija satur plašāku Latvijas bērnu un jauniešu likumpārkāpumu prevencijas sistēmas, tai skaitā politikas attīstības dokumentu, tiesību normu un prakses analīzi. Publikācijas ietvarā uzmanība fokusēta ne tikai uz nepilngadīgo personu izdarīto likuma pārkāpumu prevenciju, bet arī uz riskiem un metodēm, lai novērstu situācijas, kurās nepilngadīgās personas kļūst par likuma pārkāpumu upuriem. Saskaņā ar Latvijas tiesību aktiem bērns ir persona, kura nav sasniegusi 18 gadu vecumu.

Fakts, ka Latvijā nav atsevišķi no pieaugušajiem izveidotas bērnu un jauniešu justīcijas sistēmas, un prevencijas darbs ar nepilngadīgajām personām nav regulēts vienotā tiesiskā aktā, sarežģītā spēkā esošo tiesību normu mērķtiecīgu piemērošanu praksē un preventīvā darba rezultātu monitoringu. Individuālā un agrīnā preventīvā darba plānošana un veikšana ar riska grupu bērniem un bērniem riska situācijās, kā arī viņu ģimenēm Latvijā ir pašvaldību pienākums. Esošais tiesiskais regulējums neierobežo pašvaldības, un tās var preventīvi strādāt ar jebkura vecuma bērnu, kurš veic darbības, kas var novest pie prettiesiskas rīcības vai kaitējuma citai personai. Vienlaikus prakse, kas izveidojusies, ir ļoti atšķirīga, un darbs ar bērniem Latvijas pašvaldībās ir jāturpina attīstīt.

1. Nepilngadīgās personas tiesiskais statuss Latvijas Republikas tiesību aktos.

Latvijā nav atsevišķi no pieaugušajiem izveidotas nepilngadīgo justīcijas sistēmas (Juvenile Justice izpratnē) un prevencijas darbs ar nepilngadīgajām personām nav regulēts vienotā tiesiskajā ietvarā.

Nepilngadīgā, bērna un jaunieša tiesisko statusu Latvijā nosaka trīs tiesību akti. Latvijas Civillikums¹⁹⁰ nosaka, ka nepilngadība abu dzimumu personām turpinās tik ilgi, līdz tās sasniegušas astoņpadsmit gadu vecumu. Latvijas Civillikumā¹⁹¹ paredzēts, ka līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai bērns ir vecāku aizgādībā. Tas nozīmē, ka vecāku tiesības un pienākums ir rūpēties par bērnu, tai skaitā viņa mantu, un pārstāvēt viņu visās personiskajās un mantiskajās attiecībās.

---

¹⁸⁹ Pārskats izveidots uz I.Kronbergas izstrādātā nacionālā ziņojuma bāzes par Latviju, projektā "Meklējot labāko Eiropas praksi jauniešu noziedzības novēršanai", pieejams: <http://www.oijj.org/en/keeping-youth-away-from-crime-results>.

¹⁹⁰ Civillikuma 219.pants, <http://likumi.lv/doc.php?id=225418> (skatīts 12.05.2014).

¹⁹¹ Turpat, 177.pants.

Bērna tiesību aizsardzības likums¹⁹² nosaka bērna tiesību un brīvību ietvaru, kā arī to aizsardzību. Likums nosaka metodes un principus, saskaņā ar kuriem tiek kontrolēta bērna uzvedība¹⁹³ un noteikta viņa atbildība.

Jaunatnes likuma¹⁹⁴ ietvaros noteikts, ka jaunielis ir persona vecumā no 13 līdz 25 gadiem. Jaunatnes likuma mērķis ir uzlabot jauniešu dzīves kvalitāti, veicinot viņu iniciatīvas, darba tikumu un patriotismu, līdzdalību lēmumu pieņemšanā un sabiedriskajā dzīvē, kā arī atbalstot darbu ar jaunatni kopumā. Jaunatnes likums nosaka jaunatnes politikas jēdzienu, tās principus un uzdevumus, kā arī valsts pārvaldes iestāžu kompetenci jaunatnes politikas īstenošanā.

2. Bērnu likumpārkāpumu un bērnu tiesību aizskārumu prevencijas veidi un formas Latvijā.

Atsevišķi pasākumi, kurus ir iespējams attiecināt uz *agrīno prevenciju*, regulēti Bērnu tiesību aizsardzības likumā¹⁹⁵. Likums nosaka¹⁹⁶, ka preventīvo darbu ar bērniem veic pašvaldība sadarbībā ar bērnu vecākiem, izglītības iestādēm, Valsts policiju, sabiedriskajām organizācijām un citām iestādēm, kā arī ar Valsts probācijas dienestu gadījumos, ja bērns ir probācijas klients. Pašvaldības pienākums ir veikt preventīvo darbu ar bērniem līdz 18 gadu vecumam gadījumos: ja bērns ir izdarījis noziedzīgu nodarījumu¹⁹⁷ un pirmstiesas izmeklēšanas laikā nav apcietināts (a); atzīts par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, bet sods nav saistīts ar brīvības atņemšanu (b); atbrīvots no kriminālatbildības, piemērojot prokurora priekšrakstu par sodu (c); atbrīvots no brīvības atņemšanas soda izpildes (d); izdarījis ar Krimināllikumu aizliegtas prettiesiskas darbības, bet nav vecumā ar kuru iestājas kriminālatbildība (e); vairāk nekā divas reizes izdarījis darbības, kas ir sodāmas saskaņā ar Administratīvo pārkāpumu kodeksa¹⁹⁸ tiesību normām (f); ja bērns ubago, klaiņo vai veic citas darbības, kas var novest

---

¹⁹² Bērna tiesību aizsardzības likums, http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Protection_of_the_Rights_of_the_Child.doc (skatīts 12.05.2014).

¹⁹³ Turpat, IX nodaļa.

¹⁹⁴ Jaunatnes likums, http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Youth_Law.doc (skatīts 12.05.2014).

¹⁹⁵ Bērna tiesību aizsardzības likums, IX nodaļa, http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Protection_of_the_Rights_of_the_Child.doc (skatīts 12.05.2014).

¹⁹⁶ Turpat, 58.pants.

¹⁹⁷ Autores piezīme: šajā gadījumā par noziedzīgām ir uzskatāmas darbības, kas ir sodāmas saskaņā ar Krimināllikuma tiesību normām. Krimināllikuma teksts ir pieejams šeit: <http://likumi.lv/doc.php?id=88966> (skatīts 12.05.2014).

¹⁹⁸ Administratīvo pārkāpumu kodekss,

pie prettiesiskas rīcības (g). Faktiski minētais tiesiskais regulējums pieļauj, ka pašvaldība var preventīvi strādāt ar jebkuru bērnu, kurš veic darbības, kas var novest pie prettiesiskas rīcības (iepriekš minētais „g” punkts).

3. Attīstāmās prakses un pozitīvie piemēri bērnu un jauniešu likumpārkāpumu prevencijas jomā

Šobrīd Latvijā nav visaptverošas bērnu noziedzības prevencijas sistēmas. Agrīnā prevencija ir uzticēta iestādēm Latvijas pašvaldībās, un tā tiek īstenota ļoti atšķirīgu pieeju veidā. Vairākās pašvaldībās preventīvais darbs ir attīstīts vāji vai nav attīstīts itin nemaz. Šo iemeslu dēļ pēdējo gadu laikā tika īstenoti vairāki projekti, kuru galvenais uzdevums bija attīstīt dažādas prevencijas metodes un ieviest multidisciplināras un interinstitucionālas sadarbības formas. Abi īstenotie projekti bija veiksmīgi, un to rezultāti var tikt izmantoti arī citās Eiropas valstīs. Būtiski, ka projektu ietvaros attīstītas pieejas neprasa lielus finansiālos ieguldījumus, tās ir fokusētas uz bērniem draudzīgu metožu attīstīšanu, bērniem draudzīgas vides radīšanu un interinstitucionālas sadarbības veidošanu, iesaistot dažādus bērnu tiesību aizsardzības speciālistus.

3.1. Projekts¹⁹⁹ „Atbalsta sistēma nepilngadīgo likumpārkāpumu prevencijai”

Pieņemot, ka praktiskā pieredze ir viens no vislabākajiem speciālistu pārliecināšanas un jaunas politikas veidošanas līdzekļiem, 2011. gadā tika uzsākts projekts²⁰⁰ „Atbalsta sistēma nepilngadīgo likumpārkāpumu prevencijai”. Projekta mērķi bija mazināt atstumtības riskus bērniem ar sociālās uzvedības traucējumiem un radīt drošu vidi šo bērnu veiksmīgai attīstībai Latvijas lauku novados. Projektā bija plānots iesaistīt bērnus no apdzīvotām vietām ārpus lielām pilsētām, jo šo bērnu un viņu ģimeņu rīcībā ir mazāki resursi dažādu sociālo problēmu risināšanai.

Projektā iesaistīto bērnu mērķa grupu vajadzības tika noteiktas, ņemot vērā identificētos sociālās uzvedības riskus - izmantojot speciāli šim nolūkam izstrādātus risku un vajadzību noteikšanas instrumentus, bet projekta noslēgumā par katru bērnu tika sastādīts progresa ziņojums. Projekta mērķu

---

http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Latvian_Administrative_Violations_Code.doc (skatīts 20.05.2014).

¹⁹⁹ Building a Support System to Prevent Juvenile Delinquency, <http://www.providus.lv/public/27598.html> (skatīts 25.05.2014).

²⁰⁰ Building a Support System to Prevent Juvenile Delinquency, <http://www.providus.lv/public/27598.html> (skatīts 25.05.2014).

specifika noteica, ka visām potenciāli iesaistāmajām bērnu grupām pastāv sociālās uzvedības riski – taču to cēloņi ir dažādi piemēram - finanšu līdzekļu trūkums, objektīvi vai subjektīvi šķēršļi izglītības iegūšanā; bezdarbs; likumpārkāpumu izdarīšanas fakts un neprasme vadīt savu personību; atkarības, vardarbības pieredze, neprasme pieņemamā veidā risināt problēmas.

Projekta sākumā tika plānots, ka iesaistot bērnus sociāli derīgās aktivitātēs, iepazīstinot viņus ar iespējām interesanti organizēt savu brīvo laiku, demonstrējot bērniem patiesu ieinteresētību viņu dzīvē, būtiski tiks mazināti likumpārkāpumu izdarīšanas riski. Projekta gaitā tika veikts monitorings un izstrādāts pētījums²⁰¹. Projektā kopumā 18 mēnešu laikā tika iesaistīti vairāk kā 250 bērni un izveidotas nepilngadīgo prevencijas Atbalsta sistēmas trijās Latvijas pašvaldībās.

Pētījumā²⁰² par projekta rezultātiem tika atzīts, ka Starpinstitucionālās sadarbības modelis ir bērnu tiesību aizsardzības un likumpārkāpumu prevencijas metode, kas piemērota lietošanai bērna dzīves vietā un ir vērsta uz dažādu institūciju speciālistu sadarbību konkrēta bērna dzīves vides uzlabošanai. Vienlaikus starpinstitucionālās sadarbības ietvaros ir iespējams sadarboties ar bērna vecākiem un ģimeni, kā arī uzklaut bērna viedokli. Ja starpinstitucionālā sadarbība starp tiesību aizsardzības, pašvaldības, bērnu lietu un citiem speciālistiem ir organizēta, izvirzot aktuālas prioritātes noteiktam bērnam un viņa vajadzībām, visus Starpinstitucionālajā darba grupā iesaistītos speciālistus nosacīti ir iespējams iedalīt trīs kategorijās: agrīnās prevencijas veicējus - vēlams bērnam tuvākie – sociālais dienests, vecāki un ģimene, skola, ģimenes ārsts, Bērnu un jaunatnes centrs, bērnu tiesību speciālists (a) un vispārējās prevencijas veicējus - vēlams tālākie – bāriņtiesa, policija (b), un speciālajā prevencijā iesaistītās institūcijas – tiesa, prokuratūra, Valsts probācijas dienests un brīvības atņemšanas iestāde (c).

Projekta rezultātu izvērtējumā²⁰³ tika ietverti šādi galvenie secinājumi: Prevencija ir mērķtiecīgi īstenotu pasākumu kopums bērna ikdienā - tai skaitā brīvā laika plānošana, šķēršļu novēršana piekļuvei sporta un veselīga dzīvesveida pasākumiem, kā arī individuālās un grupu intervences. Prevencijas sistēmas izveide ir ilgtermiņa pasākums, kas jāīsteno kopīgi gan valdībai, gan nozaru speciālistiem, kas ikdienā strādā ar bērniem un ģimenēm, būtiska ir izglītības iestāžu loma.

---

²⁰¹ "Child-friendly Justice in Latvia: Focusing on Crime Prevention" (2012), <http://ej.uz/r65j> (skatīts 15.04.2014).

²⁰² Turpat, 53.lpp.

²⁰³ Nepilngadīgo likumpārkāpumu prevencija: Secinājumi, Paola Riva Gapani, <http://ej.uz/frga> (skatīts 25.05.2014).

3.2. Projekts „Bērnu antisociālas uzvedības mazināšana: agrīnās prevencijas modeļi”²⁰⁴”

Projektam tika izvirzīts mērķis attīstīt inovatīvas preventīvā darba metodes, lai radītu iekļaujošu vidi pirmsskolas un sākumskolas vecuma bērniem un viņu ģimenēm.

Plānots, ka, īstenojot projekta aktivitātes, tiks: mazināti atstumtības riski pirmsskolas un sākumskolas vecuma bērniem ar agrīniem sociālās uzvedības traucējumiem un radīta droša vide šo bērnu veiksmīgai attīstībai Latvijas lauku novados (a); radīta un praksē pārbaudīta agrīno bērnu uzvedības risku atpazīšanas un novēršanas sistēma, iesaistot šajā procesā pirmsskolas un sākumskolas pedagogus, bērnu vecākus, vietējo pašvaldību speciālistus, vietējās sabiedrības pārstāvjus, kā arī pašus bērnus (b); veicināta pārmaiņu filozofija darbā ar pirmsskolas un sākumskolas bērniem, kuriem ir konstatēti antisociālas uzvedības riski (c); veidot atbalstošu un atjaunojošu, nevis nosodošu pieeju darbā ar bērniem no bērnu lietu, kā arī visu citu institūciju speciālistu puses (d); stiprināt sadarbību starp bērnu vecākiem un pirmsskolas, un sākumskolas pedagogiem, lai savlaicīgi identificētu un novērstu pirmsskolas un sākumskolas bērniem agrīnus uzvedības riskus; izveidot starpinstitucionālās sadarbības platformu prevencijas darbam un agrīnām intervencēm (e).

Lai sniegtu atbalstu vecākiem bērnu audzināšanā, projekta ietvaros trīs Latvijas pašvaldībās – Saldū, Kuldīgā un Cēsīs - tiks izstrādāts multidisciplinārs sadarbības modelis (1) starp pirmsskolas un sākumskolas, pašvaldību un vietējo nevalstisko organizāciju speciālistiem, ar mērķi izstrādāt un ieviest praksē vietējām vajadzībām atbilstošu metodiku bērnu sociālās uzvedības risku agrīnai noteikšanai un novēršanai (2), veicinot sadarbību ar bērnu vecākiem vai personām, kas tos aizstāj. Plānots, ka izstrādātais sadarbības modelis un metodika tiks veidoti, lai tie būtu ilgtspējīgi un ieviešami citos Latvijas novados.

Metodika, bērnu sociālās uzvedības risku agrīnai noteikšanai un sadarbībai ar vecākiem, tiks izstrādāta praktiska darba īstenošanas un analīzes gaitā - 2 gadu laikā īstenojot 15 nodarbību ciklus ar projektā iesaistītiem bērniem un vecākiem pirmsskolas izglītības iestādēs un sākumskolā. Lai veicinātu sadarbību starp institūcijām, kvalitatīvu lēmumu pieņemšanu ģimeņu ar bērniem atbalstam paredzētas starpinstitūciju darba grupas (SDG) (3), plānots, ka šajās darba grupās katrā novadā kodolu veidos nevalstisko organizāciju pārstāvji, kas darbojas bērnu tiesību aizsardzības jomā konkrētajā novadā;

---

²⁰⁴ Reducing youth at risk numbers: modeling early childhood intervention approaches, <http://www.providus.lv/public/27876.html> (skatīts 25.05.2014).

pirmsskolas, sākumskolas izglītības iestāžu speciālisti, un valsts un pašvaldības iestāžu speciālisti. Divos projektā iesaistītajos novados (Saldū un Cēsīs) SDG darbam ar riska grupu jauniešiem un bērniem jau darbojas, jo tās tika izveidotas iepriekš īstenotajos projektos – tāpēc pirmsskolas un sākumskolas darba speciālisti veidos jau esošās starpinstitūciju grupas jaunu apakšgrupu, bet Kuldīgā SDG tiks ieviesta pilnībā no jauna.

Plānots identificēt labāko pieredzi agrīnās prevencijas jomā ar Norvēģijas, Bulgārijas, Lietuvas, Igaunijas un Beļģijas speciālistu palīdzību. Patlaban²⁰⁵ projekts ir uzsākts un tajā ir iesaistīti vairāk nekā 50 bērni no trīs pirmsskolas izglītības iestādēm un trīs sākumskolām, kā arī pedagogi un vecāki. Bērniem kopā ar viņu vecākiem visa projekta garumā ir iespējams piedalīties viņu vajadzībām atbilstošos pasākumos, gan individuāli, gan grupās. Projekta rezultāti tiks apkopoti²⁰⁶ tā beigās un ietverti monitoringa ziņojumā, kas būs pieejams angļu un latviešu valodās 2015. gada beigās.

3.3. Projekta „Meklējot labāko Eiropas praksi jauniešu noziedzības novēršanai” pilotprojektu prakses izvērtējums

Nemot vērā iepriekšējos projektos izdarītos secinājumus un Latvijas jauniešu justīcijas ietvarā pētījumu ceļā konstatētās problēmas, 2012.gadā Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS²⁰⁷ sadarbībā ar profesionāļiem no Igaunijas, Lietuvas, Skotijas, Nīderlandes un Beļģijas, izstrādāja projektu, kura fokusā bija plašāka mērķa grupa: ne tikai bērni, bet arī viņu vecāki (a), nevis prevencija vispārīgā nozīmē, bet prevencijas metožu piemērošana agrīnā risku attīstības posmā bērniem, ietverot šajā grupā arī bērnus riska situācijās.

Projekts²⁰⁸ „Meklējot labāko Eiropas praksi jauniešu noziedzības novēršanai” tika uzsākts 2013. gada 7. janvārī, un tas tika īstenots līdz 2015. gada 6. janvārim. Projekta plašākais mērķis - atrast, identificēt un ieviest Eiropas valstu labākās prakses darbam ar riska grupu bērniem un bērniem riska

---

²⁰⁵ Autores piezīme: projekta īstenošanas laiks no 2013.gada 7.janvāra līdz 2015.gada 6.janvārim, sīkāka informācija par projektu šeit latviešu valodā: <http://www.providus.lv/public/27875.html> un angļu valodā: <http://www.providus.lv/public/27876.html> (skatīts 25.05.2014).

²⁰⁶ Autores piezīme: Monitoringa ziņojums par šī projekta attīstāmo praksi tiks publiskots 2015.gada septembrī.

²⁰⁷ Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS: <http://www.providus.lv/public/index.html> latviešu valodā, Centre for Public Policy PROVIDUS, http://www.providus.lv/public/index_en.html in english (skatīts 25.05.2014).

²⁰⁸ Autores piezīme: detalizētu informāciju par projektu ir iespējams uzzināt latviešu valodā šeit: <http://www.providus.lv/public/27802.html> un angļu valodā šeit: <http://www.providus.lv/public/27804.html> (skatīts 25.05.2014).

situācijās, lai, veicinot bērnu labklājību un sociālo iekļaušanu, mazinātu noziedzības un atstumtības riskus bērniem, radītu drošāku vidi bērnu veiksmīgai attīstībai Eiropā kopumā.

Pilotprojekti tika uzsākti un darbojas Latvijas lauku reģionu pašvaldībās, kur izveidotas 120 individuālas programmas riska grupu bērniem un viņu ģimenēm. Katrā pilotprojektā strādā starpinstitutionālu komanda, kurā tiek iekļauti ne tikai bērnu lietu speciālisti, sociālie darbinieki, bet arī izglītības darbinieki un pedagogi, kā arī tiesību aizsardzības institutionālu speciālisti. Starpinstitutionālās grupas ietvaros notiek intensīva informācijas apmaiņa, tiek veikti bērnu un ģimeņu risku un vajadzību novērtējumi, sastādītas programmas bērniem un viņu ģimenēm.

Projektā²⁰⁹ „Meklējot labāko Eiropas praksi jauniešu noziedzības novēršanai” pilotprojektiem tika izvirzīti divu veidu uzdevumi: izmantojot projektā pieejamos resursus, apgūt efektīvas prakses darbam ar bērnu un jauniešu likumpārkāpumu prevencijas īstenošanas instrumentiem (a); iegūtās zināšanas un prasmes izmantot darbā ar riska grupu bērniem un bērniem riska situācijās, kopumā trijās pašvaldībās izstrādājot 120 preventīvās programmas bērniem un viņu ģimenēm (b). Uzdevums bija jāveic starpinstitutionālu sadarbības formā²¹⁰, izmantojot Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas²¹¹ speciālistu profesionālo atbalstu.

Pilotprojektu Monitorings²¹² tika veikts ar šādām metodēm: monitoringa komandas regulāras tikšanās ar novadu Starpinstitutionālajām darba grupām uz vietas novados (a); monitoringa komandas darba rezultātu regulāri apkopojumi starp vizītēm novadu pilotprojektos (b); padziļināto (kvalitatīvo) interviju organizēšana ar novadu pilotprojektu koordinatoriem (c); pilotprojekta uz bērniem un ģimenēm ietekmes novērtējuma novados (d); pilotvietu pakalpojumu draudzīguma bērniem un ģimenēm novērtējuma (d).

Kopumā visos trijos pilotprojektos piedalījās 173 bērni. Ņemot vērā vienotu un sistēmisku preventīvo pasākumu ietvara trūkumu, pilotprojektos iesaistāmo bērnu vecuma ietvars netika noteikts. Tas nozīmē, ka jau pilotprojektu plānošanas brīdī ikviena pašvaldība apzinājās, kādas vecuma grupas

---

²⁰⁹ Meklējot labāko Eiropas praksi jauniešu noziedzības novēršanai (2013 – 2015), latviešu valodā:

<http://www.providus.lv/public/27802.html> un angļu valodā: Keeping Youth Away from Crime: Searching for Best European Practices, <http://www.providus.lv/public/27804.html> (skatīts 27.05.2014).

²¹⁰ Autores piezīme: katrā no projektā iesaistītajām pašvaldībām tika izveidota Starpinstitutionālās sadarbības darba grupa.

²¹¹ Valsts Bērnu tiesību aizsardzības inspekcija: <http://www.bti.gov.lv/lat>, The State Inspectorate For Protection Of Children's Rights”, http://www.bti.gov.lv/eng/vbta_inspekcija/ (skatīts 28.05.2014).

²¹² Autores piezīme: pilotprojektu monitoringa detalizēti rezultāti tiks ietverti pilotprojektu pētījumā (monitoringa ziņojumā). Šajā ziņojumā tiks ietverts prevencijas darba novērtējums novados, kuri bija iesaistīti projektā, ar mērķi iegūto labo praksi izplatīt citās Latvijas pašvaldībās un speciālistu vidū.

bērni varētu nonākt projektā visvairāk un atbilstoši šim apsvērumam plānoja iespējamo Aktivitāšu katalogu. Konstatētie riski bērniem nosacīti iedalās: emocionālās izglītības un saskarsmes traucējumos (a) un sociāli ekonomiska rakstura iemeslos (b). Visvairāk projektā ir bijis iespējams ietekmēt bērnu un jauniešu emocionālās vadības spējas un uzlabot sociālās saskarsmes iemaņas, faktiski maz iespēju ir bijis vadīt sociāli ekonomiska rakstura riskus²¹³, kuru cēloņi bieži vien bijuši ilgi un radušies šajās ģimenēs daudz senākā pagātnē, piemēram, zems vecāku izglītības līmenis, kā rezultātā nav iespējams iegūt labi apmaksātu darbu.

Pilotprojektu rezultāti ir saistīti ar iepriekš minētajiem apsvērumiem: bērniem, jauniešiem un vecākiem ir izdevies normalizēt savstarpējās attiecības, iegūt jaunas saskarsmes prasmes, veidot uzticības loku un to paplašināt, iegūt jaunas lietderīgas prasmes ikdienā, vienlaikus pilotprojektā nespējot atrisināt tādus faktoros, kā ģimenei nepiemērota vide vai mājoklis, vai vecāku bezdarbs. Tomēr, pat ņemot vērā šo faktoru, ir pamats uzskatīt, ka problēmu apzināšana un riska faktoru identificēšana kopā ar ģimeni pati par sevi ir uzskatāma par soli tuvāk nepieciešamajiem risinājumiem nākotnē.

Pilotprojektu īstenošana nodrošināja iespēju praksē pārbaudīt un aprobēt metodes darbam ar bērniem, kuri pauž antisociālas uzvedības riskus. Svarīgi, ka šī pieredze ir nododama arī citām Eiropas valstīm. Pilotprojektu pieredze parāda veidus, kā bez lieliem finansiāliem ieguldījumiem pašvaldībās var izveidot institucionālu prevencijas sistēmu, kas vērsta uz bērnu aizsargāšanu un antisociālas uzvedības novēršanu.

4. Daži noslēguma komentāri

Latvijā nav atsevišķi no pieaugušajiem izveidotas bērnu un jauniešu justīcijas sistēmas, un prevencijas darbs ar nepilngadīgajām personām nav regulēts vienotā tiesiskajā aktā.

Preventīvā darba plānošana un veikšana Latvijā ir pašvaldību pienākums, esošais tiesiskais regulējums neierobežo pašvaldības, un tās var preventīvi strādāt ar jebkura vecuma bērnu, kurš veic darbības, kas var novest pie prettiesiskas rīcības. Vienlaikus nav metodisko norāžu attiecībā uz preventīvā darba formām ar noteiktām bērnu vecuma grupām, tāpēc šī un citu iemeslu dēļ preventīvais darbs ar bērniem vismaz pusē Latvijas pašvaldību ir nepietiekams.

---

²¹³ Padziļināto (kvalitatīvo) interviju materiāli ar pilotvietu vadošajiem speciālistiem projektā „Meklējot labāko Eiropas praksi jauniešu noziedzības novēršanai” (JUST/2011/FRAC/AG2671). Veiktas laika posmā no 2014.gada 19. – 26.maijam. Nepublicētais materiāls.

1. Īss ieskats normatīvajā bāzē

1996. gadā Lietuvā tika veikta Jauniešu justīcijas reforma. Tās galvenie mērķi bija izveidot un ieviest nevis sodu saturošas, bet preventīvas, sociāla rakstura intervences nepilngadīgajiem likuma pārkāpējiem. 1999. gads bija zīmīgs ar to, ka tika uzsākta Jauniešu justīcijas programmas (1999.-2002.) ieviešana Lietuvā, kuras galvenais mērķis bija samazināt jauniešu izdarīto likuma pārkāpumu recidīvu. 2004. gadā Lietuvas Republikas valdība apstiprināja otro Jauniešu justīcijas programmu (2004.-2008.), kuras mērķis bija jauniešu - likuma pārkāpēju, resocializācija un jauniešu izdarīto likuma pārkāpumu skaita samazināšana, kā arī to institūciju tīkla izveidošana, kas strādā jauniešu justīcijas jomā un speciālistu apmācība.

Abu programmu īstenošanas rezultātā, jauniešu justīcijas sistēmā notika būtiskas izmaiņas – tā kļuva daudz humānāka un orientēta uz bērna vecumu (briedumu) un atbilstoši tam – bērna vajadzībām, tai skaitā pēc izglītības. Balstoties uz šīm programmām, tika izstrādātas minimālās un vidējās aprūpes programmas bērniem, kas tika apstiprinātas 2008. gadā. Sistēmas mērķis bija izveidot integrētu sistēmu darbam ar nepilngadīgajiem, kuriem ir uzvedības problēmas, paredzot viņiem sociālas, pedagoģiskas, psiholoģiskas un citas atbalsta programmas.

Bērnu tiesību aizsardzību Lietuvā nodrošina:

- valsts un institūcijas (Bērnu tiesību ombuds, Sociālās drošības un darba ministrija, Valsts bērnu tiesību aizsardzības un adopcijas dienests, kas strādā Sociālās drošības un darba ministrijas paspārnē);
- pašvaldību institūcijas (Pašvaldību bērnu tiesību aizsardzības aģentūras);
- sabiedriskās organizācijas, kuru darbs ir saistīts ar bērnu tiesību aizsardzības jomu.

Kopumā prevencijas darbs tiek organizēts īstenojot Lietuvas valdības apstiprinātās programmas: Nepilngadīgo nodarbinātības un prevencijas uzlabošanas programma, nacionālā bērnu un jauniešu noziedzības novēršanas programma, Nacionālā narkotiku kontroles un narkotiku atkarības novēršanas programma, Nacionālā programma prostitūcijas novēršanai un bērnu seksuālas ekspluatācijas novēršanai, Bērnu un jauniešu socializācijas programma un Jauniešu justīcijas programma.

---

²¹⁴ Izstrādājušas Asta Piksriene un Egle Kuraite, balstoties uz pētniecisko ziņojumu par Lietuvu, projektā "Meklējot labāko Eiropas praksi jauniešu noziedzības novēršanai, pieejams: <http://www.oijj.org/en/keeping-youth-away-from-crime-results>.

2. Attīstāmās prakses bērnu un jauniešu agrīnās prevencijas jomā

2.1. Lielie brāļi un lielās māsas

Lielie brāļi un lielās māsas ir programma, kas pamatojas uz mentoringa principiem un ir izmantojama kā agrīnās prevencijas un intervences metode. Šī metode balstās uz individuālu un brīvprātīgu palīdzības sniegšanu bērniem. Pirms iesaistes programmā brīvprātīgie iziet rūpīgu atlases procedūru, lai palīdzētu bērniem vecumā no 7 līdz 17 gadiem tikt galā ar sarežģītām psiholoģiskām problēmām. Attiecības starp bērnu un brīvprātīgo tiek veidotas un analizētas speciālista uzraudzībā (psihologs, sociālais darbinieks un citi).

Brīvprātīgais ir bērna Lielais draugs, bet bērns ir Mazais draugs, kuri satiekas vienu reizi nedēļā un pavada kopā ne mazāk kā divas stundas. Draudzības sākumā viņi paraksta Draudzības līgumu, kurš tiek noslēgts uz vienu gadu. Pēc viena gada līguma sadarbības laiks tiek pagarināts vēl uz vienu gadu vai izbeigts, pamatojoties uz abpusēju vienošanos. Pagarinot līgumu, procesā tiek iesaistīts bērns, viņa vecāki, brīvprātīgais, audžuvecāki (ja tādi ir) un programmas koordinators.

Draudzībai starp brīvprātīgo un bērnu ir savi noteikumi, tā norisinās programmas koordinators un lietas vadītāja pārraudzībā. Programma sniedz bērniem ilgtermiņa socializācijas atbalstu gadījumos, kad izjūtamā trūkums, kā arī pozitīvu piemēru, ko sniedz reāls pieaugušais. Programma dod pozitīvu rezultātu darbā ar bērniem, kuri piedzīvojuši emocionālu, fizisku vai seksuālu vardarbību, atstāšanu novārtā, piedzīvojuši atsvešinātību vai ņirgāšanos no vienaudžu puses; kuru vecāki ir šķīrušies, vai ir bijis zaudēts kāds no ģimenes locekļiem, vai arī kāds no ģimenes locekļiem ir atkarīgs no alkohola, narkotikām, vai tādiem bērniem, kuru ģimenēs miesas sodi ir kļuvuši par normālu uzvedības veidu.

Programma Lietuvā tika ieviesta 1995. gadā, un sākotnēji to finansēja Lietuvas Fonds atvērtaī sabiedrībai. Vēlāk Bērnu aizsardzības centrs pārņēma šo programmu un sāka īstenot Viļņā. Šodien programma ir veiksmīgi ieviesta un darbojas daudzās Lietuvas pilsētās un skolās. Bērnu uz programmu bieži vien nosūta skolotāji, psihologi vai sociālie darbinieki. Dažkārt arī vecāki atrod informāciju par projektu internetā un interesējas par savu bērnu iesaisti tajā. Ir daudzi gadījumi, ka paši bērni vēlas iesaistīties šajā programmā, jo viņu draugiem, brāļiem vai māsām ir Lielākais draugs.

- **Palīdzības sniedzēji – brīvprātīgie.** Par brīvprātīgo šajā programmā var kļūt katrs motivēts brīvprātīgais, kurš ir sasniedzis 18 gadu vecumu un ir pietiekami atbildīgs, lai spētu saprast bērnus un viņu vajadzības, kā arī vēlas kļūt par pieaugušo draugu kādam bērnam. Šo darbu brīvprātīgie veic bez

samaksas, lai palīdzētu bērnam kļūt psiholoģiski spēcīgākam un apgūt pozitīvas dzīves iemaņas. Brīvprātīgā profesijai nav būtiskas nozīmes, bet pirms kļūt par Lielo draugu kādam bērnam brīvprātīgie iziet rūpīgu atlases procedūru un tiek speciāli apmācīti. Pirmā atlases posmā brīvprātīgie iesniedz visus nepieciešamos formālos dokumentus programmas vadītājam un tiek uzaicināti uz sarunu, lai noskaidrotu vai brīvprātīgā darba kandidātam piemīt pietiekama psiholoģiskā noturība. Ļoti svarīgi ir noskaidrot, kāda mērķa vadīts brīvprātīgais vēlas iesaistīties programmā, kāds ir viņa personiskais dzīves stāsts, kādai traumatiskai pieredzei šis cilvēks ir gājis cauri savas dzīves laikā un kā ar to ticis galā. Sarunas laikā tiek noskaidrots, vai šis cilvēks ir stabils, vai uz viņu var paļauties, vai viņš pilda solīto. Tie brīvprātīgo kandidāti, kas iztur pirmo pārbaudījumu, tiek nosūtīti uz mācībām, kas ilgst desmit nedēļas (kopumā 20 stundas).

- **Programmas efektivitāte.** Draudzība ar iepriekš apmācītu brīvprātīgo personu palīdz bērnam atjaunot ticību pašam sev un citiem, tikt galā ar grūtībām un pārvarēt izolāciju, kļūt atvērtam, komunicēt ar citiem cilvēkiem draudzīgā veidā, mācīties kā rūpēties par citiem un sevi pašu. Lielais draugs kļūst par lomu spēli bērnam. Viņš iedrošina bērnu sarežģītās dzīves situācijās un māca bērnam atšķirt labo no sliktā. Brīvprātīgie, kas ir dažādu profesiju pārstāvji vai studenti, parāda bērnam, cik liela nozīme dzīvē ir izglītībai, kā arī iepazīstina bērnus ar viņu profesiju vai darbu. Lielie draugi atstāj pozitīvu iespaidu uz bērnu spēju būt neatkarīgiem, māca daudz dzīvē noderīgu lietu, kau vai, kā izmantot sabiedrisko transportu vienas dienas ietvaros. Draudzība starp Mazo un Lielo draugu māca bērniem veidot draudzīgas attiecības ar saviem vienaudžiem, būt pārlicinātāmi par savām spējām, iegūt pašcieņu un cienīt citus.

2000. gadā ASV tika veikts pētījums, kura rezultāti parādīja, ka starp tiem bērniem, kas bija piedalījušies programmā bija par 46% mazāk bērnu, kas tiecās lietot narkotikas, par 27% mazāk bērnu, kas lietoja alkoholu, salīdzinot ar tiem bērniem, kas nebija piedalījušies šādā programmā. 52% bērnu, no programmā iesaistītajiem, netiecās kavēt skolu, un 33% mazāk bija kādam iesituši. Pētījumā konstatēts, ka bērni, kas bija iesaistīti programmā, bija pārlicinātāki par saviem spēkiem, guva labākas sekmes skolā un labāk satika ar saviem ģimenes locekļiem.

2005. gadā tika izstrādāts pētījums, kura ietvaros tika aptaujāti 200 respondenti (bērni, brīvprātīgie, vecāki un audžuvecāki), kuriem tika uzdoti jautājumi par programmas efektivitāti Viļņā. Pētījumā tika konstatēts, ka 89% bērnu, 95% vecāku un 96% brīvprātīgo ir ievērojuši programmas

pozitīvo ietekmi uz bērniem. Gan brīvprātīgie, gan bērni piekrita, ka bērni sākuši vairāk ticēt sev un citiem, kļuvuši pārliecinātāki un neatkarīgāki. Bērni vairāk iemācījušies draudzēties ar saviem vienaudžiem, kļuvuši atvērtāki un atsaucīgāki, iemācījušies paust savas sajūtas, uzlabojuši attiecības ar vecākiem un sava vecuma draugiem.

Pētījums parādīja, ka, raugoties no dažādiem viedokļiem, bērnu dalība projektā ir svarīga. Bērni iegūst sev patiesu draugu un paplašina savu pasaules redzējumu; pavada savu brīvo laiku daudz lietderīgākā veidā; iegūst jaunus hobijus, vairāk pārliecības un neatkarības, kā arī sāk saprast paši sevi un citus, kļūst draudzīgāki.

- **Programmas finansējums.** Programma tiek finansēta no dažādiem avotiem, tai skaitā no NVO “Bērnu atbalsta centrs” puses. Programmas finansiālo atbalstu sniedz uzņēmēji, ārvalstu finansētāji, Lietuvas iedzīvotāji, kuri maksā 2% no sava ienākuma nodokļa. Programmas dalībnieki tiek iesaistīti arī citu projektu aktivitātēs (vasaras nometnēs), skautu kustībā, treniņos brīvprātīgajiem un bērniem. Programmu piedāvā un atbalsta dažādas Lietuvas ministrijas un Viļņas pašvaldība. Šajos gadījumos programmu atbalsta kā daļu no pakalpojumiem, kas tiek sniegti bērniem, kuri cietuši dažādās krīzes situācijās.

- **Lielo brāļu un lielo māsu programma skolās.** Lielo brāļu un lielo māsu programma tiek piemērota Lietuvas skolās kā prevencijas un intervences instruments. Tā palīdz samazināt atstumtību un agresīvas uzvedības izpausmes starp skolēniem. Programmas mērķis skolās ir veidot draudzīgas attiecības starp skolas jaunākajiem un vecākajiem skolēniem, kas tiek panākts vecāko klašu skolēniem kļūstot par brīvprātīgajiem. Draudzības saiknes tiek kontrolētas no speciāli apmācītu skolotāju vidus.

- **Brīvprātīgie skolās.** Vecāko klašu skolēni var sniegt būtisku ieguldījumu, mazinot vardarbības gadījumus savās skolās. Strādājot ar mazāko klašu skolēniem, 9-12tās klases audzēkņi parasti aktīvi piedalās skolas dzīvē, veido kopīgus projektus, iegūst pieredzi un praktiskas komunikācijas iemaņas; viņi pozitīvi ietekmē jaunāko klašu skolēnu radošumu, veido viedokļus, mācās kā iegūt pieredzi no citiem cilvēkiem, apgūst iemaņas analizēt iegūto informāciju un piedalīties sabiedriskajās aktivitātēs. Vecāko klašu audzēkņi ne tikai veido pozitīvo piemēru jaunākajiem bērniem, bet arī atbalsta tos, un ir galvenie informācijas ieguves avoti. Viņi palīdz mazākajiem izprast apkārt notiekošo un atbalsta tos mācībās, palīdz izjust ieguvumus no stabilām un drošām attiecībām starp cilvēkiem, iemāca izvēlēties draugus, vairo jaunāko skolēnu pašcieņu un cieņu pret citiem cilvēkiem.

Programmas norisi skolās koordinē speciāli apmācīti skolotāji, sociālās izglītības speciālisti, psihologi vai citi skolas darbinieki, kam ir atbilstoša izglītība vai iemaņas. Programmas koordinatoriem ir jāapgūst speciāla treniņu programma, kuru organizē Bērnu atbalsta Centrs.

- **Lielo brāļu un lielo māsu projekts Lietuvā.** Tā kā programma tiek īstenota dažādās Lietuvas vietās, 1999. gadā tika izveidota Lielo brāļu un lielo māsu asociācija. Bērnu atbalsta centra misija ir attīstīt šo programmu kā labo praksi Viļņā un visā Lietuvā. Šobrīd programma ir veiksmīgi ieviesta deviņās Lietuvas pilsētās.

2.2. Otrais solis – vardarbības novēršanas mācību programma

Programma „Otrais solis” ir paredzēta, lai attīstītu bērniem emocionālās saskarsmes prasmes. Programmas mērķis ir samazināt problēmas, kuras rodas bērniem saskarsmē vienam ar otru, samazināt dusmu līmeni, iemācīt valdīt pār savām sajūtām, vadīt savus uzvedības impulsus, apgūt uzvedības problēmu risināšanas metodes.

Programmu „Otrais solis” no 2004. gada administrē Bērnu atbalsta centrs. Lai nodrošinātu šīs programmas darbu, 2004. gadā šīs programmas īstenošana tika uzsākta 16 Viļņas pilsētas skolu klasēs. Ņemot vērā, ka programmas īstenošanas rezultāti bija pozitīvi, Bērnu atbalsta centrs parakstīja līgumu ar Bērnu komiteju, saņemot tiesības īstenot šo programmu visas Lietuvas teritorijā. Šobrīd šajā programmā ir iesaistītas visas Lietuvas skolas, kurās šo programmu izmanto vardarbības mazināšanai un prevencijai. 2008. gadā Lietuvas Izglītības un zinātnes ministrija sāka atbalstīt šīs programmas īstenošanu Lietuvas skolās. Šobrīd Lietuvā šo programmu savā darbā izmanto vairāk nekā 1300 praktizējošo skolotāju.

- **Teorētiskais pamatojums.** Programmas galvenais fokuss ir vērsts uz sociālajām prasmēm, kam ir būtiska nozīme, lai bērni spētu veiksmīgi komunicēt ar saviem vienaudžiem bez agresīvas uzvedības izpausmēm. Programma ir izveidota (sadalīta) tādā veidā, lai tā atbildētu uz trīs galvenajām bērna vajadzībām: emocionālajām, kognitīvajām un uzvedības.

Bērni savas sociālās prasmes lieto dažādās sarežģītās sociālās dzīves situācijās.²¹⁵ Sociālo prasmju trūkums var novest pie neprecīzas sociālās situācijas izpratnes un rīcības, kas izpaužas neadekvātā reakcijā uz notiekošo. Pētījumi parāda, ka sociālo iemaņu trūkums ir cieši saistīts ar bērna uzvedību un sekmēm skolā, sociālo statusu un veiksmīgām attiecībām ar klasesbiedriem un citiem vienaudžiem.

---

²¹⁵ Hirschstein, 2002.

Bērnam, kurš ir saņēmis atraidījumu, ir daudz grūtāk būt sociāli pozitīvam un uz sadarbību vērstam, viņam būs daudz grūtāk iekļauties un kļūt par grupas locekli. Bērni, kuriem ir salīdzinoši augsts sociālais statuss, uzrāda labākus rezultātus skolā un labāk prot iekļauties grupā, nekā tie bērni, kas piedzīvojuši atstumtības pieredzi.²¹⁶ Problēmas, kas bērniem rodas mijiedarbībā ar vienaudžiem, var kļūt par iemeslu agresīvai uzvedībai vai veicināt šāda veida uzvedību.²¹⁷

Zēni, kas bijuši pakļauti atstumtībai, daudz biežāk demonstrē neadekvātu uzvedību un fizisku vardarbību, bet tie, kuri gūst atzinību savā klasē, mazāk tendēti uz agresīvu uzvedību.²¹⁸

Vājas sociālās prasmes un komunikācijas grūtības ir saistītas ar uzvedības traucējumiem.²¹⁹ Ja bērns neatpazīst sarežģītas sociālās situācijas un mēģina tikt pats ar tām galā kā prot, kā arī nespēj paredzēt šo situāciju attīstību un sekas, pastāv liela varbūtība, ka bērna izvēlētā rīcība visdrīzāk būs neatbilstoša situācijai.²²⁰

Sociālās prasmes ir būtisks preventīvais faktors. Bērniem ar vājām komunikācijas prasmēm ir augstāks pašregulācijas risks nākotnē, nekā bērniem, kas ir sociāli izglītoti.²²¹ Bernards izšķir 4 svarīgus spēju faktorus, divi no tiem ir sociāli un emocionāli faktori:

- 1) sociālās prasmes (komunikācijas iemaņas, empātija, atbildība un rūpes);
- 2) problēmu risināšanas prasmes (plānošana, elastīgums un lēmumu pieņemšanas iemaņas).²²²

Sociālā un emocionālā izglītība spēlē būtisku lomu attiecībā uz faktoriem, kas izraisa antisociālu uzvedību vai atstāj iespaidu uz personas veselību – narkotiku vai vardarbības lietošanu.²²³ Attīstot bērnu sociālās prasmes skolā, mēs nodrošinām bērniem labvēlīgu un drošu vidi, mazinot vardarbības un noziedzības ietekmi.²²⁴

• **Programmas saturs.** Programma ir izveidota, lai bērnos attīstītu sociālās prasmes, mācot viņiem sociālās un emocionālās iemaņas, kas varētu būt noderīgas nākotnē. Programma ir universāls, preventīvs instruments, kas vērstas uz ļaunprātīgas izmantošanas un vardarbības novēršanu un ietver

---

²¹⁶ Walker, 2004.

²¹⁷ Coie & Kupersmidt, 1983, cited in: Walker, 2004.

²¹⁸ Dodge, 1983.

²¹⁹ Gaffney, McFall, 1981, Spence, 1981, cited in: Spence, 2003.

²²⁰ Lochman, Dodge, 1994, Spence, Sheffield, Donovan, 2002, cited in: Spence, 2003.

²²¹ Cowen, and etc., 1973, cited in: Goldstein.

²²² Bernard, 2004.

²²³ Fredericks, 2003.

²²⁴ Skiba, Boone, and etc., 2000.

visus vienas klases bērnus. Šīs programmas piemērošanai visi bērni tiek sadalīti 4 grupās: pirmsskolas vecuma bērni; 1.-3. klašu skolēni; 4.-5. klašu skolēni un vidusskolas skolēni. Lietuvā šī programma ir tulkota un adaptēta darbam ar 1.-4. klašu skolēniem. Visi mācību materiāli programmas īstenošanai, tiek sagatavoti klasē, tāpēc tas no skolotāja neprasa papildus sagatavošanos. Programmu ir iespējams iekļaut kopējā mācību programmā un īstenot vienu reizi nedēļā kādas mācību stundas laikā.

Visus skolēnus, kas piedalās programmā vada skolotājs. Bērni tiek stimulēti pielietot nodarbībās gūtās iemaņas ne tikai klasē vai skolā, bet visās savās dienas gaitās. Arī vecāki tiek aicināti atbalstīt jauno prasmju nostiprināšanos mājās.

Programma ir balstīta uz kognitīvās uzvedības metodēm, kas ir saskaņā ar *Bandura* sociālās mācīšanās teoriju²²⁵ un *Kendalla*²²⁶ uzskatiem par psiholoģiskajām problēmām, kas saistītas ar uzvedības kognitīvajiem iemesliem. Mācību programma sastāv no trim daļām: empātijas, impulsu kontroles un dusmu vadības – kas seko secīgi viena otrai:

1. **Empātijas attīstība.** Bērni mācās atpazīt savas un citu cilvēku jūtas, izmantot dažādus redzes punktus un empātiski reaģēt. Bērni klasē identificē un lieto dažādas sajūtas, mācās tās pazīt un sniegt reakciju uz citu cilvēku jūtām.

2. **Impulsu kontrole un problēmu risināšana.** Šeit uzsvars tiek likts uz prasmi saņemt sevi rokās, nomierināties, atpazīt pēkšņu un nepārdomātu uzvedību sarežģītās situācijās un apzināt reakcijas formas uz šo situāciju. Bērni mācās, kā pielietot trīs stratēģijas: saglabāt mieru, risināt sociālu problēmu un pieņemt lēmumu par nepieciešamo rīcību. Šajā daļā bērni iemācās prasmes, kuras būs jāpielieto programmas trešajā daļā.

3. **Dusmu vadība.** Bērniem tiek mācīts kā atpazīt dusmas, pielietojot dažādas dusmu vadības tehnikas, un pielietot uz problēmas risināšanu vērstas stratēģijas dusmu situācijās. Šīs programmas daļas mērķis ir samazināt agresīvu uzvedību starp bērniem. Dusmu vadības tehnikas ir speciāli adaptētas maziem bērniem. Tas ietver pašsavaldīšanos un problēmu risināšanas stratēģijas, kas tiek apgūtas programmas otrajā daļā, pievienojot refleksīvo komponenti, kuras ietvarā bērni mācās izvērtēt paši savu uzvedību, kamēr risina doto situāciju apmācības ietvaros.²²⁷

---

²²⁵ ((1986) (cited in: Hirschstein, 2002) and social information processing models (Crick and Dodge, 1994).

²²⁶ Kendall (2000).

²²⁷ Hirschstein, 2002.

- **Nodarbības.** Skolotājam ir atvēlēta būtiska loma šajā programmā, lai palīdzētu bērniem attīstīt savas sociālās un emocionālās iemaņas. Šī iemesla dēļ Bērnu atbalsta centrs veic skolotāju apmācību darbam ar šo programmu un uzrauga tās īstenošanu. Bērnu atbalsta centrs nodrošina skolotājiem visu nepieciešamo informāciju par programmu, tās mērķiem un palīdz programmas īstenošanas procesā. Nodarbību ilgums ir 24 stundas.

- **Programmas novērtējums.** Programmas efektivitāte tiek regulāri novērtēta raugoties no dažādu speciālistu viedokļiem²²⁸, un tā sasniedz labus rezultātus. Par programmas īstenošanu Lietuvā tika veikts pētījums, kura ietvaros tika aptaujāti vairāk nekā 100 pirmo klašu skolēni. Pētījuma mērķis bija analizēt bērnu uzvedību pirms un pēc dalības programmā, noskaidrojot viņu prasmes un uzvedības veidu. Pētījumā tika noskaidrots, ka pēc iesaistes programmā bērnu sociālās iemaņas, dusmu vadības spējas, ir būtiski pieaugušas pretstatā tiem bērniem, kas programmās nebija iesaistīti. Tas liecina, ka programmai ir būtiska ietekme uz bērniem, kam ir sociāla vai emocionāla rakstura problēmas.²²⁹

3. Dažas noslēguma piezīmes

Noslēgumā jāatzīmē, ka izglītības sistēmai ir vislielākā nozīme likumpārkāpumu prevencijā Lietuvā. Šajā ietvarā tiek piemērots nepilngadīgo minimālās un vidējās aprūpes likums, sociālo darbinieku (izglītotāju) un psihologu veiktās aktivitātes, kā arī organizēts preventīvo grupu darbs.

Pieliekot pūles efektīvas, modernas un humānas Jauniešu justīcijas sistēmas izveidē, ir svarīgi pietiekami nozīmīgu lomu piešķirt to speciālistu apmācībai, kas strādā ar bērniem tiesību aizsardzības sistēmā; veicināt sadarbību starp institūcijām, kā arī nodrošināt padziļinātu zināšanu apguvi speciālistiem, kas strādā ar bērniem, kuriem ir paaugstināti likumpārkāpumu izdarīšanas riski.

---

²²⁸ See, for instance, Grossman (1997) (cited in: Frey, Hirschstein, Guzzo, 2000), studies conducted by Beland (1988, 1989, 1991, 1992, cited in: Frey, Hirschstein, Guzzo, 2000), study conducted by Beland and Frey (2002) and Schick, Cierpka, 2005.

²²⁹ Kuraite, 2008.

Domnīca PROVIDUS vēlas pateikties autoriem par viņu ieguldījumu projekta īstenošanā un nacionālo ziņojumu sagatavošanā!

Dr. J. Ruderstaller, Austrija

J. Moriau, Beļģija

D. Breger, Anglija un Velsa

S. Randazzo, Itālija

G. McCluskey, S. Riddell, M. Mitchell and K. Tisdall, Skotija

S. Andersson, Zviedrija

M. Euwema and E. Miedema, Nīderlande

J. Salla and J. Strömpl, Igaunija

A. Piksriene and E. Kuraite, Lietuva

Pateicamies projekta īstenošanā Latvijā:

Ingai Millerei

Mārim Lustem

Artim Baņģierim

Saldus novada pašvaldībai

Cēsu novada pašvaldībai

Madonas novada pašvaldībai

Paldies!

